

Puhetta naisten ja lasten puolesta.
Joensuulaisen työväenyhteisön naistoimijat 1907–1914

Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta
Historia- ja maantieteiden laitos
Suomen historian pro gradu tutkielma
Huhtikuu 2018
Jaana Liukkonen
Ohjaaja: Maria Lähteenmäki

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, TUTKIMUSTIEDOTE

Tekijä: Jaana Liukkonen

Opiskelijanumero: 185190

Tutkielman nimi: Puhetta naisten ja lasten puolesta. Joensuulaisen työväenyhteisön naistoimijat 1907–1914

Tiedekunta/oppiaine: Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Suomen historia
Sivumäärä: 104

Aika ja paikka: huhtikuu 2018, Joensuu

Käsillä oleva Suomen historian alaan kuuluva pro gradu -tutkielma käsittelee työläisnaisten toimintaa Pohjois-Karjalassa Joensuun työväenyhteisössä vuosien 1907–1914 aikana. Tutkielma sijoittuu toiseen venäläistämiskauteen ja sitä rajaavat ensimmäiset eduskuntavaalit sekä ensimmäisen maailmansodan syttyminen. Tutkimustehtävänä on selvittää ja analysoida, minkälaisia rooleja ja paikkoja naisilla oli joensuulaisessa työväenyhteisössä kyseisenä ajanjaksona.

Tutkimustehtävään vastataan monipuolisen lähdeaineiston avulla. Tutkielman tärkein aineisto koostuu arkistolähteistä, kuten Joensuun sosialidemokraattisen naisyhdistyksen pöytäkirjoista. Paikoin puutteellisia arkistolähteitä on täydennetty sanoma- ja aikakauslehtiaineistolla. Kolmantena aineistokokonaisuutena on käytetty Suomen sosialidemokraattisen puolueen tilastoja, joiden avulla on selvitetty naisten osuutta työväenjärjestöissä. Tutkielmassa on hyödynnetty laadullista soveltavan lähiluvun menetelmää, jonka avulla aineistoa on tarkasteltu ja analysoitu.

Joensuun työväenyhteisön naiset ottivat oman paikkansa työväenliikkeessä pääasiassa naisten erillisosastojen kautta, ja he tekivät tämän omasta aloitteestaan saaden näin mahdollisuuden toimia miesvaltaisissa työväenjärjestöissä. Naisaktiivien joukosta erottui kaksi yhteiskunnallisesti erityisen tiedostavaa ja aktiivista naista, Ada Kurkinen ja Mimmi Haapasalo, jotka halusivat vaikuttaa työväenliikkeen kaikilla tasoilla miesten rinnalla.

Naisten rooli Joensuussa oli toimia työläisnaisten, erityisesti äitien sekä lasten olojen parantamisen puolesta, sillä työväenyhdistys tai kunnallisosasto eivät juurikaan kiinnittäneet huomiota naisten ja lasten asioihin. Varat toimintaansa naiset saivat huvitilaisuuksia järjestämällä. Kansalliseen työväenliikkeeseen heidät liittivät Joensuussa vuosittain vierailevat naispuhujat sekä ajanjakson monien eduskuntavaalien tuottamat aineistot ja agitaatiot.

SISÄLLYS

JOHDANTO.....	5
Pohjoiskarjalainen maalaisköyhälistö ja työväestö järjestäytyvät.....	5
Tutkimuskysymys.....	7
Tutkimusaineisto ja metodit.....	8
Tutkimusperinne ja aikaisempi tutkimus.....	11
I. TYÖVÄENLIIKE JÄRJESTÄYTYY SUOMESSA JA POHJOIS-KARJALASSA.....	15
1.1 Poliittinen työväentoiminta: lyhyt taustakatsaus	15
1.2 Työläisnaiset järjestäytyvät.....	29
II. JOENSUU TYÖLÄISNAISLIIKKEEN KESKUKSENA.....	41
2.1 Naisten omat osastot.....	41
2.2 Naisosastot naisten ja lasten asialla.....	53
2.3 Aktiivisia naisia toiminnan johdossa.....	65
III. RAHANHANKINTAA JA VIERAILIJOITA.....	80
3.1 Tarkan markan ajat.....	80
3.2 Naispuhujat vierailuilla.....	84
JOHTOPÄÄTÖKSET.....	92
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.....	96

Taulukot:

1. Tilastotietoja Suomen sosialidemokraattiseen puolueeseen kuuluneista Kuopion läänin itäisen vaalipiirin työväenyhdistyksistä 1905–1916, sivu 26
2. Joensuun työväenyhdistyksen jäsenet ja naisosastot 1905–1916, sivu 34
3. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin naisosastojen määrä ja sijaintipaikat 1905–1916, sivu 36
4. Joensuun työväenyhdistyksen naisosastojen jäsenmäärät 1910–1914, sivu 46
5. Joensuun työväenyhdistyksen naisosastojen pitämät kokoukset vuosina 1911–1914, sivu 47
6. Sosialidemokraattisen naisliiton järjestämien puhujamatkojen ja kuulijoiden määrät Pohjois-Karjalassa 1907–1914, sivu 85
7. Naispuhujien vierailut Joensuussa 1907–1914, sivu 88

Valokuvat:

1. Ada Kurkinen, sivu 66
2. Mimmi Haapasalo Joensuun kaupungin teatterin näytäntökauden 1951–1952 ohjelmavihossa, sivu 72
3. Sos.dem. eduskuntaryhmän naiset v. 1914, Mimmi Haapasalo ylärivissä vasemmalla toisena, sivu 78

JOHDANTO

Pohjoiskarjalainen maalaisköyhälistö ja työväestö järjestäytyvät

”Heti kiertomatvani alettua harppasin Helsingistä Joensuuhun. Täällä toimivat naiset aika reippaasti. Vaikka onkin verrattain pieni paikkakunta on siellä olemassa kaksi naisjärjestöä nimittäin naisosasto ja äitiosasto. [...] Lieksassa on myös aikoinaan toimittu, mutta nyt levätään laakereillaan. [...] Kaltimossa on myöskin naisosasto. Toiminta on heikkoa ja jäseniä ainoastaan toistakymmentä. [...] Värtsilässä on puoluetoiminta hyvin järjestettyä. Naisosastokin toimii vilkkaasti.”¹

Näin kuvasi *Työläisnaisessa* Hilda Herrala – Suomen sosialidemokraattisen naisliiton puhuja – työläisnaisliikkeen toimintaa tammikuuisessa Pohjois-Karjalassa vuonna 1914.² Kuvaus ei toki kata koko maakuntaa, mutta kertoo, että työläisnaisten toiminta oli haasteellista ja alueellisia eroja löytyi. Aktiivisinta toiminta oli maakunnan ainoassa kaupungissa Joensuussa sekä Värtsilän tehdasyhteisössä.

Naisten yhdistystoiminta sai alkunsa Pohjois-Karjalassa 1800-luvulla, mutta kyseessä olivat niin sanottujen parempiosaisten porvarinaisten hankkeet.³ On epäselvää missä ja milloin työväenyhdistysten yhteyteen perustettiin ensimmäiset pohjoiskarjalaiset naisosastot. Naisosastojen perustamisen aikaiset asiakirjat ovat hävinneet, mutta puoluetilastojen perusteella ensimmäinen naisosasto toimi Värtsilässä 1905.⁴ Toisaalta Ada Kurkinen – joensuulainen työväenyhteisön naisaktiivi – kertoi Suomen sosialidemokraattisen naisliiton 1917 julkaisemassa naistenpäivän lehdessä *Työläisnaisten päivä*, että Joensuun työväenyhdistyksen naisosasto oli perustettu jo 1904. Osasto oli vielä silloin poliittisen oikeiston eli porvareiden johtama ja siirtyi työläisnaisten käsiin vasta suurlakon jälkeen. Varmaa on, että naisosasto oli toiminnassa ainakin 1905, sillä sen tilikirja on säilynyt tuolta

¹ Työläisnainen 7.5.1914.

² Tilastoja 1909–1911, 1913, 1914 valistustyöstä. Sosialidemokraattisen naisliiton arkisto D 1. TA; Työläisnainen 2.7.1914.

³ Sivonen 2006, 318–319.

⁴ Sdp:n puoluetilastot 1905–1916.

ajalta. Joensuun työväenyhdistyksen ollessa maakunnan ensimmäinen on hyvin mahdollista, että Joensuu oli myös Pohjois-Karjalan ensimmäisen naisosaston synnyinpaikka.⁵

Pohjois-Karjala oli alueena maakunnan tutkijoiden mukaan 1800-luvun jälkipuolella ja 1900-luvun alussa ”valtakunnan köyhä takamaa”, joka sai aikakaudella talouteensa uusia, omaleimaisia ulottuvuuksia. Metsävarat, Värtsilän rauta ja Outokummun kupari tunnettiin koko maassa ja ulkomailakin. Toisaalta myös rajaseudun pienviljelijöiden elämäntapa oli merkittävä osa maakunnan julkikuvaa.⁶ Vuoden 1906 eduskunta- ja äänioikeusuudistus aloitti tämänkin maaseudun poliittisen järjestäytymisen. Maattomienkin saadessa äänestää, alkoivat puolueet tavoitella heidänkin ääniään. Myös nuoriso- ja raittiusseurat sekä työväenyhdistykset koettivat aktivoita maalla asuvia.⁷ Koko autonomian ajan maakunta oli vaalikannatuksella mitaten työväen tukialuetta, vaikka teollistuminen ja sen myötä teollisuustyöväenluokan muodostuminen tapahtui Pohjois-Karjalassa hitaammin kuin Etelä-Suomessa. Sosiaalidemokraattien vaalikannatus vaihteli vaalipiirissä 47,3–55,2 prosentin välillä 1907–1917. Sosialismiin suuntautuminen Pohjois-Karjalassa on sikäli ymmärrettävää, sillä tilattoman maataloustyöväestön ja vuokratilajelijöiden osuus oli väestöstä Suomen suurimpia.⁸ Historioitsija Jukka Partasen mukaan ”*työväenliikkeen kannattajakunta muodostui [maakunnassa] aluksi pääosin maalaisköyhälistöstä.*”⁹

Maakunnan ainoa kaupunki kaupan, sivistyksen ja kulttuurin keskus, Joensuu, oli perustettu vuoden 1848 lopulla ja se kasvoi kaupungiksi porvareidensa myötä. 1800-luvun kauppaneuvosten kaupunki muuntui 1900-luvulle tultaessa erikoisliikkeiden ja tukkukaupan kaupungiksi.¹⁰ Yhdistystoiminnan virittyä Pohjois-Karjalassa 1800-luvun lopulla toimi Joensuu monen yhdistyksen syntypaikkana.¹¹ Joensuun työväenyhdistys perustettiin 1888 ja se oli yksi maan vanhimmista työväenyhdistyksistä. Se toimi aluksi ajalle tyypillisen wrightiläisen työväenliikkeen aatteiden mukaan eikä se näin ollen ollut työläisten käsissä. Pohjois-Karjalan seuraava työväenyhdistys oli työläisten perustama ja sai alkunsa Pielisjärvellä – nykyisessä Lieksan kunnassa – vuonna 1901. Ennen suurlakkoa työväenaate levisi myös maakunnan etelä-

⁵ Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 3. TA; Työläisnaisten päivä 1917.

⁶ Katajala & Juvonen 2006, 25–26.

⁷ Juvonen 2006a, 91.

⁸ Kinnunen 2006, 351; Partanen 2006a, 12.

⁹ Partanen 2006a, 12.

¹⁰ Juvonen 2006c, 111–113, 117, 134–135.

¹¹ Sivonen 2006, 312–318, 325–326.

ja pohjoisosiin, kun Värtsilään perustettiin työväenyhdistys 1904. Nurmeksessa Työväenpuolueen agitaattori kävi valistamassa väkeä työväen aatteesta kesällä 1905. Suurlakon seurauksena hävisivät viranomaisille asetut yhdistysten perustamista vaikeuttaneet esteet ja sen myötä työväenyhdistysten määrä ”räjähti käsiin” Pohjois-Karjalassa sekä muualla Suomessa.¹²

Tutkimuskysymys

Tässä tutkimuksessa esitellään ja arvioidaan naisten paikkaa ja rooleja Joensuun työväenyhteisössä vuosina 1907–1914 alueellisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Aihe on tärkeä ajatellen yhä tänäkin päivänä käytyä keskustelua naisten paikoista ja tasa-arvoisuudesta. Naiset ja miehet eivät ole tasavertaisia edes Pohjoismaissa, jotka ovat kulkeneet tällä tiellä jo 100 vuotta.

Tutkimukseni keskeinen alueellinen käsite on ”Pohjois-Karjala”, jolla tarkoitan Kuopion läänin itäistä vaalipiiriä eli nykyistä Pohjois-Karjalan maakuntaa, mukaan lukien Kaavin, Rautavaaran ja Säyneisen kunnat, jotka eivät jääneet Pohjois-Karjalan lääniiin 1960 tehdyssä läänijaossa. Pohjois-Karjala ja Joensuun kaupunki ovat sopivia tutkimusalueita, koska tutkimusta työväenjärjestöjen naisten toiminnasta ruohonjuuritasolta ei ole näiltä alueelta eikä tästä näkökulmasta tehty.

Tutkimuksen kannalta muita keskeisiä käsitteitä ovat ”työläisnainen”, ”naisaktiivi” ja ”naistoimija”. Työläisnaisella tarkoitetaan tässä työssä pääosin sellaista alempaan tulotasoon kuuluvaa naista tai perheenäitiä, joka elää joko omalla tai puolison/perheenjäsenten palkkatyöllä. Naisaktiivi/naistoimija on puolestaan aktiivisesti eri työväenjärjestöjen toimintaan osallistuva työläisnainen.

Tutkimus rajautuu vuosien 1907 ja 1914 välille, jolloin elettiin toista venäläistämiskautta sekä niin sanotun vanhan työväenliikkeen aikaa. Vanha työväenliike on aikakausi ennen työväenliikkeen jakautumista sosiaalidemokraatteihin ja kommunisteihin. Sen katsotaan alkavan vuodesta 1899, jolloin Suomen Työväenpuolue perustettiin ja päättyvän vuoden 1918 sotaan, jonka jälkeen Neuvosto-Venäjälle paenneet työväenliikkeen johtajat perustivat Suomen kommunistisen puolueen.¹³

---

¹² Partanen 2006a, 12–14, 29.

¹³ Haataja et. al. 1978, 141–143; Kuisma, 2007, 32; Lähteenmäki 2000, 281.

Venäläistämiskausia oli kaksi ja niiden tarkoituksena oli liittää Suomi tiukemmin Venäjän yhteyteen. Ensimmäinen kausi sai alkunsa 1899, kun Venäjän tsaari Nikolai II allekirjoitti niin sanotun helmikuun manifestin. Sen myötä Suomen valtiopäivien lainsäädäntövalta siirtyi venäläisille elimille koko valtakunnan etua koskevissa kysymyksissä ja keisari sai valtuuden päättää, mitkä lait oli käsiteltävä valtakunnan lakeina. Ensimmäinen venäläistämiskausi päättyi suurlakkoon ja tsaarin allekirjoittamaan marraskuun julistukseen 1905, jossa luvattiin Suomelle uusi kansaneduskunta, joka valittaisiin yleisillä ja yhtäläisillä vaaleilla. Tutkimus sijoittuu toiseen venäläistämiskauteen, joka alkoi vuoden 1907 lopulla, kun Venäjä muodosti erillisen neuvottelukunnan Suomen suuriruhtinaskunnan asioita varten. Toimikunnan tarkoituksena oli käynnistää yhtenäistämistoimet uudelleen, jotka oli jouduttu keskeyttämään vuonna 1905. Vuoden 1914 loppuun mennessä oli luotu uusilla määräyksillä ja laeilla täydellinen ohjelma Suomen liittämiseksi Venäjän yhteyteen, mutta toimet keskeytyivät sotatilan myötä, kun ensimmäisen maailman sota alkoi heinäkuun lopussa 1914.¹⁴

Tutkimus sijoittuu toiseen venäläistämiskauteen, sillä sen aikana Pohjois-Karjalassa ja Joensuussa alkoivat toimia ensimmäiset sosialistiset naisosastot ja naisten saatua äänioikeuden vuoden 1906 eduskuntaudistuksen myötä myös naisilla oli ainakin periaatteessa yhtäläiset kansalaisoikeudet miesten kanssa. Koska naisilla oli yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, saivat he myös asettua ehdolle ja monet työläisnaiset pääsivät eduskuntaan. Nousi toivo ja usko siihen, että naisetkin kelpaavat päättämään yhteisistä asioista ja jopa kansanedustajiksi. Tutkimuksessa seurataan tuon historiallisen tapahtuman mahdollisia seurauksia toisen venäläistämiskauden paineessa ruohonjuuritasolla. Tarkasteluaika päättyy ensimmäisen maailmansodan alkuun, jolloin työväenliikkeen toiminta hiljeni sotatilan takia.

Tutkimusaineisto ja metodit

Tutkielman aineisto koostuu useasta eri lähteestä kerätystä materiaalista. Tärkein lähde on arkistomateriaali erityisesti kokouspöytäkirjat. Tutkimuksessa hyödynnetään pääasiassa Joensuun sosialidemokraattisen naisyhdistyksen, Joensuun työväenyhdistyksen, Joensuun sosialidemokraattisen kunnallisjärjestön sekä Suomen sosialidemokraattisen naisliiton arkistoja. Vanhoja arkistolähteitä käyttäessä täytyy ottaa huomioon, että osa alkuperäisestä

---

¹⁴ Ahonen & Huurre & Vesajoki 1985, 518, 524; Haataja et. al. 1978, 59, 69.

materiaalista on voinut hävitä tai tuhoutua ajan kuluessa. Esimerkiksi Joensuun tapauksessa näyttää siltä, että työväenyhdistyksen naisosasto on ollut toiminnassa jo vuodesta 1904, mutta arkistolähteitä osastosta ei ole säilynyt jälkipolville. Onkin muistettava, että tutkimukseen voi jäädä aukkoja ja epäselviä kohtia, jos muut lähteet eivät onnistu paikkaamaan puuttuvia dokumentteja. Lisäksi on muistettava, että esimerkiksi kokouspöytäkirjoihin ei ole välttämättä kirjoitettu kokouksessa käytyjä keskusteluja tai vastustavia kantoja, ellei vastustava osapuoli ole sitä vaatinut. Eikä pöytäkirjojen avulla tämän takia ole mahdollista saada täydellistä kuvaa osaston tai yhdistyksen jäsenten välisistä suhteista tai mielipiteistä.

Tässä tutkimuksessa täydentävänä materiaalina on hyödynnetty sanoma- ja aikakauslehtiä. Kun Joensuun työväenyhdistyksen naisosaston kokouspöytäkirjat ovat epätäydelliset, osan aukoista on paikannut naisosaston lehtien kirjeenvaihtajan tekemät raportit osaston toiminnasta esimerkiksi *Työläisnaiseen*. Lehtiin lähteenä on kuitenkin myös suhtauduttava kriittisesti,¹⁵ sillä lehtien kirjeenvaihtajien kertomukset saattoivat olla värityneitä. Esimerkiksi positiivisia saavutuksia saatettiin korostaa, jotta omasta osastosta tuli annettua myönteinen kuva.

Tutkimustyötä lehtien osalta on helpottanut selvästi Kansalliskirjaston internetsivuilta löytyvä digitoitu sanoma- ja aikakauslehtien hakupalvelu, jonka avulla on voinut etsiä puuttuvia tiedon palasia. Työn kannalta tärkein lehtiaineisto on Pohjois-Karjalassa ja Laatokan Karjalassa ilmestynyt sosiaalidemokraattinen sanomalehti *Rajavahti: Köyhälistön äänenkannattaja Raja-Karjalassa*. Sen lisäksi olen hyödyntänyt tutkimuksessa yllä mainittua *Työläisnainen: Sosialidemokraattisen naisliiton äänenkannattaja* (ilmestyi 1906–1914) aikakauslehteä, jossa julkaistiin mm. raportteja naisosastojen toiminnasta ympäri Suomea. Näiden kahden lisäksi työssä tarpeelliseksi on osoittautunut joensuulainen poliittisesti vanhasuomalaisuuteen kallistuvaa paikallinen sanomalehti *Karjalatar* (ilmestyi 1874–1917), jossa kerrottiin Joensuun uutisista sekä koko maakunnan tapahtumista.¹⁶

Suurlakon jälkeinen työväenliikkeen kasvu heijastui myös työväenlehtiin, sillä kun niitä ilmestyi viisi koko maassa vuonna 1905, oli luku noussut jo 22 vuonna 1907. *Rajavahti* oli yksi näistä uusista lehdistä. *Rajavahti* perustettiin Sortavalassa 1906, mutta se alkoi ilmestyä

¹⁵ Tommila 1982, 8, 11–15, 19–20.

¹⁶ *Karjalatar*, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/titles/1458-0950/data>. <28.3.2018> *Rajavahti*, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/titles/fk10401/data>. <28.3.2018> *Työläisnainen*, <https://fennica.linneanet.fi/vwebv/search?searchType=0&searchCode=GKEY%5E%2A&searchArg=fk01892&recCount=25>. <28.3.2018> Juvonen 2006d, 259–260.

säännöllisesti kolmesti viikossa 1907. Lehti ilmestyi Laatokan Karjalassa ja Pohjois-Karjalassa. Pohjois-Karjala vei lehden levikistä jo vuonna 1910 suurimman osan ja lehdellä oli useita maaseutukirjeiden lähettäjiä alueella. Lehteen perustettiin myös oma palsta Joensuun ympäristön kirjoituksille, sillä pohjoiskarjalaiset toivoivat omaa lehteä ja se olisi heikentänyt *Rajavahtia* – joka kamppaili veloissa – huomattavasti. *Rajavahtia* tilattiin erityisesti Joensuussa ja sen alueella sekä Pielisjärvellä, Värtsilässä, Tohmajärvellä ja Ilomantsissa. Tilaajakuntaa olivat sekä teollisuustyöväki että pienviljelijät ja torpparit. Lehti lakkautettiin syyskuussa 1914 sotasensuurin nojalla, sillä eräessä lehden tekstissä kritisoiitiin liikaa alkanutta maailman sotaa.¹⁷

Kolmas osa tämän tutkimuksen pääasiallista lähdeaineistoa ovat Suomen sosialidemokraattisen puolueen tilastot, joiden avulla olen kartoittanut tilastollisin menetelmin: muun muassa on arvioitu, kuinka monta työväenyhdistystä vaalipiirin alueella toimi tutkittavana aikana, paljonko niissä oli jäseniä, ja mikä oli naisten ja miesten osuus sekä montako naisyhdistystä alueella toimi. Jo pelkästään jäsenluettelot luovat kuvaa siitä, olivatko yhdistykset miesvoittoisia. Puoluetilastoja käytettäessä on kuitenkin muistettava, että tulokset eivät välttämättä kerro koko totuutta kentällä vallinneesta tilanteesta. Kaikki yhdistykset eivät lähettäneet tietojaan vuosittain puolueelle tai lähetetyt tiedot olivat vajavaiset. Tämä saattoi johtua yhdistyksen leväperäisyydestä tai siitä, että yhdistys oli niin sanotusti nukahtanut.

Työn tutkimusmetodinä käytetään laadullista soveltavan lähiluvun menetelmää. Jyrki Pöysän mukaan lähiluvun käsite on vaeltava käsite, joka viittaa nykyään kaikkeen huolelliseen ja ymmärtävään teoksen tulkintaan. Tärkein periaate lähiluvussa on Pöysän mukaan useaan kertaan lukeminen, mutta se ei tarkoita, että lukeminen olisi samanlaista joka kerralla. Ensimmäinen kerta on esimerkiksi yleensä tiedostamatonta ja myöhemmät lukukerrat toivon mukaan tiedostavia. Lähilukuun kuuluu läheisesti kirjoittaminen ja muistiinpanojen teko. Lukukertojen välissä muistiinpanot muuttuvat tulkitsevaksi kirjoittamiseksi. Myös lukukerrat muuttuvat analyttisemmiksi ja yksityiskohdat alkavat saada enemmän huomiota. Lähiluvulla ole lopullista päämäärää ja se jää aina lopusta avoimeksi. Tekstiin voi aina löytyä uusi näkökulma.¹⁸

---

¹⁷ Juvonen 2006d, 267–269.

¹⁸ Pöysä 2010, 331, 338–341.

Lähiluvun soveltaminen tässä tutkimuksessa alkoi jo työn ensimmäisessä keruuvaiheessa. On täytynyt silmäillen päättää, mitä keskeisiä puhetapoja eli diskursseja nousee itse lähdetekstistä. Tämän silmäilyn ja keräilyn tuloksena on saatu myös kokonaiskuva aineiston tuottamasta tiedosta. Seuraava lukukerta on rajaavampi ja edellistä tarkempi. Tässä vaiheessa on oltava kriittinen ja karsittava massiivisesta aineistosta kaikki turha pois ja teemoitella se eri kokonaisuuksiksi. Kolmannessa vaiheessa uppoudutaan kuhunkin teemakokonaisuuteen kerrallaan ja tehdään tarkat muistiinpanot. Neljännellä kerralla muistiinpanojen kokonaisuuksista etsitään pienempiä teemoja ja lajitellaan materiaali vielä kerran. Viidennellä kerralla muistiinpanot muuntuvat tulkitsevaksi tekstiksi ja kerronnaksi. Näin kerta kerralta aineisto on tullut analysoitua kysymyksenasettelun kannalta ja jäljellä on uusia havaintoja, oivalluksia ja vastauksia esitettyihin kysymyksiin.

Tutkimusperinne ja aikaisempi tutkimus

Tutkimus on osa työväenliikkeen tutkimusta ja tarkemmin rajattuna työläisnaisliikkeen tutkimuksen traditiota. Työläisnaisliikkeen tutkimus on sekä kotimaassa että kansainvälisesti jakautunut yhtäältä poliittisen työläisnaisliikkeen tutkimukseen, toisaalta ammatillisen työväenliikkeen esityksiin. Tämä tutkimus keskittyy arvioimaan työläisnaisten paikkaa ja rooleja poliittisessa työväenliikkeessä. Näitä teemoja on kansainvälisesti ja kansallisesti ottaen tutkittu suhteellisen laajasti etenkin työläisnaisten palkkatyöläisyyteen liittyen. Pohjois-Karjalan alueen poliittisen työväenliikkeen tutkimus on kuitenkin jäänyt vähälle huomiolle eikä varsinkaan Joensuun kaupungin tai maakunnan muiden osien työläisnaisliikkeen toimintaa ole tutkittu ruohonjuuritasolla.

Poliittisen työväenliikkeen tutkimusgenrestä mainittakoon Taina Huttusen *Pitkä tie Pohjois-Karjalasta Arkadianmäelle: naisten edustajaehdokkuudet ja naiskansanedustajien kouliintumishistoria* (2012), jossa tarkastellaan lähes sadan vuoden ajalta naisten eduskuntaan pääsyä ja kouliintumishistoriaa eri puolueiden kannalta Pohjois-Karjalan alueella. Huttunen havaitsi tutkimuksessaan, että autonomian aikaan Pohjois-Karjalassa pyrittiin saamaan eduskuntavaaleihin vähintään yksi naisehdokas, mutta naisten vaalityöhön ei panostettu selkeästi ja tuki naisehdokkaille tuli enimmäkseen naisyhdistysten taholta. Naisten äänestysprosentti jäi myös muuta maata heikommaksi, sillä maaseudulla naisten oli hankala päästä pitkien välimatkojen takia äänestyspaikoille. Huttunen osoitti, että naisten

kouliintuminen eduskuntatyöhön tapahtui ensimmäisistä vaaleista lähtien puolue- tai naisyhdistystoiminnan kautta.

Sosiaalidemokraattisten naisten vaiheita on arvioinut Maria Lähteenmäki väitöskirjassaan *Mahdollisuuksien aika: työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-luvun Suomessa* (1995) ja tutkimuksessaan *Vuosisadan naisliike: naiset ja sosialidemokratia 1900-luvun Suomessa* (2000). Väitöskirjassaan Lähteenmäki analysoi arjen ja politiikan liittoa eli sitä, miten työläisnaisjärjestöjen naisten aseman parantamispyrkimykset vuoropuhelivat eduskunnan kautta valtiovetoisen sosiaalipoliittisen puheen kanssa, ja miten työläisäitien palkkatyöläisyys vaikutti heidän arkeensa. Lähteenmäki arvioi myös sosialidemokraattisen naisliiton suhdetta miesvetoiseen puolueeseensa eli sitä, miten muuttunut tilanne näkyi työväenliikkeen ja naisjärjestöjen politiikanteossa. Tutkimuksessa selviää, että sotien välisenä aikana naisten asema heikkeni sosialidemokraattisen puolueen johdossa sekä puolueen eduskuntaryhmässä, ja että tämän vaikuttamana naisliitto keskittyi toiminnassaan kodinhoitovalistukseen ja muuhun feminiiniseen elämänpiiriin liittyvään työhön. Lisäksi Lähteenmäki osoittaa, että vuosisadan alussa vallalla ollut naisjärjestöjen tavoite parantaa koko työväen asemaa muuttui. Sotien välillä järjestöjen huomio keskitettiin nimenomaan palkkatyössä toimiville työläisnaisille, työläisnaisille kotona ja yleensäkin järjestäytyneelle työläisnaisten joukolle.¹⁹

Lähteenmäen sosiaalidemokraattisen naisliikkeen satavuotista taivalta arvioiva tutkimus kuvaa työläisnaisten olleen niitä, jotka ajoivat kansallisestikin tasa-arvoisuutta ja tekivät sen eteen määrätietoisesti ja ylisukupolvisesti töitä. Tekijä osoittaa, että loppujen lopuksi hitainta on ollut naisten pääsy oman puolueen johtotehtäviin eikä niinkään eteneminen eduskunnassa tai hallituksissa. Tutkimus jakaa sosiaalidemokraattisen työläisnaisliikkeen neljään kehitysvaiheeseen. Ensimmäisessä vanhan työväenliikkeen vaiheessa Lähteenmäki kuvaa naisten olleen enemminkin yleispoliitikkoja eikä niinkään naisasian ajajia, ja että naisilla oli hyvin näkyvä ja merkittävä osa sekä äänioikeustaistelussa että Venäjän vastaisissa toimissa.²⁰

Naisten roolia työväenliikkeessä on tutkinut myös Taina Uusitalo tutkimuksessaan *Elämä työläisnaisten hyväksi: Fiina Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus 1900–1930: tutkimus työväenliikkeen sukupuolisidonnaisista käytännöistä* (2014). Tutkimuksessa tarkastellaan työväenliikkeen sukupuolisidonnaisia käytäntöjä yhden työläisnaisen kautta. Uusitalo osoittaa

---

¹⁹ Lähteenmäki 1999, 304–308, passim.

²⁰ Lähteenmäki 2000, 276–283, passim.

työssään, ettei sukupuolisidonnaisuus muuttunut liikkeessä 1918 sodankaan jälkeen vaan naiset keskittyivät vapaaehtoisesti perhe ja naisasioiden ajamiseen tarttumatta yhteiskunnan muihin ongelmiin.²¹

Kansainvälisessä tutkimuksessa poliittisen työläisnaisliikkeen tutkimusgenreä edustaa muun muassa June Hannam artikkeli *'The Victory of Ideals Must Be Organized': Labour Party Women Organizers in the Inter-War Years* (2010). Artikkelissaan Hannam kuvaa kuinka brittiläiset työväenpuolueen palkatut naisorganisaattorit vaikuttivat sotien välisenä aikana paikallisten naisosastojen perustamiseen, jäsenten valistamiseen sekä vaaleihin osallistumiseen. Artikkelissa selvitetään, oliko näiden organisaattoreiden toiminta jossain määrin sukupuolittunutta. Tutkimus osoittaa, että naisorganisaattorit saivat aktivoitua merkittävän määrän työläisiäitejä, jotka eivät käyneet palkkatöissä, osallistumaan työväenpuolueen paikalliseen naistoimintaan ja tämän myötä poliittisesta toiminnasta tuli osa äitien jokapäiväistä elämää. Artikkelista selviää myös, että naisorganisaattoreiden toimintatavat olivat siinä mielessä sukupuolittuneita, että he käyttivät värväämisessä hyödykseen tuntemustaan työläisnaisen elämästä ja vetosivat naisiin niillä metodeilla, joiden tiesivät vaikuttavan juuri naisiin. Naisosastojen kokouksista ei tehty ainoastaan poliittisia tapaamisia, vaan niihin yhdistettiin seurustelua. Hannam kertoo organisaattoreiden suosittelleen muun muassa, että naisten liittyttyä puolueeseen pitäisi heille lähettää henkilökohtainen kutsu kokoukseen, ja toivottaa heidän tervetulleiksi tilaisuuteen henkilökohtaisesti puheenjohtajan toimesta, ja että naisille annettaisiin heti jokin heille sopiva tehtävä kokouksissa.²²

Marta del Moral Vargas on puolestaan tutkinut artikkelissaan *The Women's Socialist Group of Madrid (1906–1927): (Re)defining citizenship for Spanish women* (2014) Madridin sosialistinaisten ryhmän vaikutusta työläisnaisten poliittiseen toimintaan. Artikkeliki keskittyy ryhmän lähtökohtiin ja pyrkimyksiin sekä rivijäsenten toimintaan 1900-luvun alussa. Tutkimus kuvaa kuinka Espanjassa oli vuosisadan alussa vallalla edelleen ajattelumalli, jossa miehet toimivat julkisissa toimissa sekä perheenelättäjinä naisten ollessa suljettuina kodinpiiriin ja perheestä huolehtimiseen. Espanjan työläisten puolueeseen naiset olivat saaneet liittyä jo 1890-luvulta lähtien, mutta heidän arvoaan puolueen tukijoina ei aluksi nähty, sillä naisilla ei ollut poliittisia oikeuksia. Eriäviäkin mielipiteitä oli ja tätä varten perustettiin muun muassa Madridin sosialistinaisten ryhmä. Tutkimuksessa Marta del Moral Vargas osoittaa, että

---

²¹ Uusitalo 2014, passim.

²² Hannam 2010, 338–339, passim.

Madridin sosialistinaisten ryhmän toimintaa on aliarvioitu espanjalaisessa historiankirjoituksessa, sillä ryhmä onnistui lisäämään työläisnaisten poliittista tietoisuutta ja ryhmä toimi roolimallina espanjalaisille naisille osoittaen, että myös naiset saattoivat osallistua kodinulkopuoliseen poliittiseen elämään.²³

Kansainvälisessä tutkimuksessa ammatillisen työläisnaisliikkeen genreä on tutkinut muun muassa Cathy Hunt artikkelissaan *Dancing and Days Out: The Role of Social Events in British Women's Trade Unionism in the Early Twentieth Century* (2007). Tutkimuksessa tarkastellaan kahden ammatillisen järjestön – naisten erillisjärjestön sekä naisten ja miesten yhteisjärjestön – yrityksiä värvätä naisia mukaan järjestöjen toimintaan erilaisten sosiaalisten tapahtumien avulla ennen ensimmäistä maailmansotaa ja sen aikana. Artikkelin selvittää järjestöjen haastetta säilyttää uusien jäsenten mielenkiinto ja haasteet, joita naisilla oli ammattiyhdistystoimintaan osallistumisessa. Tutkimuksessa selviää, että ennen sotaa naisten liittymistä hankaloittivat ajan ja rahan puutteen lisäksi työnantajien asenteet järjestötoimintaa kohtaan. Sodan aikaan sotateollisuudessa työskennelleiden naisten kohdalla tämä paine hellitti. Sodan jälkeen tilanne palasi kuitenkin ennalleen ja naisjäsenien värvääminen oli yhtä hankalaa kuin ennen sotaa. Järjestöt ymmärsivät, että naisten ajan ja rahan ”ollessa kortilla”, järjestöjen ei kannattaisi yrittää kilpailla muiden huvituksien kanssa, vaan ottaa hovit osaksi omaa toimintaansa. Siitä huolimatta naisille järjestötoiminnasta ei tahtonut tulla yhdistettyä huvin ja hyödyn toimintaa kuten miehille. Naiset näkivät sen useimmiten edelleen vain rahan ja ajan viejänä, mikä vaikutti siihen, ettei järjestötoiminnasta tullut vaivatta osa naisten elämää.²⁴

---

²³ del Moral Vargas 2014, 204–205, 214, passim.

²⁴ Hunt 2007, 115–117, passim.

I. TYÖVÄENLIIKE JÄRJESTÄYTYY SUOMESSA JA POHJOIS-KARJALASSA

1.1 Poliittinen työväentoiminta: lyhyt taustakatsaus

Hannu Soikkasen mukaan työväenliikkeen syntyyn Euroopassa vaikuttivat pääasiassa teollistumisesta syntynyt luokka, ajattelun muutos ja vanhan katsomusjärjestelmän kyseenalaistaminen sekä sosialismin ja marxilaisuuden ärsykkeet. Englannissa teollisuuden luoma työväestö syntyi varhain jo 1760-luvulla, kun taas Ranskassa teollistuminen oli hitaampaa ja työväenluokka syntyi 1800-luvun alkupuolella. Ranskassa työväenliike oli alusta asti poliittisesti aktiivinen. Saksassa vanhan feodaalisen ja sääty-yhteiskunnan perinteet säilyivät pitkään. Kun tehdasteollisuus syntyi, syrjäytti se Saksan menestyvän käsiteollisuuden. Käsiteollisuuden ammattikuntalaitos toimi kuitenkin hyvänä pohjana ammattiyhdistysliikkeen ja työväenliikkeen muodostumiselle.²⁵

Pohjoismainen yhteiskunta ei ollut siinä määrin feodaalinen kuin Keski-Euroopassa vaan itsenäiset talonpojat olivat huomattava osa sitä. Teollistuminen alkoikin pohjoisessa huomattavasti myöhemmin kuin Englannissa ja Keski-Euroopassa. Pohjoismaissa oli ennestään demokraattisia perinteitä ja sosiaalinen ja sivistyksellinen kehitys oli tyypillistä jo ennen teollistumista.²⁶ Suomi tosin teollistui muita Pohjoismaitakin hitaammin ja näin myös työväenluokka ja -liike syntyivät myöhemmin. Toisaalta Suomessa työläisten ei tarvinnut kamppailla järjestäytymisoikeutensa puolesta niin kuin muissa maissa ja työväenliikkeen omaehtoisen toiminnan järjestäminen kävi rauhallisemmin. Suomessa työväenliikkeeseen hakeutui myös maaseudun tilaton väki toisin kuin muualla. Tämä johtui siitä, että luontaistalouden aikana maalla ei ollut elintasossa suuria eroja tilattoman ja tilallisten välillä, mutta sahateollisuuden tultua tilanne muuttui. Muutoksen myötä maataomistavalla väestöllä oli mahdollisuus rikastua metsiensä avulla. Kun rahatalous ja kapitalismi tulivat maalle, torpparien vuokrat nousivat ja heistä tuli työvoimaa, josta piti saada kaikki hyöty irti. Lisäksi torpparien suhteellisen vapaata metsänkäyttöä alettiin pitää ongelmallisena metsän arvon noustua. Ennen

---

²⁵ Soikkanen 1975, 13.

²⁶ Soikkanen 1975, 14.

pitkää melko yhtenäinen sosiaalinen rakenne maaseudulla alkoi hajota ja yhteiskuntaluokkien välit kiristyä.²⁷

Ensimmäinen työväenyhdistys perustettiin Suomessa Viktor Julius von Wrightin johdolla ja muutaman tehtaanomistajan ja työläisten tukemana 1893. 1800-luvun lopun wrightiläinen työväenliikkeen kausi sai nimensä Viktor Julius von Wrightin mukaan ja sille oli tyypillistä ylempien luokkien huoli sosialismin noususta Euroopan työväenliikkeessä. Tätä estämään kehitettiin niin kutsuttu kateederisocialismi, joka ehkäisisi radikaalimman toiminnan tekemällä varovaisia parannuksia ja maltillisia uudistuksia työläisten asemaan, niin että valta pysyisi kuitenkin säätyläisten käsissä. Wright piti sosialismin kukoistamista sen seurauksena, ettei teollistuvan yhteiskunnan epäkohtia korjattu sosiaalipoliittisin toimin. 1890-luvun puoleenväliin mennessä työväenyhdistyksiä oli syntynyt Suomeen jo noin 40 ja niiden välille oli muodostunut valtakunnallista yhteistoimintaa.²⁸

Liikkeen johto oli aluksi yläluokkaisten henkilöiden käsissä, mutta työväenyhdistysten yhteyteen perustettujen seurojen kuten ammattiosastojen ja puhujaseurojen johdossa oli työväki ja varsinkin puhujaseurojen tilaisuuksissa sosialismin aatteet nousivat esille. Pikkuhiljaa 1890-luvun lopussa työväenyhdistyksiin syntyi sosialistisia oppositioryhmiä ja muutama kaupunkeihin perustettiin 1898 itsenäiset paikalliset työväenpuolueet. Porvarien ja radikalisoituneen ja itsenäistyneen työväenliikkeen välit kiristyivät erityisesti 1899 annetun helmikuun manifestin jälkeen, kun porvarit eivät ottaneet työväenliikettä mukaan Suuren adressin hankkeeseen. Lopulta samana vuonna työväenyhdistysten edustajakokouksessa päätettiin perustaa valtakunnallinen työväenpuolue. Sen ohjelma ei kuitenkaan aluksi ollut kovin sosialistinen. Forssan puoluekokouksessa 1903 sen sijaan sosialistinen ohjelma lopulta hyväksyttiin, vaikka poliittiset olot olivat vain kiristyneet venäläistämiskauden myötä. Lisäksi puolueen nimi muuttui Suomen työväenpuolueesta Suomen sosialidemokraattiseksi puolueeksi.²⁹

Ensimmäisen venäläistämiskauden politiikka haittasi uusien yhdistysten syntymistä, sillä yhdistysten säännöt piti hyväksyttää viranomaisilla. Uuden vuonna 1903 annetun asetuksen jälkeen Suomen kenraalikuvernööri saattoi myös hajottaa yhdistyksiä ja niiden haaraosastoja.

---

²⁷ Haataja et.al. 1978, 27, 36–37; Metsämäki & Nisula 2006, 57.

²⁸ Metsämäki & Nisula 2006, 58–59; Soikkanen 1975, 19.

²⁹ Haataja et.al. 1978, 47–48, 50–51, 53–54; Metsämäki & Nisula 2006, 60.

Toiminnassa olevien yhdistysten toimintaa hankaloitti puolestaan vuonna 1900 tullut asetus, joka määräsi, että julkisia kokouksia varten oli anottava lupa. Valtion taholta tulleiden haasteiden lisäksi työväenyhdistysten toimintaa ja perustamista koittivat hankaloittaa erityisesti työnantajat maaseudun teollisuuskeskuksissa. Venäläistämispolitiikan takia yleinen ilmapiiri kääntyi kuitenkin työnantajia vastaan, sillä jos työnantajat koittivat estää työläisten järjestäytymistä, heidän katsottiin tukevan epäoikeudenmukaista tsaarinvaltaa.³⁰

Venäläistämiskausi kärjisty suurlakkoon vuoden 1905 lopulla, joka alkoi Venäjältä, mutta levisi lopulta Suomeenkin. Lakko oli aluksi koko kansan yhteinen hanke ja siinä vaadittiin kenraalikuvernööri Bobrikovia edeltäneiden laillisten olojen palauttamista. Sosialistit alkoivat kuitenkin vaatia myös yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta ja lopulta kaikki poliittiset puolueet vaativat säätyedustuslaitoksen korvaamista demokraattisella järjestelmällä. Kiistaa aiheutti se tapa, jolla uudistus tehtäisiin. Marraskuussa keisari antoi lopulta marraskuun manifestin, jossa entiset olot palaisivat ja jossa senaatti määrättiin valmistelemaan uusi valtiopäiväjärjestys, jonka vaaleissa tulisi olla yleinen ja yhtäläinen äänioikeus. Päätös yksikamarisesta eduskunnasta tehtiin joulukuussa 1905 ja heinäkuun lopussa 1906 oli keisari vahvistanut säätyjen hyväksymän uuden valtiopäiväjärjestyksen ja vaalilain. Suomessa oli yllättäen Euroopan demokraattisin edustusjärjestelmä.³¹

Suurlakon aikaan ja sen jälkeen työväenliike kasvoi räjähdysmäisesti. Uusia yhdistyksiä syntyi ja vanhoihin liittyi uusia jäseniä. Erityisen aktiivista aikaa oli vuosi 1906. Kasvua tapahtui varsinkin syrjäseuduilla ja selkeimmin Itä-Suomessa Mikkelin ja Kuopion läänin alueilla.³² Pohjois-Karjalassa Suomen sosialidemokraattiseen puolueeseen kuului 1905 vain 4 työväenyhdistystä, mutta seuraavana vuonna jo 46 yhdistystä. Jäsenmäärä kasvoi samoina vuosina reilusta 700:sta noin 4500:an.³³

Lakon myötä varsinkin suurten työväenyhdistysten johtoryhmissä työväenaate marxilaistui ja radikalisoitui, mutta monissa paikallisissa yhdistyksissä työväenaate tarkoitti lähtökohtaisesti yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta. Mitä syrjäisemmille seuduille mentiin, sitä

---

³⁰ Soikkanen 1975, 72–73.

³¹ Korppi-Tommola & Lähteenmäki & Sulkunen 2006, 66, 68–69; Metsämäki & Nisula 2006, 61–62; Soikkanen 1975, 83.

³² Kinnunen 2006, 343.

³³ Taulukko 1. Tilastotietoja 1905–1916 Suomen sosialidemokraattiseen puolueeseen kuuluneista Kuopion läänin itäisen vaalipiirin työväenyhdistyksistä 1905–1916.

epämääräisempiä sosialismi ja työväenliikkeen aatteet kansalaisille olivat. Suurlakon mukanaan tuoma kasvu oli nähtävissä liikkeen koko järjestökentässä, sillä esimerkiksi ammattiyhdistys-, osuuskauppa-, nuoriso, nais- ja urheiluliike vilkastuivat poliittisesti. Kasvuun liittyi uusien alaosastojen ja keskusjärjestöjen perustaminen sekä toiminnan lisääntyminen. Aktiivisuus näkyi myös innokkaana työväentalojen rakentamisena.³⁴

Työväentalojen rakentaminen vaikutti myös merkittävästi naisten ja miesten yhteistoimintaan. Kun työväenjärjestöjen toiminta sijoittui työväentaloille, saattoivat naisetkin osallistua kokouksiin ja tapahtumiin helpommin kuin jos järjestöt olisivat kokoontuneet kapakoissa. Tämä olikin yleinen ongelma Euroopassa. Esimerkiksi Britanniassa naisten ja miesten yhteisammattijärjestöt käyttivät pubeja kokoontumispaikkoina suuria kaupunkeja lukuun ottamatta, joissa yhdistyksillä saattoi olla oma talo tai huoneisto käytössä. Alkoholin juomisen ei katsottu sopivan naisille, minkä takia naisten ei ollut soveliaista käydä kapakoissa. Niinpä yhteisjärjestöjen naiset joutuivat odottamaan miesjäseniltä kutsua tilaisuuksiin, jotka pidettäisiin jossain muualla kuin pubissa. Suomalaiset työväentalot eivät olleet alkoholin nauttimisen paikkoja vaan monipuolisen kulttuuritoiminnan keskuksia koko perheelle, jonne naisten oli helppo mennä.³⁵

Toisin kuin muualla Euroopassa Suomessa poliittinen työväenliike oli määrällisesti, sosiaalisesti ja maantieteellisesti laajempi kuin ammatillinen työväenliike. Työväenpuolueen jäsenmäärä oli ammattiyhdistysliikettä suurempi erityisesti vuosien 1905–1907 aikana eli suurlakosta ensimmäisiin vaaleihin. Pauli Kettunen on pohtinut, oliko vanhan työväenliikkeen poliittisuus ainoastaan sen laajuuden seurauksena.³⁶ Hän katsoo että liike menestyi, koska se ”[...] kykeni ylittämään välittömät sosiaaliset alistussuhteet, työläisten keskinäisen kilpailun ja rajoittuneet taloudelliset ryhmäintressit, vieläpä sen rajan, joka oli torpparin maataloustuottajaintressin ja kaupungin palkkatyöläisen intressin välillä.”³⁷ Kettunen korostaa, että työväenliike menestyi maaseudullakin nimen omaan siksi, että se oli poliittinen liike. Puolueella oli vahva asema työväenliikkeessä ja se loi organisaation eduskuntatyötä ja vaaleja silmällä pitäen puoluekokouksessa 1906. Ylimpänä toimi kansallinen organisaatio, jolla oli alueellinen ja sen alla vielä paikallinen taso.³⁸

³⁴ Soikkanen 1975, 46, 110, 113–117, 119.

³⁵ Hentilä 1989, 166; Hunt 2007, 113.

³⁶ Kettunen 1989, 236.

³⁷ Kettunen 1989, 236.

³⁸ Kettunen 1989, 236, 247.

Pohjois-Karjala oli tutkimusajankohtana osa Kuopion lääniä. Omaksi läänikseen se erotettiin vasta 1960. Lähes nykyistä Pohjois-Karjalan lääniä vastaavan alueen muodosti vuosisadan alussa Kuopion läänin itäinen vaalipiiri.³⁹ Siihen kuuluivat Pielisjärven, Liperin ja Ilomantsin kihlakunnat. Vaalipiirin ainut kaupunki oli Joensuu, joka oli läänin kaupan, sivistyksen ja kulttuurin keskus ja jossa asui 1910 noin 4300 henkeä. Koko vaalipiirin alueella asukkaita oli noin 140 000. Alle 15-vuotiaita oli 33 %, 15–65-vuotiaita 63 % ja yli 65-vuotiaita vain 4 % vuonna 1900. Elinkeinorakenteeltaan Pohjois-Karjala oli 1900-luvun alussa edelleen vahvasti maatalousvoittoinen alue, sillä 1910 maa- ja metsätaloudessa toimi noin 88 % ammatinharjoittajista ja teollisuuden ja käsityön alalla vain noin 3 %. Teollistuminen tapahtuikin alueella hitaammin kuin Etelä-Suomessa ja sen myötä teollisuustyöväenluokkakin syntyi myöhemmin. Heidän tilallaan oli Pohjois-Karjalassa maalaisköyhälistö, johon kuuluivat pienviljelijät, maanviljelystyöväki ja metsätyöläiset. Työväenliikkeen kannattajatkin tulivat aluksi pääosin tästä ryhmästä. Joensuun kaupungissa elinkeinorakenne oli ymmärrettävästi toisenlainen. Siellä 25 % väestä sai elantonsa teollisuustöistä tai käsityöammateista, 20 % palvelusammateista ja vajaa 17 % rakennustoiminnasta ja loput noin 38 % muista elinkeinoista.⁴⁰

Kesälahti, Polvijärvi, Kitee, Juuka ja Rääkkylä olivat 1900-luvun alussa maatalousalueita, joissa oli suurin maanomistaja ryhmä. Vuokraviljelmistä syntyi taas pitäjiin, joissa puunjalostuksen suurmaanomistus oli saanut sijaa. Esimerkiksi Ilomantsissa sahayhtiölle oli joutunut 34 % kunnan tiloista. Talonpojista tuli vuokraajia ja metsäyhtiöiden palkkatyöläisiä. Pohjois-Karjalan maatalous oli 1800-luvun alussa kaskiviljelytyyppistä. Sen lisäksi pidettiin karjaa ja hyödynnettiin metsiä. Pikkuhiljaa vuosisadan edetessä kaskeaminen jäi ja siirryttiin karjatalouteen, joka tuotti voita vientiin. Viennissä auttoi Saimaan kanavan rakentaminen. Maakuntaa yhdisti myös Pielisjoen kanavointi, jonka ansiosta läänin pohjoisetkin osat saivat paremmat yhteydet Joensuun vaikutuspiiriin.⁴¹ Yhteydet muuhun Suomeen paranivat 1894 valmistuneen Karjalan radan myötä, sillä se yhdisti Viipurin, Sortavalan, Värtsilän ja Joensuun. Nurmekseen asti rata ulottui 1911.⁴²

³⁹ Huttunen 2012, 18; Vuonna 1960 tehdyssä lääni muutoksessa Kuopion läänistä erotettiin Pohjois-Karjalan lääni ja aiemmin Kuopion läänin itäisen vaalipiirin kuuluneet Kaavin, Rautavaaran ja Säyneisin kunnat jäivät uuteen Kuopion läänin. Huttunen 2012, 18.

⁴⁰ Huttunen 2012, 18, 45, 47; Juvonen 2006c, 117; Mustonen 2006, 48; Partanen 2006a, 12.

⁴¹ Juvonen 2006a, 65–66.

⁴² Juvonen 2006b, 107.

Keski-Euroopan puunkypsyntä ulottui Pietarin kautta Suomeen ja sahateollisuutta syntyi Pohjois-Karjalaankin. Sahateollisuuden keskittymä sijaitsi Pielisjoki-alueelle. Esimerkiksi Pankakoskella toimi puuhiomo ja Utran kaksi sahaa olivat suurimmat koko Kuopion läänissä. Pohjois-Karjalan sahateollisuudessa tapahtui kuitenkin 1900-luvun alussa omistajanvaihdoksia ja pienyritysten siirtymistä suuryhtiöiden omistukseen. Yhtiöt laskivat, että raakatavaran kuljetus tulisi halvemmaksi kuin valmiin tuotteen ja niinpä tukkeja alettiin uittaa Kotkan seudun tehtaisiin jalostettaviksi. Näin Pohjois-Karjala muuttui suurelta osin raaka-aineen hankinta-alueeksi.⁴³ 1800-luvun loppuun ja 1900-luvun alun talouden muutokset vaikuttivat näin Pohjois-Karjalaankin. Yritykset ja niiden pääoma ei ollut enää perheiden tai paikallisten käsissä vaan valtakunnallisten tai jopa ulkomaisten yritysten.⁴⁴

Joensuusta tuli vaalipiirin luonteva yhdistysten ja järjestöjen toiminnan keskus. Sinne perustettiin esimerkiksi 1884 läänin ensimmäinen raittiusyhdistys. Pohjois-Karjalassakin raittiusliikkeeseen liittyi aluksi työläisiä ja käsityöläisiä, mutta vuosisadan vaihduttua liike joutui sivistyneistön käsiin ja karkotti työväen yrityksillään kasvattaa porvarilliselle yhteiskunnalle suopeita ja sosialismia karttavia työläisiä. Vaalipiirin ensimmäinen työväenyhdistys perustettiin sekin Joensuuhun vuonna 1888, vaikkakin kokous, jossa päätettiin perustaa työväenyhdistys, pidettiin jo 13. helmikuuta 1887. Tuossa kokouksessa valittiin 12 hengen komitea valmistelemaan sääntöjä ja näiden henkilöiden joukosta vain kolme oli työmiehiä. Loput olivat virkamiehiä, säätyläisiä sekä käsityöläisiä. Kun Kuopion läänin kuvernööri oli hyväksynyt yhdistyksen säännöt, kokoontui ensimmäinen työväenyhdistyksen kokous lokakuun lopussa 1888. Silloin valittiin yhdistyksen yhdeksänhenkinen johtokunta, jonka puheenjohtajana sekä rahastonhoitajana toimi kruununvouti ja varapuheenjohtajana pastori. Työmiehiä johtokunnassa oli vain yksi. Suurin osa jäsenistä oli virkamiehiä ja käsityöläisiä. Joensuun työväenyhdistyksen oli siis säätyläisten ja sivistyneistön käsissä ja niin ollen alkujaan wrightiläinen.⁴⁵

Joensuun työväenyhdistys oli sääntöjen perusteella suunniteltu toimimaan työntekijöiden ja työnantajien yhteisenä keskusteluareenana. Yhdistys ei pyrkinyt poliittiseen vaikuttamiseen eikä ollut ollenkaan radikaalinen ensimmäiseen 15 vuoteen. Johtokunnan ensimmäinen kokous

---

⁴³ Huttunen 2012, 46; Björn 2006, 153, 159–160.

⁴⁴ Juvonen 2006c, 132.

⁴⁵ Sivonen 2006, 308, 313, 316; Partanen 2006a, 13; Järvelin 1988, 20–21, 24.

kuitenkin osoittaa, ettei työväki tuntunut innokkaalta liittymään koko yhdistykseen, koska johtokunnan valmistelemissa keskustelukysymyksessä oli pohdittu, miten pitäisi toimia, kun työväki itse suhtautui hyvin epäluuloisesti yhdistykseen liittymiseen. Työväen mielikuvat eivät parantuneet ensimmäisen vuoden aikana ja ensimmäisessä vuosikokouksessa pohdittiin yhdistyksen lakkauttamista. Toiminnan alkuun saaminen kangerteli muutenkin, sillä ensimmäiset iltamat järjestettiin vasta tammikuun lopussa 1890. Jäseniä yhdistyksessä oli tuona vuonna 49.⁴⁶

Yhdistyksen toiminnasta wrightiläiseltä kaudelta on säilynyt hyvin vähän tietoa, sillä yhdistyksen omat pöytäkirjat eivät ole tallessa. Sanomalehtien vähäisistä kirjoituksista voi huomata, että 1890-luvun alussa toiminta oli verkkaista. Puheenjohtajaksi 1895 ja 1896 valittu lyseon historian lehtori oli kuitenkin toimeliaampi kuin edeltäjänsä ja niiden vuosien säilyneistä vuosikertomuksista voi nähdä, että toiminta oli vilkastumaan päin. Toiminta virkistyi entisestään 1897, kun kansakoulunopettaja Antti Ryyänen jatkoi puheenjohtajan tehtävissä. Hänen mukaansa vuoden 1897 lopussa jäseniä oli jo 145. Toiminnan vilkkaus riippui siten paljon puheenjohtajastakin.⁴⁷

Wrightiläisellä kaudella Joensuun työväenyhdistys otti kantaa työttömyyteen Joensuussa perustamalla komisionikaupan vuoden 1891 lopulla. Ideana oli perustaa kauppa, jossa työttömät voisivat myydä valmistamiaan tarve-esineitä. Kaupasta ei valitettavasti tullut pitkäikäinen. Toisen kerran yhdistys koitti toimia työttömyyden vähentämiseksi vuoden 1895 lopulla, kun Joensuuhun päättyvä rautatie oli valmis. Rata ei ollut päättynyt Joensuun kaupungin alueelle, joten sitä aiottiin jatkaa ranta-radalla, joka tulisi kulkemaan kaupungin mailla. Koska työttömyys oli noussut kesällä 1895 ongelmaksi kaupungissa, päätti Joensuun työväenyhdistys pyytää valtuusmiehiä palkkaamaan mahdollisimman paljon radan rakennustöihin oman kaupungin väkeä. Kaikkein parhaiten yhdistys huolehti wrightiläisellä kaudella kumminkin sivistystoiminnasta. Yksi sivistysmuoto olivat luentokurssit työväelle, joita pidettiin muun muassa uskonnosta, maantiedosta ja Suomen historiasta. Tärkein muoto olivat kuitenkin sivistävät huvitilaisuudet kuten iltamat, kansanjuhlat, arpajaiset ja huviretket, joita oli lukuisia 16 vuoden aikana.⁴⁸

---

⁴⁶ Järvelin 1988, 27, 29–33.

⁴⁷ Järvelin 1988, 31, 34–35.

⁴⁸ Järvelin 1988, 38–41, 46, 49.

Sosialismi oli noussut puheenaiheeksi Joensuussa useamman kerran jo wrightiläisellä kaudella, mutta yleensä aina torjuvassa hengessä. Kun työväenpuolue perustettiin 1899, ei Joensuun työväenyhdistys myöskään halunnut liittyä siihen, vaikka työväenvaltuuskunnan kokouksessa Turussa ollut Joensuun työväenyhdistyksen edustaja olikin kannattanut puolueen perustamista. Suomen työväenpuolueen muuttaessa nimensä Suomen sosialidemokraattiseksi puolueeksi Forssan puoluekokouksessa 1903, muuttui puolueen ohjelma myös sosialistiseksi. Tämän jälkeen talvella 1904 oli jälleen mietinnän paikka liittyisikö Joensuun työväenyhdistys puolueeseen. Vastaus oli kuitenkin edelleen tiukka ei. Yllättäen seuraavana vuonna aihe oli noussut uudelleen esille kuukausikokouksessa, sillä sanomalehti raportoi lyhyesti Joensuun työväenyhdistyksen liittyneen Suomen sosialidemokraattiseen puolueeseen. Valitettavasti lähteet eivät kerro, mikä oli suunnan muutoksen takana. Joensuun työväenyhdistyksen wrightiläinen kausi oli joka tapauksessa päättymässä. Sosialismin sanomaa Joensuuhun ja koko Pohjois-Karjalaan toivat erityisesti työväenpuolueen puhujat. Ensimmäinen puhuja oli todennäköisesti Taavi Tainio, joka elokuussa 1900 luennoi muun muassa 8-tuntisesta työpäivästä, ääniasteikosta ja oman puoluelehden lukemisesta.⁴⁹

Osana venäläistämistoimia kenraalikuvernööri Bobrikov keskeytti syksyllä 1901 kaikkien senaatin hänelle toimittamien työväenyhdistysten perustamisanomusten käsittelemisen. Tämä tarkoitti, ettei uusia työväenyhdistyksiä voitu perustaa aikaisempaan tapaan. Pielisjärvellä työväenyhdistys ennätettiin perustaa ja senaatti vahvistaa yhdistyksen säännöt juuri ennen Bobrikovin päätöstä. Yhdistykset löysivät kuitenkin kiertotien, sillä ruotsalainen työväenliitto sai ottaa haaraosastoja, joten uudet yhdistykset voitiin perustaa tätä kautta. Pohjois-Karjalassa kiertotietä käyttivät ainoastaan Värtsilän työväenyhdistys, joka liittyi ruotsalaisen työväenliiton haaraosastoksi maaliskuussa 1905 sekä Kaavin työväenyhdistys, joka oli perustettu 1904. Ennen suurlakkoa työväenyhdistys perustettiin myös Nurmekseen lokakuussa 1905, kun paikkakunnalla oli samana kesänä käynyt puhujia työväenaatetta levittämässä.⁵⁰

Tiistai-iltana lokakuun viimeisenä päivänä 1905 tieto suurlakosta saapui Joensuuhun leviten sieltä pian muualle maakuntaan. Lakko saavutti myös pienemmät kylät ja ympäri Pohjois-Karjalaa järjestettiin kansalaiskokouksia, joissa kannatettiin sortotoimien lopettamista. Joensuussa työväenyhdistys järjesti poliittisen kokouksen Ilosaareen, jossa kannatettiin muun muassa paino-, kokoontumis- ja yhdistymisvapautta sekä bobrikovilaisten virkamiesten

---

⁴⁹ Järvelin 1988, 54–57; Partanen 2006a, 13.

⁵⁰ Partanen 2006a, 13–15.

erottamista. Kokouksia pidettiin tämän jälkeenkin useita ja lopulta perjantaina kolmas marraskuuta päivällä kello 12 työpaikat ja kauppa- ja liikkeet sulkeutuivat yleisen lakon ajaksi, joka kesti kaksi päivää. Samaan aikaan alkoi myös työväen mielenosoitusmarssi Ilosaarelta torille, johon kerrottiin osallistuneen 3000 henkeä. Sunnuntaina viides marraskuuta Joensuuhun saapui tieto suurlakon päättymisestä, kun Joensuun työväenyhdistyksen puheenjohtaja opettaja Niilo Lampinen luki Helsingin lakkokomitealta tulleen sähkeen. Sähke kertoi, että keisari oli hyväksynyt kaikki vaatimukset. Koko maakunnassa vietettiin seuraavana päivänä yleistä juhlapäivää.⁵¹

Suurlakon myötä työväen usko omaan aatteeseen kasvoi huomattavasti. Lakko oli herättänyt ihmiset ottamaan osaa yhteisiin asioihin ja Pohjois-Karjalassa lakon ponsia kannattavia kokouksia järjestettiin vielä viikkoja lakon päättymisen jälkeenkin.⁵² Suurlakon aiheuttama jäsentulva ja yhdistysten perustamisvimma nähtiin myös Pohjois-Karjalassa. Marraskuussa heti suurlakon loppumisen jälkeen syntyi työväenyhdistys Kiihtelysvaaran Muloon. Joulukuussa seurasi Lehmon, Enon kirkonkylän, Ilomantsin Möhkön, Liperin kirkonkylän ja Siikakosken työväenyhdistysten perustaminen. Helmikuun 1906 loppuun mennessä olivat puolestaan syntyneet yhdistykset Kaavin Kortteisen kylään, Liperin Taipaleelle, Kiteen Puhokseen, Rääkkylään sekä Kiteen ja Ilomantsin kirkonkyläihin. Vaikka järjestötoiminta aktivoitui, ongelmiakin tuli silti eteen. Työnantajat ja porvarit nimittäin vastustivat monilla paikkakunnilla työväenliikkeen tuloa ja työväenyhdistysten perustamista. Lisäksi yhdistyksissä oli nukahtamisvaara, sillä yhdistysten keräämät verot ja jäsenmaksut olivat korkeat ja usea maksoi maksut kerran, muttei enää toiste. Uusien yhdistysten piti myös hyväksyä säännöt Suomen Työläisliitossa ja siinä saattoi kestää puolikin vuotta, eikä toiminta siten päässyt heti kunnolla käyntiin.⁵³

Enon työväenyhdistys kuului heti suurlakon jälkeen perustettuihin yhdistyksiin. Perustava kokous kokoontui joulukuun alussa 1905 Enon kunnanhuoneelle. Avauspuheen pitäjänä ja kokouksen puheenjohtajana toimi joensuulainen puuseppä K. Keinänen⁵⁴. Joulukuussa perustetun yhdistyksen jäseniksi oli maksanut itsensä vuoden loppuun mennessä lähes sata

---

⁵¹ Ahonen & Huurre & Vesajoki 1985, 522–524; Partanen 2006a, 16.

⁵² Partanen 2006a, 16.

⁵³ Partanen 2006a, 29; Partanen 2006b, 335.

⁵⁴ Joensuulaiset olivat mukana perustamassa yhteensä 20 uutta työväenyhdistystä vuoden 1906 huhtikuun loppuun mennessä. Usein uusi yhdistys aloitti toiminnan säännöillä, jotka oli muokattu vanhemman yhdistyksen säännöistä. Erityisesti Joensuun ty:n säännöt ovat olleet varsin suosittu. Partanen 2006a, 32.

jäsentä, jotka olivat tehtaalaisia, kirkonkyläläisiä sekä lähialueen torppareita. Koska yhdistys syntyi suurlakon innoittamana, oli se puhtaasti sosialistinen perustamisestaan lähtien.⁵⁵

Ensimmäisenä toimintavuonnaan 1906 yhdistys valitsi rakennustoimikunnan omaa taloa varten, otti kantaa tulevaan äänioikeusuudistukseen sekä paikallisiin työoloihin, piti iltamia, suunnitteli ja järjesti vaaliagitaatiota tulevia eduskuntavaaleja varten sekä piti yhdistyksen kokoukset säännöllisesti ja perusti myös alaosastoja. Vuonna 1909 valmistui lopulta Enon työväenyhdistyksen oma työväentalo, jota yhdistys vuokrasi muidenkin käyttöön. Perustamisen jälkeiset kymmenen vuotta olivat erityisesti varainhankinnan vuosia sekä jatkuvaa vaalitaistelua eduskunnan tultua hajotetuksi useita kertoja. Tärkeä toimintamuoto yhdistykselle olivat myös nais- ja nuoriso-osastot sekä urheiluseura. Näiden lisäksi oli jo 1906 perustettu puhuja- ja keskusteluseura, jossa osallistujat saivat kukin aiheen, josta valmistaa muun muassa satu, runo, esitelmä, alustus tai kupletti. Kokouksissa esitettiin annetut esitykset, joista sitten keskusteltiin ja annettiin arvosana. Seuran toiminta oli todennäköisesti pienen joukon varassa eikä seura tahtonut pysyä hereillä, sillä sitä heräteltiin harva se vuosi. Lopulta seuran toiminta lakkasi vuoden 1912 aikana.⁵⁶

Pielisjärven työväenyhdistys oli yksi ensimmäisistä maakunnan työväenyhdistyksistä, sillä sen perustava kokous pidettiin maaliskuun lopussa 1901. Pielisjärvellä oli toiminut jo muutaman vuoden nuorisoseura, mutta sen muuttuessa yhä porvarillisemmaksi päättivät muutamat työväenliikkeestä kuulleet suutarit perustaa kuntaan oman työväenyhdistyksen, jos kiinnostusta riittäisi. Väkeä oli riittävästi ja yhdistyksen toiminta alkoi senaatin myönnettyä toimiluvan elokuun alussa 1901. Työväenyhdistys politisoitui vasta Suomen sosialidemokraattisen puolueen hyväksytyä sosialistisen ohjelman 1903 ja yhdistyksen liittyessä puolueeseen tammikuussa 1905 karisivat loputkin henkilöt, jotka eivät hyväksyneet sosialistista aatetta. Työväenyhdistyksen ensimmäisinä vuosina toiminta keskittyi etupäässä huvitilaisuuksiin kuten iltamiin sekä näytelmäkerhoon, soittokuntaan, raittius- ja ompeluseuroihin sekä urheilu- ja kirjastotoimintaan, koska varojenhankinta tapahtui pääasiassa huvitilaisuuksissa. Huvitoiminnan vastapainoksi yhdistys avusti useiden Pielisjärven kylien työväenyhdistysten perustamista, sillä yhdistyksestä lähetettiin puhujia kertomaan

---

⁵⁵ Vänskä-Kauhanen 1991, 11.

⁵⁶ Vänskä-Kauhanen 1991, 16–17, 29, 33, 36–38.

työväenliikkeestä naapuri kyliin ja kymmenen vuoden sisällä lähes joka kylään oli saatu työväenyhdistys.⁵⁷

Joensuun työväenyhdistyksen perustoimintaan suurlakon ja ensimmäisen maailmansodan välisenä aikana kuului aatteen levittäminen, ihmisten valistaminen ja uusien jäsenten hankkiminen. Tätä tehtiin yhdistyksen kokouksien lisäksi erityisesti iltamilla, kansanhuveilla, kesäjuhlilla, vappumarsseilla sekä mielenosoituksilla. Yhdistyksen jäsenmäärä lähtikin nousuun vuoden 1908 jälkeen, jolloin jäseniä oli vain 46. Seuraavana vuonna jäseniä oli 62 ja 1910 jo 81. Suurimmillaan jäsenmäärä oli 173 vuonna 1912, minkä jälkeen jäsenmäärä vakiintui noin 100 vuoteen 1916 asti.⁵⁸

Vappu oli yksi isoimmista juhlista, joka kokosi joka vuosi Joensuun työväenyhdistyksen lisäksi myös muut kaupungin lähellä sijaitsevat työväenyhdistykset Joensuun torille. Torille saattoi kokoontua yli tuhat päinen joukko, joka puheiden jälkeen marssi Ilosaarelle kuulemaan lisää puhujia ja josta marssittiin lopuksi työväentalolle jatkamaan puheita. Illalla järjestettiin vielä työväentalolla vappujuhla. Juhlatilaisuuksien lisäksi mielenosoitukset olivat tutkimusaikana hyvin tyypillistä työväentoimintaa Joensuussa. Joensuulainen työväki kokoontui osoittamaan mieltään niin Laukon torpparihäätöjä kuin Viipurin läänin hajottamistakin vastaan. Myös Euroopan laajuiset tapahtumat kokosivat väkeä Joensuussa, kun vastustettiin Turkin ja Italian välistä sotaa. Kaiken kaikkiaan työväenyhdistyksen järjestämien tilaisuuksien määrä oli huomattava. Mitä lähemmäksi ensimmäistä maailmansotaa tultiin, sitä epäilevämmäksi venäläinen virkavalta kuitenkin kävi laittomuuksien ja vallankumouksellisen toiminnan suhteen. Toinen venäläistämiskausi oli alkanut ja sen myötä poliisi oli tuttu vieras työväentilaisuuksissa. Kokoontumiset piti alkaa ilmoittaa etukäteen tai tilaisuus hajotettiin. Huvitilaisuuksia järjestettiin luonnollisesti varojen hankkimista varten. Varoja tarvittiin erityisesti oman talon hankintaan. Joensuun työväentalo valmistui vuoden 1908 lopussa ja siellä päästiin viettämään yhdistyksen 20-vuotisjuhlia.⁵⁹

Sosialismia juurrutettiin Joensuuhun ja koko Pohjois-Karjalaan työväenyhdistysten tilaisuuksien lisäksi myös vierailevien puhujien sekä agitaattoreiden toimesta. Joensuun työväenyhdistys katsoi kuitenkin, että työväelle pitäisi järjestää kansantajuisia luentokursseja

⁵⁷ Palokas 2002, 38–40; Partanen 2006a, 13.

⁵⁸ Järvelin 1988, 99; Taulukko 2. Joensuun työväenyhdistyksen jäsenet ja naisosastot 1905–1916.

⁵⁹ Järvelin 1988, 100–103, 109.

hyödyllisistä aineista. Työväenyhdistys anoi avustusta toimintaan kaupungilta ja eduskunnalta. Kaupunki kiinnostuikin ajatuksesta ja kurssit saatiin aikaan vuonna 1912.⁶⁰ Paikallisten kurssien lisäksi Pohjois-Karjalassa järjestettiin puoluehallinnon muutaman päivän mittaisia luentokursseja, jotka oli organisoitu vaalipiireittäin. Kurssit alkoivat talvella vuosien 1907–1908 vaihteessa Joensuussa, missä ne pidettiin myös seuraavana vuonna. Vuodenvaihteen 1909–1910 kurssit järjestettiin Pielisjärvellä ja 1910–1911 sekä Joensuussa että Pielisjärvellä. Seuraavana vuonna kurssit pidettiin kahdeksalla eri paikkakunnalla. Vuodenvaihteessa 1912–1913 ei kursseja pidetty lainkaan Pohjois-Karjalassa.⁶¹

---

⁶⁰ Järvelin 1988, 118–119.

⁶¹ Ehrnroot 1992, 211–212.

Taulukko 1. Tilastotietoja Suomen sosialidemokraattiseen puolueeseen kuuluneista Kuopion läänin itäisen vaalipiirin työväenyhdistyksistä 1905–1916

Yt	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916
Yt	4	46	69	81	101	122	95	106		90	101	89
Yt	-	20	14	14	32	29		9			12	2
Jäseniä	741	1933 (4527#)	2341	2253	1485	1530	1423	1417	1438	1380	1290	1645
Miehet	462	1467	1435	1894	1226	1267	1202	1159	1203	1170	1103	1419
Naiset	79	466	328	359	259	263	221	258	235	210	187	226
Nais-	11 %	24 %	14 %	16 %	17 %	17 %	16 %	18 %	16 %	15 %	14 %	14 %
osastoja	1 *(2)	3 *(4)	*(2)	*(5)	5 *(6)	4 *(5)	3	6	1 *(4)	5	4	4
Omita taloja	1	1	4	12	15	26	33	38	42	47	49	49
Puhdas omaisuus (mk)	6439	10 659	13 323	48 958	84 844	104 285		146 382			170 165	211 213
Yhdistysten kokouksia	68	250			633	852		821			506	504
Johtokunnan kokouksia	47	143			279	451		406			233	275
Iltaamia	26	132			486	646		774			718	746

Taulukossa tyhjä ruutu tarkoittaa, ettei tietoa siltä vuodelta ole. Viiva taas tarkoittaa nollaa. Suluissa on naisosastojen määrä, jonka lähde on muu kuin Sdp:n puoluetilastot 1905–1916.

Osa osastoista ei ole ilmoittanut joka vuonna miesten ja naisten määriä erikseen, vaan ainoastaan jäsenien yhteismäärän. Siksi naisten ja miesten yhteenlasketuista summista voi tulla vähemmän kuin jäseniksi merkitty luku. Vuonna 1907 Puumalan ty ja vuonna 1908 Puumalan Kirkonkylän ty on merkitty virheellisesti puoluetilastossa Kuopion läänin itäiseen vaalipiiriin. Siksi piiriin jäsenmääriä laskiessa kyseisiltä vuosilta ei ole otettu lukuun Puumalan ty:n ja Puumalan Kirkonkylän ty:n jäseniä. Vuosina 1907 ja 1908 ei puoluetilastoissa ilmoitettu erillisten osastojen naisosastoja, osastojen kokouksia eikä iltamia. Vuosilta 1911, ja 1913–1914 on koottu vain suppeat puoluetilastot. Joinakin vuosina jäsenluku kerrotaan sekä kesä- että joulukuun lopulta. Näissä tapauksissa taulukkoon on otettu joulukuun luvut. Niiltä vuosilta joilta on yksityiskohtaiset tiedot jokaisesta osastosta erikseen, on laskettu jäseniksi vain työväenyhdistysten jäsenet, ei ammattiosastojen jäseniä.

Lähde: Sdp:n puoluetilastot 1905–1916.

#Lähde: Työmies 11.12.1906

Kyseisessä Työmiehen numerossa on raportti Kuopion läänin itäisen vaalipiiriin piirikokouksesta, jossa päätettiin puheenjohtajan ehdotuksesta kirjata ylös vaalipiiriin sos.dem. yhdistykset ja niiden jäsenmäärät, koska niin monet kunnallisosastot eivät olleet ilmoittaneet tilastojaan puolueuuevostolle. Selvityksestä ilmeni, että yhdistyksiä oli 46 ja maksavia jäseniä 4527.

*Lähde: Enon Ty naisjaosto I. TA; Enon työväenyhdistyksen Naisosaston Tilikirja. Enon Työväenyhdistyksen Naisosasto I. TA; Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 3. TA; Joensuun työväenyhdistyksen toiminta- ja tilikertomus vuodelta 1913 8.11.1914. Pöytäkirjat 1906–1909. Joensuun Ty CA 1 N: 10. TA; Pidetyt luennot ja esitelmät/Kuopion läänin itäisen vaalipiiriin Sosialidemokraattisten kunnallisosastojen tilit 1917–1919. Pohjois-Karjalan Sosiaalidemokraattinen piiri arkisto BC 1. TA; Rajavahti 7.2.1908, 12.2.1908, 1.4.1908, 24.2.1909 ja 25.2.1910; Tilastotietoja 1905–1931, Värttilän työväenyhdistys, TA.

Joensuun työväenyhdistyksen naisosaston tilikirja osoittaa, että osasto oli toiminnassa jo vuosina 1905–1908. Joensuun työväenyhdistyksen toiminta- ja tilikertomus vuodelta 1913 osoittaa, että äitiosasto oli toiminut myös vuonna 1913. Enon työväenyhdistyksen naisosaston tilikirjasta käy myös ilmi, että naisosasto toimi vuosina 1907–1914. Lisäksi Värttilän työväenyhdistyksen tilastotiedot kertovat, että yhdistykseen kuului naisosasto myös vuosina 1907 ja 1911. Rajavahtissa taas on ilmoitus, että Mutalaan on perustettu naisosasto jo 1908, Pielisensuun naisosastolla oli iltamat maaliskuun lopussa, Värttilän naisosasto on pitänyt vuosikokouksensa vuoden 1908 alussa, Mutalan naisosasto oli toiminnassa myös vuosina 1909 ja 1910, sillä iltamat pidettiin esimerkiksi helmikuussa 1909 ja vuosikokous helmikuussa 1910.

Pohjois-Karjalan työväenyhdistysten vilkkain toiminnan vuosi puoluetilaston perusteella näyttää olleen vuosi 1910. Sinä vuonna puolueeseen oli liittynyt eniten työväenyhdistyksiä ja toisaalta 1910 pidettiin eniten työväenyhdistysten kokouksia sekä johtokunnan kokouksia. Vuosi 1912 oli myös vilkas, sillä sinä vuonna puolueeseen kuului toiseksi eniten yhdistyksiä ja sinä vuonna pidettiin eniten iltamia sekä toiseksi eniten työväenyhdistysten kokouksia. Vuoden 1912 vilkkaus oli koko maanlaajuista, sillä työväenliikkeen jäsenmäärä kääntyi sinä vuonna nousuun. Syynä saattoi olla parantunut työllisyystilanne tai mahdollisesti toistuva agitaatio

vaalien alla. Puolueeseen liittyneiden yhdistysten määrä kasvoi Pohjois-Karjalassa aina vuoteen 1910 asti, jolloin liittyneitä oli 122. Sen jälkeen määrä liikkui sadan molemmin puolin.⁶²

Piirin jäsenmäärän huippu nähtiin todennäköisesti suurlakon jälkeisenä vuonna 1906. Tuon vuoden puoluetilaston jäsenmäärä on luultavasti liian alhainen, koska niin moni yhdistys ei ollut lähettänyt jäsentietoja puolueenuevostolle. Työmieheissä ollut raportti piirikokouksesta kertoo jäsenmäärän olleen vuoden 1906 lopussa 4527. Eduskuntaudistuksen jälkeen jäsenmäärä oli pienimmillään 1915, jolloin piirin työväenyhdistyksiin kuului vain 1290 henkeä. Ainoa vakaasti nouseva trendi oli työväentalojen määrä vaalipiirissä. Luku kasvoi lähes joka vuosi. Vuonna 1905 lähdettiin liikkeelle yhdestä talosta ja 1916 taloja oli jo 49. Samaa vauhtia kasvoi luonnollisesti myös piirin työväenyhdistysten omaisuus, joka oli 1905 noin 6500mk kun 1916 varoja oli jo 211 000mk.⁶³

Työväenyhdistysten perustaminen ei Oulun vuoden 1906 puoluekokouksen jälkeen enää riittänyt. Kokous oli nimittäin hyväksynyt säännöt, jotka kehottivat saman maakunnan, kauppalan tai kaupungin järjestöt muodostamaan sosialidemokraattisen kunnallisjärjestön. Lisäksi kunnallisjärjestöön piti valita kunnallistoimikunta. Toimikunta oli vastuussa vaaliagitaation toimeenpanemisesta kunnassa, piiritoimikunnan päätösten toteuttamisesta sekä kunnan äänestysalueiden aluetoimikuntien perustamisesta. Pohjois-Karjalassa kunnallisjärjestöjen perustaminen ei tahtonut onnistua, vaikka vuoden 1908 uuden piirisihteerin tehtävänä oli nimenomaan saada aikaan kunnallisjärjestöt piiriin. Piirijärjestön vuoden 1909 vuosikertomus kuitenkin kertoo, ettei kunnallisjärjestö toimi muualla kuin Pielisjärvellä niin kuin pitäisi. Joissain kunnissa toiminta sujui jotenkuten ja osassa kunnista ei ollut kunnallisjärjestöä lainkaan. Esimerkiksi Joensuun kunnallisjärjestö perustettiin vasta 1910. Parannusta syntyi kuitenkin 1911, jolloin kunnallisjärjestö oli saatu perustettua jo 17 kuntaan.⁶⁴

1.2 Työläisnaiset järjestäytyvät

Kun naiset rupesivat liikehtimään ja järjestäytymään vuosisadan vaihteessa, syynä olivat naisten asemaan liittyvät ongelmat. Naisasiayhdistysten kannatus muihin järjestöihin verrattuna

---

⁶² Soikkanen 1975, 185.

⁶³ Taulukko 1. Tilastotietoja 1905–1916 Suomen sosialidemokraattiseen puolueeseen kuuluneista Kuopion läänin itäisen vaalipiirin työväenyhdistyksistä.

⁶⁴ Partanen 2006a, 25–26, 28.

oli heikkoa naisten joukossa. Suosituimpia järjestöjä olivat sen sijaan miesten ja naisten yhteisjärjestöt, joissa naisilla oli vankka osuus heti alusta asti. Irma Sulkunen on tästä päätellyt, että naisten yhteiskunnallinen aktivoituminen sisältyy koko väestön yhteiskunnalliseen ja poliittiseen uudelleenjärjestäytymiseen eikä ollut erillinen tapahtuma.⁶⁵ Taina Uusitalo on kuitenkin kuvannut suomalaista järjestötoimintaa hyvin sukupuolittuneeksi. Järjestöissä toimi sekä miehiä että naisia, mutta sukupuoli määritteli lopulta kunkin toimenkuvan. Miehet hoitivat suurimmaksi osaksi johtotehtävät ja naisille kuului pääasiassa kulttuuri- ja virkistystoiminta sekä varainhankinta.⁶⁶

Maaseudulla varhaisimpia järjestäytymismuotoja olivat herätysliikkeet, joissa miehet ja naiset toimivat yhdessä. Liikkeen suhtautuminen sukupuolirajaan ei poikennut perinteisestä maalaisyhteisöstä, jossa sekä miehet että naiset hoitivat omat tehtävänsä ja tiesivät paikkansa, mutta jossa sukupuolten välinen suhde muodosti yhtenäisen kokonaisuuden. 1800-luvun lopun raittius-, nuoriso- ja työväenyhdistyksiin kokoonnuttiin myös edelleen sääty-yhteiskunnan perinteen mukaan huonekunnittain. Kun naiset liittyivät miesten joukkoon uusiin yhdistyksiin, ei se tarkoittanut, että he olisivat tehneet mitään erityistä. He jatkoivat vanhaa agraarista perinnettä toimia yhdessä miesten rinnalla.⁶⁷

Naiset – eikä suurin osa miehistäkään – voineet osallistua vielä 1900-luvun alussa julkiseen politiikkaan, sillä heiltä puuttui valtakunnallinen ja kunnallinen äänioikeus. Naisilla ei ollut paikkaa poliittisessa tai julkisessa elämässä vaan he olivat sidottuja perheeseen ja yksityiseen.⁶⁸ Tämä kaikki juonsi juurensa olemassa olevista sääty-yhteiskunnan säännöistä ja tottumuksista. Työväestön keskuudessa naisilla ja miehillä oli omat työnsä, mutta naiset tekivät ruumiillista työtä siinä missä miehetkin, eli ero varakkaampiin sosiaaliluokkiin oli jokseenkin suuri. Maaseudulla työ ei ollut naisille mikään ura-ammatti vaan ainut keino hankkia koko perheelle elanto. Torpparien ja maatyöläisten vaimojen oli tehtävä päivätyöt, hoidettava karja, osallistuttava maanviljelytyöhön ja välillä hankittava lisäansioita kutomalla.⁶⁹ Naisen asema ei kuitenkaan ollut sama kaikille naisille, sillä naimaton nainen sai vuodesta 1864 hallita

---

⁶⁵ Sulkunen 1991, 38–40, 54.

⁶⁶ Uusitalo 2015, 8.

⁶⁷ Sulkunen 1989, 170.

⁶⁸ Hanhikangas 2007, 29.

⁶⁹ Markkola 1989, 55; Uusitalo 2014, 124–125.

palkkatulojaan ja valita puolisonsa. Naimisissa olevat naiset taas olivat holhouksen alla vuoden 1929 loppuun asti. Ennen vuotta 1930 naiset eivät olleet tasa-arvoisia lain edessä.⁷⁰

Sosialidemokraattinen puolue oli jo 1900-luvun alussa periaatteessa sukupuolten välisen tasa-arvon kannalla.⁷¹ Työväenliikkeessä ei nimittäin ollut erillistä naiskysymystä vaan yhteinen työväenkysymys. Tämän takia Euroopassa ei perustettu erillisiä työläisnaisorganisaatioita. Toisaalta esimerkiksi Espanjassa perustettiin paikallinen naisten sosialistinen ryhmä Madridiin 1906. Sekin kuitenkin hajosi 1920-luvun lopulla, kun espanjalainen sosialistityöläisten puolue katsoi, että sen pitäisi näyttäytyä puolueena, jossa ei eroteltu mies- ja naisjäseniä. Tähän uuteen modernimpaan ja tasa-arvoisempaan kuvaan ei sopinut naisten paikallinen erillisjärjestö. Mielenkiintoista on, että Madridin naisten järjestön hajoaminen ei kuitenkaan tuonut naisten miesten tasa-arvoa puolueeseen vaan naisten läsnäolo hävisi puolueesta lähes kokonaan.⁷²

Toisin kuin Euroopassa Suomessa naisten erillisjärjestöt yleistyivät.⁷³ Huomattiin, että naisten erillisjärjestöt ovat merkittävimpiä väyliä aktivoita naisia.⁷⁴ Naisille sukupuolen mukaan jaoteltu työnjako työväenliikkeessä oli luonnollista ja se toteutui sisällissotaan asti. Taina Uusitalon mukaan:

*”Sukupuolisopimus ilmeni erityisesti nais- ja miestoimijoiden välisessä työnjaossa. Yhteiskunnallisesti aktiiviset naiset keskittyivät naisille soveliaiksi miellettyihin elämän osa-alueisiin, kuten lasten ja kodinhoitoon, raittiusasiaan sekä naisen juridisen aseman parantamiseen. Muut yhteiskuntaan liittyneet kysymykset kuuluivat vallinneen sukupuolisopimuksen mukaisesti miesten vastuulle.”*⁷⁵

Sukupuoleen perustuva toimijuus toteutui selkeimmin nimenomaan poliittisessa työväenliikkeessä. Naisten omasta mielestä heillä oli myös omissa työväenliikkeen sisäisissä erillisjärjestöissään paremmat mahdollisuudet vaikuttaa työväenliikkeeseen. Oletus piti paikkaansa erityisesti yhteiskunnallisten kysymysten kohdalla.⁷⁶

⁷⁰ Lähteenmäki 2000, 18–19.

⁷¹ Uusitalo 2014, 149–150.

⁷² del Moral Vargas 2014, 205, 213–214; Lähteenmäki 2000, 26.

⁷³ Lähteenmäki 2000, 26.

⁷⁴ Lähteenmäki 1995, 178.

⁷⁵ Uusitalo 2015, 14.

⁷⁶ Uusitalo 2014, 165–166, 377–379.

Vaikka suuri määrä naisista vaikutti työväenliikkeessä erillisjärjestöiden kautta, oli myös monia jotka toimivat yhteisjärjestöissä miesten rinnalla. Työläisnaiset osallistuivat liikkeeseen usealla eri tavalla ja heitä valittiin myös toimitsijoiksi sekä agitaattoreiksi. Suomen naisaktiiveille molemmat toimintamuodot olivat tavallisia, mutta erillisjärjestöt koettiin tehokkaammiksi organisaatioiksi työläisnaisten ja -lasten aseman parantamiseen. Naiset eivät välttämättä myöskään osallistuneet aina kovin aktiivisesti yleisiin kokouskeskusteluihin vaan avasivat suunsa lähinnä naisliiton tilaisuuksissa. Vanhan työväenliikkeen aikana miehiä ei häirinnyt sukupuolen mukainen toimijuuskäytäntö. Toisaalta naisten osallistumista työväen yhteisjärjestöihinkään ei vastustettu. Yleensäkin naisten osallistumista yhdistystoimintaan tuettiin monen miesjäsenen puolelta, mutta mielipide ei välttämättä ulottunut oman vaimon kohdalle.⁷⁷

Yleisesti ottaen miehet toivottivat naiset mielellään työväenjärjestöihin mukaan, sillä uusi puolue tarvitsi kaiken tuen arvovaltansa kartuttamiseen venäläistämistoimien puristuksessa. Työläisnaiset olivat tärkeä lisäjoukko miesten rinnalle työväenliikkeeseen. Uskottiin kuitenkin, että tarvitaan naisille erityisesti suunnattu järjestö, joka pystyisi valistamaan naisia tehokkaammin kuin yhteisjärjestöt.⁷⁸

Britanniassa työväenpuolueessa esitettiin argumentteja naisten erillisjärjestäytymisen puolesta ja vastaan. Sotien välisinä vuosina työväenpuolueeseen kuului Britanniassa paikallisia naisosastoja, mutta edes kaikki naiset eivät pitäneet niitä tarpeellisina. Yleensä näin ajattelivat naiset, jotka olivat jo osa työväenliikettä ja kokeneita toimijoita. Nämä naiset pelkäsivät myös, että naisosastoista tulisi vain seurusteluryhmiä ja poliittinen toiminta jäisi taka-alalle. Vasta-argumentit muistuttivat, että ne naiset, jotka eivät vielä olleet järjestäytyneet olivat täysin tottumattomia poliittiseen toimintaan eikä heillä siksi ollut hyvää itseluottamusta järjestötoimintaan. Jotta näistä naisista saataisiin työväenpuolueen tukijoita, oli heidän osallistumisensa todennäköisempää, jos heillä olisi oma osasto jossa harjoitella ja oppia poliittisen toiminnan käytäntöjä ja jonka he kokivat turvalliseksi.⁷⁹

Suomalainen työläisnaisliike sai alkunsa kaupunkien ompelijoiden ja palvelijattarien toimesta 1800-luvun lopulla. Syy, miksi juuri näiden naisvaltaisten ammattien harjoittajat järjestäytyivät

⁷⁷ Lähtenmäki 1995, 178, 367; Uusitalo 2014, 36–37, 80, 149–150, 377–379.

⁷⁸ Lähtenmäki 2000, 29.

⁷⁹ Hannam 2010, 333–334, 338.

ensimmäisinä, oli naisten työympäristössä. Palvelijattaret hoitivat ylemmän sosiaaliluokan koteja ja ompelijoiden asiakkaat taas koostuivat suurelta osin porvarisnaisista. Nämä työväennaiset näkivät jokapäiväisessä arjessaan sekä oman elintasonsa että herraskaisen elämänmenon. He eittämättä huomasivat vastakohtat ja eriarvoisuuden ja nämä huomiot olivat perusta uusille tasa-arvovaatimuksille sekä järjestötoiminnalle. Ensimmäinen työläisnaisten oma järjestö oli 1890 perustettu ompelijatar-osasto Helsinkiin. Heti kaksi vuotta myöhemmin perustettiin puolestaan Viipuriin palvelijatar-osasto.⁸⁰

Miestenkin tarpeellisenä pitämä valtakunnallinen työläisnaisten järjestö sai alkunsa keväällä 1900, kun Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston päätoimijat järjestivät Työläisnaisten liiton perustavan kokouksen Helsingissä. He olivat kutsuneet kokoukseen naisosastojen edustajia pääkaupunkiseudun ulkopuolelta. Miehet eivät pitäneet ongelmana edes sitä, että järjestö toimi oikeastaan itsenäisen työväenpuolueen ulkopuolella. Naisliitto olikin hallinnollisesti autonominen vanhan työväenliikkeen aikana, vaikkakin liiton rahoitus tuli suureksi osaksi puolueelta. Lisäksi Työläisnaisten liitto sai edustajansa puolue-elimiin. Muille yksittäisille yhdistyksille tai naisille tämä ei ollut mahdollista. Työläisnaisten liitto oli alusta alkaen myös luokkasidonnainen järjestö, sillä sen johto oli radikaalien työläisnaisten käsissä liberaalin sivistyneistön sijaan. Vuonna 1906 järjestön nimi muuttui Suomen sosialidemokraattiseksi naisliitoksi.⁸¹

Järjestöjen perustamisen alkuvaiheessa työläisnaiset saivat apua ja neuvoja porvarillisilta naisjärjestöiltä. Työläisnaisten ja porvarisnaisten järjestöjen välit olivatkin alun perin hyvät. Ne muuttuivat kuitenkin viileiksi 1900-luvun alkupuolella. Ongelmana työläisnaiset näkivät luokkataistelulinjauksen. Lopullinen pesäero tuli äänioikeustaistelun myötä, sillä porvarisnaiset eivät kannattaneet äänioikeuden antamista työläisnaisille. Vuonna 1906 naisliitto alkoi kontrolloida aikaisempaa enemmän jäsenistöään, eikä puolueeseen kuulumattomilla ollut enää asiaa liiton kokouksiin.⁸² Espanjassa Madridissa kävi päinvastoin, sillä siellä sosialistinaisten ryhmä alkoi tehdä yhteistyötä naistenäänioikeutta vaatineiden porvarinaisten ryhmien kanssa, sillä naisten äänioikeus nähtiin tärkeämpänä kuin luokkataistelu Madridin ryhmässä. Espanjan

---

⁸⁰ Lähteenmäki 2000, 25–26.

⁸¹ Lähteenmäki 2000, 25–26, 28; Uusitalo 2014, 147, 149–150.

⁸² Lähteenmäki 2000, 33–34; Uusitalo 2014, 145.

socialistityöläisten puolue ei kuitenkaan sulattanut tätä vaan teki kaikkensa lopettaakseen järjestöjen välisen yhteistyön.⁸³

Maria Lähteenmäen mukaan Suomen sosiaalidemokraattisen naisliikkeen kehittyminen on tapahtunut kolmessa eri jaksossa vanhan työväenliikkeen aikana. Ensimmäinen vaihe kestää ensimmäisen sosialistisen ohjelman omaavan naisosaston perustamiseen eli vuoteen 1898. Tämän vaiheen aikana työläisnaisten toiminta oli vielä melko passiivista. Toinen jakso sijoittuu vuosien 1898 ja 1906 välille.⁸⁴ Tänä aikana naisista tuli toimijoita ja he perustivat oman Työläisnaisten liiton. Lisäksi Lähteenmäen mukaan tähän kehitysjaksoon kuului muun muassa sitoutuminen tiukasti sosialidemokraattiseen puolueeseen, sosialistisen maailmankatsomuksen vähittäinen omaksuminen sekä irrottautuminen porvarillisten naisten holhouksesta. Tärkeänä virranjakajana kolmanteen kehitysjaksoon toimi eduskuntauudistus, joka loi sosialidemokraattiselle naisliitolle uuden, lujasti parlamentaariseen toimintaan nojaavan luonteen.⁸⁵ Kolmannessa vaiheessa 1906–1917 sosialidemokraattinen naisliitto vahvistui, itsenäistyi sekä kansainvälistyi luoden yhä selvemmat toimintamallit itselleen.⁸⁶

Pohjois-Karjalassa ensimmäisiä suuremman suosion saaneita yhteisjärjestöjä oli raittiusliike, joka sai erityisesti jalansijaa Joensuussa, ja sen löysi myös työväki. Joensuussa raittiusajatusten alkulähde oli 1860-luvulla voimaan tullut laki, jonka myötä alkoholin myynti ja valmistus keskittyivät kaupunkeihin kotitarvepolton muuttuessa kielletyksi. Joensuusta tuli yllättäen maakunnan alkoholin tuotannon ja myynnin keskus. Järjestäytynyt vastarinta alkoi Joensuussa 1884, jolloin perustettiin ensimmäinen raittiusseura. Raittiusliike sai alkuaikoinaan innokasta kannatusta kaupungissa. Jäsenyys oli kuitenkin vaihtuvaa sorttia ja 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä seura oli erityisesti sekä työläis- että naispainotteinen. Naisia oli näet tuolloin yli puolet jäsenistä ja toisaalta raittiusseuraan liittyi yli kaksisataa uutta jäsentä, jotka olivat suureksi osaksi työväenluokasta. Samaan aikaan seura alkoi toimia läheisessä yhteistyössä työväenliikkeen kanssa, sillä molempien liikkeiden tavoitteena oli kieltolaki. Joensuulaiset toivoivat saavansa aikaan paikallisen kuntakieltolain ja osittain tämä onnistuikin kahden vuoden ajaksi tammikuussa 1907.⁸⁷ Ensimmäisiä eduskuntavaaleja seuranneiden vuosien

---

⁸³ del Moral Vargas 2014, 212–213.

⁸⁴ Lähteenmäki 1989, 140.

⁸⁵ Lähteenmäki 1989, 140.

⁸⁶ Lähteenmäki 1989, 140.

⁸⁷ Lampinen 1998, 301–307; Kaupunginvaltuuston päätös kielsi ns. vahvojen alkoholijuomien myynnin vähittäismyyntiosakeyhtiöltä ja anniskelun ravintoloilta, mutta ns. mietoja alkoholijuomia kuten viiniä ja olutta

aikana raittiusseuran jäsenet vaihtuivat jälleen työväen luokkatietoisuuden kasvaessa ja heidän jättäessään seuran.⁸⁸

Taulukko 2. Joensuun työväenyhdistyksen jäsenet ja naisosastot 1905–1916

Vuosi	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916
Jäseniä				46	62	81	62	173	103	98	95	95
Miehiä				41	54	56	47	122	80	59	56	73
Naisia				5	8	25	15	51	23	39	39	22
Naisten prosentuaalinen osuus				11 %	13 %	31 %	24 %	29 %	22 %	40 %	41 %	23 %
Naisosastoja	- *(1)	*(1)	*(1)	*(1)	1	1	1	2	1 *(2)	2	2	1

Taulukossa tyhjä ruutu tarkoittaa, ettei tietoa siltä vuodelta ole. Viiva taas tarkoittaa nollaa.

Vuosien 1905–1907 jäsenmäärät eivät ole tiedossa, koska Joensuun ty ei ole ilmoittanut niitä puolueelle. Joensuun ty ei ole puoluetilastossa lainkaan vuosina 1906–1907. Joinakin vuosina jäsenluku kerrotaan sekä kesäkuun että joulukuun lopulta. Näissä tapauksissa taulukkoon on otettu joulukuun luvut. Naisosastojen määrästä ei ole tietoa vuosilta 1906 ja 1907, koska Joensuun ty ei ole puoluetilastossa. Vuoden 1908 naisosastoista ei ole tietoja, koska puoluetilastoissa ilmoitettiin naisosastojen määrä vain kokomaassa, ei yksittäisissä vaalipiireissä tai osastoissa.

Lähde: Sdp:n puoluetilastot 1905–1916.

*Lähde: Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 3. TA; Joensuun työväenyhdistyksen toiminta- ja tilikertomus vuodelta 1913 8.11.1914. Pöytäkirjat 1906–1909. Joensuun Ty CA 1 N: 10. 363.2. TA.

Joensuun työväenyhdistyksen naisosaston tilikirja osoittaa, että Joensuun työväenyhdistykseen kuului naisosasto jo vuosina 1905–1908. Joensuun työväenyhdistyksen toiminta- ja tilikertomus vuodelta 1913 kertoo puolestaan, että äitiosasto oli toiminut myös vuonna 1913.

Pohjois-Karjalassa naisjäsenten osuus työväenyhdistyksissä pysyi autonomian aikana vuotta 1906 lukuun ottamatta alle kahdessakymmenessä prosentissa. Vuonna 1906 naisia oli 24 prosenttia piirin jäsenistä. Korkea luku johtuu äänioikeustaistelun innoittamasta

---

kielto ei koskenut. Niitä sai myydä ja anniskelukin onnistui tietyissä paikoissa, jotka olivat saaneet oikeudet siihen. Ahonen & Huurre & Vesajoki 1985, 474.

⁸⁸ Lampinen 1998, 304.

työväenyhdistysten perustamisbuumista. Tämän jälkeen naisten osuus vaihteli 14–18 prosentin välillä vuoteen 1916 asti. Ennen Suomen itsenäistymistä ei naisten määrä piirissä enää yltänyt lähellekään vuoden 1906 lukua. Määrällisesti naisjäseniä oli Pohjois-Karjalassa vähiten tai toiseksi vähiten kaikista vaalipiireistä vuosien 1909–1916 välisenä aikana.⁸⁹

Vaalipiirin pääkaupungissa Joensuussa naisten osuus työväenyhdistyksen jäsenistä oli piiriä korkeampi vuosien 1910–1916 aikana. Huippuvuotia olivat ensimmäisen maailmansodan alkuvuodet 1914 ja 1915, jolloin naisia oli yhdistyksen jäsenistä noin 40 prosenttia. Osaksi naisten suurempi osuus Joensuussa selittyy sillä, että naisten määrä on tiedossa lähes joka vuodelta. Katsottaessa naisten määrää koko vaalipiirissä huomataan, että lähes poikkeuksetta joka vuosi osa yhdistyksistä ei ole lähettänyt jäsentietojaan puoluehallinnolle tai yhdistykset ovat ilmoittaneet vain jäsenten kokonaismäärän eivätkä eritelleet naisten ja miesten määriä. Tästä johtuen ei saada todellista työväenyhdistysten jäsenmäärää eikä kuvaa työväenyhdistyksen mies ja naisjäsenten jakautumisesta maaseudulla. Joensuun työväenyhdistyksen jäsentietoja ei ole myöskään saatavana suurlakkoa seuranneilta vuosilta, sillä yhdistys ei ole lähettänyt tietojaan puoluehallinnolle.⁹⁰ Näistä puutteista johtuen ei ole mahdollista selvittää luotettavasti liittyikö työväenyhdistyksiin Pohjois-Karjalassa enemmän väkeä maalla vai kaupungissa.

---

⁸⁹ Sdp:n puolueilastot 1905–1916; Taulukko 1. Tilastotietoja 1905–1916 Suomen sosialidemokraattiseen puolueeseen kuuluneista Kuopion läänin itäisen vaalipiirin työväenyhdistyksistä 1905–1916.

⁹⁰ Sdp:n puolueilastot 1905–1916; Taulukko 1. Tilastotietoja 1905–1916 Suomen sosialidemokraattiseen puolueeseen kuuluneista Kuopion läänin itäisen vaalipiirin työväenyhdistyksistä 1905–1916; Taulukko 2. Joensuun työväenyhdistyksen jäsenet ja naisosastot 1905–1916.

Taulukko 3. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin naisosastojen määrä ja sijaintipaikat 1905–1916

Vuosi	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916
Joensuu	- *(1)	- *(1)	*(1)	*(1)	1	1	1	2	1 *(2)	2	2	1
Värtsilä	1	1	*(1)	*(1)	1	1	*(1)	1	-		1	1
Eno	-	-	*(1)	*(1)	1	1	*(1)	1	- *(1)	*(1)	-	-
Pielisen- suu	-	1		*(1)	1	1		1	-		-	1
Pielisjärvi	-	1			-	-		-	-		1	1
Nurmes	-	-			1	-		-	-		-	-
Mutala	-	-		*(1)	- *(1)	- *(1)		1	-		-	-
Yhteensä	1 *(2)	3 *(4)	*(3)	*(5)	5 *(6)	4 *(5)	3	6	1 *(4)	5	4	4

Taulukossa tyhjä ruutu tarkoittaa, ettei tietoa siltä vuodelta ole. Viiva taas tarkoittaa nollaa. Suluissa on naisosastojen määrä, jonka lähde on muu kuin Sdp:n puoluetilastot 1905–1916.

Naisosastojen määrä piirissä ei ole tiedossa vuosilta 1907–1908, koska niinä vuosina puoluetilastoissa ilmoitettiin vain naisosastojen kokonaismäärä maassa. Vuosilta 1911 ja 1914 on puoluetilastot tehty vain kunkin vaalipiirin kaupungeista, maaseudulta ja näiden yhteissummasta. Puolueosastojen erillisiä naisosastojen määriä ei siis ilmoitettu. Joensuun naisosastojen määrä on näiltä vuosilta tiedossa, koska se oli vaalipiirin ainut kaupunki, joten kaupunkien naisosastojen määrä kattaa vain Joensuun ty:n. Vuoden 1913 puoluetilastot ovat samanlaiset kuin 1911–1914, mutta 1913 ei merkitty yhtään naisosastoa maaseudulle, joten sen perusteella tiedetään ettei Puoluetilaston mukaan muualla kuin Joensuussa ollut naisosastoa.

Lähde: Sdp:n puoluetilastot 1905–1916.

*Lähde: Enon työväenyhdistyksen Naisosaston Tilikirja. Enon Työväenyhdistyksen Naisosasto I. TA; Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 3. TA; Joensuun työväenyhdistyksen toiminta- ja tilikertomus vuodelta 1913 8.11.1914. Pöytäkirjat 1906–1909. Joensuun Ty CA 1 N: 10. TA; Pidetyt luennot ja esitelmät/Kuopion läänin itäisen vaalipiirin Sosialidemokraattisten kunnallisosastojen tilit 1917–1919. Pohjois-Karjalan Sosiaalidemokraattinen piiri arkisto BC 1. TA; Rajavahti 7.2.1908, 12.2.1908, 1.4.1908, 24.2.1909 ja 25.2.1910; Tilastotietoja 1905–1931, Värtsilän työväenyhdistys, TA.

Joensuun työväenyhdistyksen naisosaston tilikirja osoittaa, että osasto oli toiminnassa jo vuosina 1905–1908. Joensuun työväenyhdistyksen toiminta- ja tilikertomus vuodelta 1913 osoittaa, että äitiosasto oli toiminut myös vuonna 1913. Enon työväenyhdistyksen naisosaston tilikirjasta käy myös ilmi, että naisosasto toimi vuosina 1907–1914. Lisäksi Värtsilän työväenyhdistyksen tilastotiedot kertovat, että yhdistykseen kuului naisosasto myös vuosina 1907 ja 1911. Rajavahdissa taas on ilmoitus, että Mutalaan on perustettu naisosasto jo 1908, Pielisensuun naisosastolla oli iltamat maaliskuun lopussa, Värtsilän naisosasto on pitänyt vuosikokouksensa vuoden 1908 alussa, Mutalan naisosasto oli toiminnassa myös vuosina 1909 ja 1910, sillä iltamat pidettiin esimerkiksi helmikuussa 1909 ja vuosikokous helmikuussa 1910.

Työväenliikkeen pohjoiskarjalaisesta ruohonjuuritason toiminnasta on kirjoitettu vajaa kymmenen historiikkaa. Arkistotiedot työväenyhdistysten toiminnasta ensimmäiseltä vuosikymmeneltä ovat puutteellisia, sillä onhan aikaa yhdistysten perustamisesta kulunut jo yli sata vuotta. Useat ensimmäisten toimintavuosien pöytäkirjat ja muu materiaali on vuosien saatossa kadonnut tai tuhoutunut. Silti on merkille pantavaa, kuinka vähän tietoa vaalipiirin naisten toiminnasta alkuajoilta on päätynyt historiikkien sivuille. Varsinkin piirin pääkaupungin Joensuun työväenyhdistyksen historiassa naisten toiminta jää näkymättömäksi, vaikka yhdistyksessä oli alkuajoista asti toiminut naisosasto.

Puoluetilastojen perusteella vaalipiirissä oli kuitenkin järjestäytyneitä työläisnaisten toimintaa, sillä vuosien 1905–1916 välillä toimi parhaimmillaan kuusi naisosastoa samana vuonna. Ennätysvuosi oli 1912 ja tuona vuonna Joensuussa oli kaksi naisosastoa. Piirin ensimmäinen naisosasto perustettiin myös todennäköisesti Joensuuhun, sillä Joensuun työväenyhdistyksen naisosaston pitkäaikainen jäsen Ada Kurkinen kertoi *Työläisnaisen päivä* -lehdessä osaston olleen toiminnassa jo 1904. Tuolloin porvareiden hallussa ollut osasto muuttui sosialistiseksi suurlakon jälkeen. Suurlakkovuonna 1905 perustettiin myös Värtsilän työväenyhdistyksen naisosasto ja seuraavana vuonna esimerkiksi seurattiin Pielisensuussa sekä Pielisjärvellä (Lieksassa).⁹¹

Enossa ei oltu paljon jäljessä, sillä naisosasto sai siellä alkunsa kesällä 1907. Tämä ei tosin käy ilmi puoluetilastoista vaan Enon naisosaston tilikirjasta. Tilikirjan lisäksi alkuajoilta on säilynyt vain jäsenmaksujen kantoluettelot. Näistä käy ilmi se, että perheiltamien järjestäminen, puhvetin pito, näytelmien esitys sekä käsitöiden valmistus arpajaispalkinnoiksi oli pelkästään naisten sekä huvitoimikunnan vastuulla. Naiset tekivät tärkeää taustatyötä ja olivat merkittävä taloudellinen tekijä yhdistykselle.⁹² Suurimmassa osassa piirin työväenyhdistyksistä ei kuitenkaan ollut naisosastoa ja naisjäsenet toimivat moninkertaisen miesenemmistön joukossa.⁹³ Juuri tuo miesvaltaisuus onkin Taina Uusitalon mielestä se tärkein syy, miksi naiset ovat jääneet usein näkymättömiksi työväenliikkeen historian tutkimuksessa.⁹⁴

⁹¹ Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 3. TA; Taulukko 3. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin naisosastojen määrä ja sijaintipaikat 1905–1916; Työläisnaisten päivä 2017.

⁹² Enon työväenyhdistyksen Naisosaston Tilikirja. Enon Työväenyhdistyksen Naisosasto I. TA; Vänskä-Kauhanen 1991, 38–39.

⁹³ Taulukko 1. Tilastotietoja 1905–1916 Suomen sosialidemokraattiseen puolueeseen kuuluneista Kuopion läänin itäisen vaalipiirin työväenyhdistyksistä 1905–1916.

⁹⁴ Uusitalo 2014, 367.

Tyypillisin naisten toimintakenttä yhdistyksissä naisosaston lisäksi oli huvitoimikunta. Sen nimeäminen kuului lähes poikkeuksetta ensimmäisiin päätöksiin uuden työväenyhdistyksen perustamisen jälkeen. Huvitoimikunnan tehtäviin kuului iltamien, juhlien ja huvitoiminnan järjestäminen, mikä sai naiset ja nuoret kiinnostumaan mukanaolosta. Pankakosken työväenyhdistyksessä myös iltamien pääohjelmalla olleet näytelmäkappaleet olivat aluksi huvitoimikunnan vastuulla. Pankakoskella huvitoimikuntaan valittiin 1906 neljä miestä ja neljä naista. Samaan aikaan Lehmon työväenyhdistyksen huvitoimikuntaan kuului kahdeksan miestä ja neljä naista. Enon työväenyhdistyksessä taas huvitoimikunta koostui 11 miehestä ja 12 naisesta 1906. Juhlien ja iltamien aikana naiset huolehtivat tyypillisesti puhvetista eli virvokkeiden ja pikkupurtavan myynnistä. Näin tehtiin esimerkiksi Enon työväenyhdistyksen kesällä 1908 pitämässä arpajaisiltamissa.⁹⁵ Joensuun työväenyhdistyksessä taas huvitoimikuntia oli useita, sillä monilla alaosastoilla kuten naisosastolla oli oma huvitoimikuntansa⁹⁶. Huvitoiminta saattoi olla myös yhdistyksen henkireikä, joka esti järjestöä täysin nukahtamasta. Näin oli muun muassa Lehmon työväenyhdistyksen kohdalla, kun jäsenmäärä oli alhaisissa lukemissa vuonna 1913. Kuukausikokouksia pidettiin vuoden aikana vain kaksi, mutta huvitoimikunta kokoontui 12 kertaa järjestäen myös 12 erilaista iltamaa.⁹⁷

Huvitoimikuntien lisäksi pohjoiskarjalaisia työväennaisia nimettiin muihinkin tehtäviin. Lehmon työväenyhdistyksen perustavassa kokouksessa 1906 yhdistyksen johtokuntaan valittiin heti kaksi naista viiden miehen rinnalle. Enossa ensimmäinen nainen valittiin johtokuntaan sen sijaan vasta 1909. Naisia oli myös kirjastonhoitajana Pankakoskella, *Rajavahti*-lehden kirjeenvaihtajana, vahtimestarina sekä emännöitsijöinä Lehmassa, työväenyhdistyksen sihteereinä Joensuussa ja Tohmajärvellä sekä Enon työväenyhdistyksen edustajina piirikokouksessa.⁹⁸

Toinen piirikokoukseen Enon työväenyhdistystä edustamaan lähetetty nainen oli Helena Vatanen (s. 28.12.1871), joka oli Enon työväenyhdistyksen yksi aktiivisimmista naisista. Vatanen toimi 1906 huvitoimikunnassa sekä lakkokomiteassa. Ensimmäisiä vaaleja varten hänet valittiin myös yhdeksi yhdistyksen vaaliagitaattoriksi. Lisäksi Vatanen oli

⁹⁵ Ignatius 2010, 14, 19; Matikainen 2005, 14; Palokas 2002, 74; Vänskä-Kauhanen 1991, 12–13, 34.

⁹⁶ Järvelin 1988, 49–51.

⁹⁷ Matikainen 2005, 23–24.

⁹⁸ Ignatius 2010, 18; Järvelin 1988, 103; Matikainen 2005, 13, 22; Tolonen 1931, 10; Vänskä-Kauhanen 1991, 16–17.

työväenyhdistyksen naisosaston alkuvaiheiden keskeisiä henkilöitä. Vuonna 1915 hänet valittiin kunnallistoimikunnan jäseneksi ja jälleen piirikokousedustajaksi. Hänen suurin saavutuksensa oli kuitenkin olla Enon työväenyhdistyksen ensimmäinen kansanedustaja vuosina 1911–1913.⁹⁹

Piirin tiettävästi ainut työväenyhdistyksen puheenjohtajana toiminut nainen oli kuitenkin Mimmi Turunen (s. 23.06.1884). Hän oli Tohmajärven Kemien työväenyhdistyksen puheenjohtaja vuosien 1907–1913 aikana. Hänen toimintansa on täytynyt herättää luottamusta koko vaalipiirissä, sillä hänet valittiin myös kansanedustajaksi 1909 ja 1910. Hän oli autonomian ajan ainut sosiaalidemokraattinen naiskansanedustaja Pohjois-Karjalassa, joka valittiin eduskuntaan useammin kuin kerran. Toisen kautensa jälkeen Turunen kieltäytyi kolmansista vaaleista ja palasi todennäköisesti takaisin paikalliseksi toimijaksi, sillä hän toimi vanhan yhdistyksensä rahastonhoitajana vuosina 1917–1918.¹⁰⁰

Pohjois-Karjalan työläisnaisten poliittiset mielipiteet eivät käy ilmi historiikkien sivuilta joensuulaisten naisten kahta mielenosoitusta lukuun ottamatta. Ensimmäinen mielenosoitus järjestettiin 17. joulukuuta 1905. Tuona päivänä ympäri Suomen naiset viettivät yleistä naisten päivää ja vastustivat huolestuttavia huhuja, joiden mukaan miehet olisivat valmiit siirtämään naisten äänioikeuden vaatimista myöhempään ajankohtaan. Joensuussa naiset marssivat kulkueessa työväenyhdistyksen lippu hulmuten kaupungin halki ja mukana oli myös useita miehiä asiaa tukemassa. Toisen kerran naiset lähtivät Joensuussa osoittamaan mieltään syksyllä 1907. Tällä kertaa marssittiin naisten työaikalain puolesta.¹⁰¹

Sosialismin aate oli suurlakon jälkeen levinnyt myös Pohjois-Karjalaan ja joensuulaisilla naisilla oli useita mahdollisuuksia päästä perille työväenliikkeen tavoitteista, sillä yksi puolueen Joensuuhun monia kertoja vuonna 1907 lähettämä uutterra matkapuhuja oli Aura Kiiskinen. Piirissä koettiin kuitenkin, etteivät pelkästään vierailevat puhujat saaneet sosialismia juurrutettua jäsenten mieliin. Niinpä työväenyhdistykset pyrkivät lähettämään yhden tai useamman jäsenen puolueen järjestämille luentokursseille. Piirissä järjestettiin kursseja 1910 ja 1911 ja tuolloinkin naisilla oli mahdollisuus päästä kuulemaan naisluennoitsijoita, kun kursseilla puhuivat miesluennoitsijoiden lisäksi Aura Kiiskinen ja Miina Sillanpää. Vuoden

---

⁹⁹ Piironen-Honkanen 1996, 162–163; Vänskä-Kauhanen 1991, 25–27, 31, 38.

¹⁰⁰ Huttunen 2012, 57; Piironen-Honkanen 1996, 77–78; Tolonen 1931, 10–11.

¹⁰¹ Järvelin 1988, 77–78, 101.

1907 piiriedustajat toivoivat, että piiri palkkaisi myös oman naispuhujan kiertämään kuntia. Rahaa piirillä tähän ei kuitenkaan ollut, sillä ensimmäiset vaalit olivat syöneet piirin valistustoimintavarat. Piirikokous pyysikin työväenyhdistyksiä itse keräämään avustuksia naispuhujan palkkausta varten.¹⁰²

II. JOENSUU TYÖLÄISNAISLIIKKEEN KESKUKSENA

2.1 Naisten omat osastot

Jo wrightiläisen työväenyhdistyksen aikaan toimi Joensuussa kolme naisten omaa yhdistystä, Rouvasväen yhdistys, Hete-yhdistys sekä Joensuun marttayhdistys. Näistä ensimmäinen oli vanhin Joensuussa perustettu yhdistys, sillä sen oli perustanut rouva Sofia Lovisa Hällström jo vuonna 1857. Kaikki kolme yhdistystä olivat parempiosaisten rouvien ja neitien perustamia järjestöjä. Rouvasväen yhdistys oli keskittynyt huono-osaisempien hyväntekeväisyyteen, martat taas järjestivät suurelle naisjoukolle äiti-iltamia virkistääkseen vähäosaisempia naisia sekä herättääkseen naisissa kiinnostusta yhteisiä asioita kohtaan. Iltamissa tarjottiin kahvia tai teetä ja puhuttiin muun muassa ruuanlaitosta, puutarhanhoidosta, martta-aatteesta, lastenkasvatuksesta ja sairaanhoidosta. Iltamien lisäksi martat järjestivät kesällä puutarhaneuvontaa ja talvella ruuanlaittokursseja. Hete-yhdistys yritti puolestaan valistaa naisia yhteiskunnallisista asioista kuten naisten äänioikeudesta. Hete-yhdistys oli myös huolissaan pohjoiskarjalaisista nuorista naisista, jotka lähtivät etsimään parempaa elantoa suuriin kaupunkeihin kuten Viipuriin ja Pietariin. Yhdistys uskoi kokemattomien palvelijatyttöjen voivan hairahduttaa kaupungissa rappion ja siveettömyyden tielle. Yhdistys yrittikin luoda yhteyksiä palvelusväkeen ja työläisnaisiin järjestämällä luentoja ja hyväntekeväisyyttä. Toiminta ei kuitenkaan ottanut onnistuakseen, sillä työläisnaisia oli hankala saada kursseille tai ottamaan osaa toimintaan säännöllisesti.¹⁰³

---

¹⁰² Järvelin 1988, 117–119; Partanen 2006(a), 44.

¹⁰³ Simola 2002, 9–10, 16, 24; Sivonen 2006, 318–319.

Joensuun ensimmäinen työläisnaisten yhdistys oli Joensuun työväenyhdistyksen naisosasto, joka oli toiminnassa osaston tilikirjan mukaan 1905. Toiminta kuitenkin hiipui vuoden 1908 aikana. Ennen tätä osasto ehti kuitenkin liittyä naisliittoon vuoden 1908 alussa. Toiminnan hiljeneminen oli suurlakon jälkeisinä vuosina melko tyypillistä työväenliikkeessä. Suurlakon aikana perustettiin valtavasti uusia osastoja, mutta ensimmäisten vaalien jälkeen toiminta alkoi hiipua, kun suuria työlästen elämää parantavia muutoksia ei heti tapahtunutkaan.¹⁰⁴

Vielä vuonna 1907 Joensuun naisosaston toiminta oli käynnissä ja tilikirjan mukaan iltamia oli järjestetty kuudet vuoden aikana, viimeiset marraskuussa.¹⁰⁵ Lokakuussa osaston toiminta oli vaikuttanut erittäin lupaavalta kolmen kuukauden kesätauon jälkeen, kun osasto oli saanut mukaan uusia jäseniä. Naiset olivat positiivisilla mielin ja hyvinkin vihkiytyneitä työväen luokka-aatteeseen, mistä kertoi *Työläisnaiseen* lähetetty kuvaus naisosaston toiminnasta:

”On erinomaisen hauska nähdä Joensuulaistenkin raatajasiskojen tulevan sos. demokratiseen naisjärjestykseen taistelemaan yksissä voimin porvarillista yhteiskuntajärjestelmää vastaan. Jo kylliksi kauvan ovat herraskaiset rouvat Martta- ja Hete-yhdistyksillään narrailleet köyhiä naisia pysymään ulkopuolella työväen järjestön. Joensuulaiset hienot rouvat eivät ainakaan ole olleet toimeettomina, saadakseen työluokan naiset kokonaisuudessaan, henkisillä ja ruumillisilla voimillaan tekemään työtä kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän pystyssä pysymiseksi. Osaksi on porvarisrouvamme tähän asti onnistuneetkin. Mutta nyt me osattomat naiset koettakaamme saada oma <Naisosastomme> todella tarkoitustaan vastaavaksi. Koettakaamme saada kaikki siskot irti porvarillisesta talutusnuorasta, niin silloin porvarillisten hommat raukeavat omaan mitättömyyteensä.”¹⁰⁶

Jostain syystä toiminta kuitenkin hiljeni kokonaan naisosaston tilikirjan mukaan vuoden 1908 heinäkuun loppuun mennessä.¹⁰⁷ Toukokuussa 1909 Joensuun työväenyhdistyksen kuukausikokous päätti vaatia selvitystä naisosaston taloudellisesta tilasta. Kokous valitsi toimikunnan selvitystä tekemään ja ilmeisesti tilit olivat selvillä kesäkuussa 1909, kun

¹⁰⁴ Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 3. TA; Soikkanen 1975, 182–185; Työläisnainen 23.1.1908.

¹⁰⁵ Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 3. TA.

¹⁰⁶ Työläisnainen 31.10.1907.

¹⁰⁷ Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 3. TA.

työväenyhdistyksen johtokunta oli ottanut puheeksi naisosaston kassavarojen siirtämisen yhdistyksen haltuun.¹⁰⁸ Osasto oli ollut nukkuksissa jo lähes vuoden ja yhdistys ei näytä uskoneen sen enää heräävän. Yhdistys halusi todennäköisesti ottaa selvää, onko varoja jäänyt käyttämättä, jotta se voisi hyödyntää ne itse. Pöytäkirjat eivät kerro miten asia eteni, mutta entisen naisosaston tilikirjaan ilmestyi kolme kuukautta myöhemmin ensimmäiset merkinnät toiminnan viriämisestä. Taukoa toiminnassa ehti olla reilu vuosi ja lokakuussa 1909 Joensuun työläisnaiset perustivat uuden naisosaston.¹⁰⁹

Ensimmäiset merkinnät uuden naisosaston toiminnasta löytyvät *Työläisnaisen* sivuilta vuodelta 1910, kun osasto on ollut toiminnassa noin puoli vuotta. Lehdessä ollut kirjoitus on ensimmäinen selonteko Joensuun uuden naisosaston toiminnasta. Jäsenet olivat itse olleet tyytyväisiä osaston toimintaan, sillä he olivat saaneet joukkoonsa uusia jäseniä. Lisäksi huhtikuun kuukausikokouksessa keskustelu oli edennyt vilkkaasti ja osallistujat olivat saaneet aikaan hyviä päätöksiä. He olivat päättäneet tilata kirjastoon kolme *Työläisnaisen* vuosikertaa sekä viidellä markalla *Työläislapsen* ja *Työläisnaisen* joululehtiä sekä tehdä naisostolle oman lipun. Reportaasista käy kuitenkin ilmi, että naisosaston perustaminen on kohdannut vastustusta. Kirjoittaja kertoo että: ”[...] useat on toivoneet sen [naisosaston] kuolemaa. Sillä täällä on kaksi osastoa ollut, vaan ne ovat nukkuneet sikeään uneen kumpainenkin. Tämän toivomme elävän pitemmän iän sillä nyt on jo pahimmat vastukset voitettu.”¹¹⁰ Se mistä vastustus johtuu ei suoraan kerrota. Selonteossa mainitaan, että hiljalleen ihmiset ovat alkaneet ymmärtää naisten toiminnan tärkeyden, mutta sitä ennen naiset ovat joutuneet kestäämään järjestelmältä epäoikeudenmukaisuutta ja se on vaikeuttanut naisten yrityksiä alkaa ajaa omia etujaan.¹¹¹

Voi vain pohtia ovatko naisosaston vastustajia olleet Joensuun työväenyhdistyksessä toimineet miehet. Tuskin he ovat vastustaneet naisten toimintaa yhdistyksessä, mutta kenties naisten erillistä toimintaa omassa naisosastossa. Marja Kokon mukaan näin kävi Jyväskylässä viimeistään vuoden kuluttua naisosaston perustamisen jälkeen, vaikka Jyväskylän työväenyhdistys oli yrittänyt aktivoita kaupunkinsa työläisnaisia toimintaan usean vuoden ajan. Työväenyhdistys ei pitänyt siitä, että naisosastosta oli tullut auktoriteetti kaupungin

¹⁰⁸ Pöytäkirja 7.5.1909 ja Pöytäkirja 27.6.1909, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA.

¹⁰⁹ Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 3. TA; Työläisnainen 14.4.1910.

¹¹⁰ Työläisnainen 14.4.1910.

¹¹¹ Työläisnainen 14.4.1910.

työläisnaisten järjestäytymiselle työväenyhdistyksen sijaan. Naiset toimivat välillä yhdistyksen mielestä liian itsenäisesti. Suhteita ei parantanut se, että naiset eivät suostuneet ottamaan miehiä jäsenikseen osastoonsa. Tällaista päätöstä ei Joensuun työväenyhdistyksen naisosasto kuitenkaan tehnyt missään vaiheessa. Huhtikuisen selonteon naisosaston toiminnasta *Työläisnaiseen* kirjoittikin Akki Helminen, joka toimi naisosaston *Työläisnaisen* asiamiehenä 1910 ja joka oli naisosaston puheenjohtajana 1911 sekä johtokunnan jäsenenä 1912. Joensuulaisilla työläisnaisilla ei siis ollut mitään ongelmaa pyytää miestä korkeaan asemaan osastossaan. Häntä pyydettiin puheenjohtajaksi myös vuosille 1912 ja 1913, mutta 1912 Akki kieltäytyi heti ja 1913 hän toimi virassa viikon, kunnes pyysi eroa.¹¹²

Ainoa naisten toimintaa kritisoiva kirjoitus löytyy Sortavalan ja Pohjois-Karjalan alueiden työläisten äänenkannattajasta *Rajavahdista*. Vuoden 1909 tammikuun numerossa on mielipidekirjoitus, jossa kirjoittaja kannattaa useita työväenyhdistyksiä pienelläkin alueella kuten Joensuun ympäristössä, sillä mitä enempi jäseniä sitä vaikeampi olisi hänen mukaansa tehdä kaikkia miellyttäviä päätöksiä. Seuraavaksi kirjoittaja ottaa puheeksi naisosastot ja kertoo, että hänestä niiden toiminnasta ei ole ollut mitään hyötyä, eikä hän usko niin olevan tulevaisuudessakaan. Kirjoittaja on tätä mieltä, koska hänen mielestään naisosastojen toiminta aina kuihtuu ja lakkaa lopulta kokonaan.¹¹³ Ehkä Joensuussa on yksinkertaisesti pidetty työläisnaisten omaa toimintaa turhana, koska se ei ole tähän asti ollut pitkäkestoista.

Mitä todennäköisimmin mielipidekirjoituksen kirjoittaja on mies samoin kuin naisosaston perustamista vastustaneet henkilötkin, sillä useat miehet eivät näytä ymmärtäneen työläisnaisten yhdistystoiminnan haasteita kovin hyvin. Tätä vaikeaa tilannetta kuvasi rohkeasti eräs työläisäiti kirjoituksessaan *Rajavahdissa* vuotta myöhemmin. Hän aloittaa kertomalla, että lehdissä usein moititaan naisten huonoa osallistumista työväentoimintaan. Hänen toteamuksensa pitää paikkaansa, sillä *Rajavahdissakin* on ollut monia kuvauksia kokouksista ja tapahtumista, joissa mainitaan naisten loistaneen poissaolollaan. Työläisäiti kertoo, että jos naisia on kokouksissa läsnä, ovat he usein nuoria ja naimattomia ja usein tämän takia ujoja. Siksi he eivät uskalla ottaa osaa keskusteluun, vaikka heillä olisikin sanottavaa. Tilanne on kuitenkin aivan toinen vanhempien naisten joukossa, joilla on lapsia ja usein kokemusta ja

---

¹¹² Joensuun T.Yn Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1911 28.1.1912 ja Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1912 26.1.1913, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Kokko 1998, 103, 121–124; Pöytäkirja 3.2.1913, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Työläisnainen 14.4.1910.

¹¹³ Järvelin 1988, 113–114; Rajavahti 8.1.1909.

tietoa siitä, että olosuhteita, joissa he elävät pitäisi parantaa. Ongelma on vain se, etteivät nämä naiset voi osallistua yhdistystoimintaan perheen ja lasten takia. Jos miehet eivät ole valmiita huolehtimaan lapsistaan sen aikaa, että äiditkin pääsevät käymään kokouksissa ja kursseilla, ovat naisten mahdollisuudet valistaa itseään paljon heikkommat.¹¹⁴

Työläisäiti uskoo, että miehet jotka kehottaisivat vaimojaan menemään kokouksiin, ovat harvassa. Tyypillisempi asenne kirjoittajan mukaan on, etteivät miehet usko naisten ymmärtävän kokousasioista mitään. Ehkä moni asia olisi naisille aluksi tuntematon, mutta kuten kirjoittaja selittää, jos naisillakin olisi mahdollisuus ottaa osaa yhdistystoimintaan, kursseille ja luennoille, voisivat hekin yhtä hyvin toimia puheenjohtajina ja asianalustajina. Hän siis uskoo naisten oppivaan siinä missä miestenkin, jos heille vain annetaan tilaisuus. Kirjoittaja mainitsee myös, että äidit ovat niitä, jotka huolehtivat lasten kasvatuksesta, joten lapsetkin hyötyisivät siitä, jos heidän oma äitinsä osaisi opettaa työväenatteita jo kotoa käsin. Työläisäiti toivoo, etteivät nykyajan miehet pidä vaimojaan pelkästään suvun jatkajina ja hänestä on erittäin loukkaavaa, jos aviomies pitää vaimoaan niin tyhmänä, että sen takia vaimon ei kannata osallistua työväenkokouksiin.¹¹⁵

Jos joensuulaiset miehet eivät ole ymmärtäneet työläisäidin kirjoittamia totuuksia, ei ole ihme, että naisten toiminta on koettu turhaksi. Jos asenne naisia kohtaan on ollut alentuva, on naisten ollut helpompi aloittaa työväentoiminta naisten omassa osastossa. Naisosasto on voinut olla paikka, jossa naiset ovat päässeet ensi kertaa opettelemaan yhdistystoiminnan käytäntöjä kunnolla, ilman että heidän kykyihinsä ei olisi uskottu.

Uusi naisosasto sai entiseltä naisosastolta jääneet varat – joita työväenyhdistys ei ehtinyt saada käyttöönsä – itselleen heinäkuun alussa 1910. Huhtikuun alussa 1911 osasto liittyi vihdoin naisliittoon. Naisosasto kertoi *Työläisnaisessa*, että osaston toiminnan jatkuminen ei ole ollut varmaa ennen vuoden vaihdetta, minkä takia naisliittoon ei ole liitytty aikaisemmin. Osasto oli päättänyt myös pitää jäsenmaksut entisellään ja maksaa uuden veron liitolle osaston kassasta.¹¹⁶ Uuden naisosaston toiminta jatkui säännöllisesti kesän 1914 alkuun asti. Kesäisin toiminta saattoi olla muutenkin hiljaisempaa, mutta syksyllä 1914 toiminta ei jatkunutkaan, sillä

---

¹¹⁴ Rajavahti 23.2.1910.

¹¹⁵ Rajavahti 23.2.1910.

¹¹⁶ Pöytäkirjat 18.1.1914–10.5.1914, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Työläisnainen 23.2.1911 ja 6.4.1911.

ensimmäinen maailmansota oli alkanut heinäkuun lopussa.¹¹⁷ Toiminnan hiljenemistä tapahtui ympäri maata ja työväenliikkeen toiminta oli vuoden lopussa lähes lamaanut. Tämä johtui sotatilan lisäksi siitä, että puolueen johto oli varoittanut yhdistyksiä näkyvästä toiminnasta, koska puolue pelkäsi virkavallan ryhtyvän toimenpiteisiin julkista työväenliikettä vastaan.¹¹⁸

Joensuussa oli muitakin naisten omia osastoja. Näistä varhaisin oli Joensuun työväenyhdistyksen Palvelijatar ammattiosasto. Arkistomateriaalia ei osaston toiminnasta ole kuitenkaan säilynyt. Joensuun työväenyhdistyksen johtokunnan pöytäkirja tammikuulta 1907 kertoo kuitenkin, että osastolla ei ole ollut aktiivista toimintaa enää vähään aikaan. Johtokunta päätti, että se koittaa selvittää rupeaako osasto vielä toimimaan.¹¹⁹ Helmikuussa johtokunta oli päättänyt valita tilintarkastajat osaston tilejä laskemaan eli todennäköisesti osastoa ei saatu enää aktiiviseksi ja työväenyhdistys oli päättänyt laskettaa osaston varat ja siirtää ne yhdistykselle.¹²⁰

Kolmas naisten perustama osasto oli äitiosasto, joka perustettiin vuoden 1912 alussa, sillä naisosasto hyväksyi sen säännöt maaliskuun kuukausikokouksessa.¹²¹ Naisliiton lähettämä puhuja Aura Kiiskinen kertoi puhujakiertueensa matkakertomuksessa, joka julkaistiin *Työläisnaisessa*, että Joensuussa uutta oli toiminnan aloittanut äitiosasto. Hän selitti, että ”*Äiti osasto kuulemma piti perustaa kun naiset eivät liittyneet naisosastoon eikä muihinkaan työväen järjestöihin.*”¹²² Säännöllinen järjestötyö vaati naiselta 1900-luvun alussa rohkeutta ja hyvää itsetuntoa. Tampereella perustettiin myös äideille oma osasto, joka kokoontui vain päivällä. Muuten naimisissa olevat ja perheelliset työläisnaiset eivät olisi välttämättä päässeet kodin ulkopuolelle kuulemaan työväenlaulusta vaan olisivat jääneet tiedonsaannissa miestensä varaan.¹²³

Myös Britannian työväenpuolueen palkatut naisorganisoiijat, joiden tehtävänä oli värvätä puolueeseen uusia naisjäseniä sotien välisinä vuosina, otti kohteekseen työläistaustaiset kotiäidit. Organisoiijat uskoivat, että myös kotona olevista työläisnaisista olisi mahdollista tehdä aktiivisia puolueen jäseniä. Tavoitteen saavuttamiseksi kotiäidit piti saada ymmärtämään, miten

¹¹⁷ Työläisnainen 31.10.1907.

¹¹⁸ Pöytäkirja 6.7.1910, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Soikkanen 1975, 185.

¹¹⁹ Pöytäkirja 7.1.1907, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA.

¹²⁰ Pöytäkirja 17.2.1907, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA.

¹²¹ Pöytäkirja 3.3.1912, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA.

¹²² Työläisnainen 31.10.1912.

¹²³ Kiviranta 2007, 21; Uusitalo 2014, 64.

politiikka vaikutti heidän tavalliseen arkeensa talojen, päiväkotien ja poliklinikoiden kautta. Muutosten aikaansaamiseksi oli tärkeää, että myös kotiäidit osallistuisivat työväenliikkeeseen.¹²⁴

Neljäs naisia houkutelut osasto oli Suomen vaatetustyöntekijäin Joensuun osasto. Joensuun työväenyhdistys hyväksyi sen osastokseen syyskuussa 1912.¹²⁵ Osastoon kuului varmuudella ainakin vuonna 1914 sekä miehiä että naisia, eli todennäköisesti ompelijoita sekä räätäleitä. Osaston johto oli kuitenkin naisten käsissä samana vuonna 1914, sillä sen puheenjohtajana toimi Ada Kurkinen. Johtokuntaan kuului tosin Adan lisäksi vain yksi toinen nainen, Anna Wänskä. Miehiä oli vakituisina johtokunnan jäseninä kolme sekä varajäseninä toiset kolme. Osaston toiminnasta ei ole tutkittavalta ajalta säilynyt muita merkintöjä kuin yksittäiset maininnat Joensuun työväenyhdistyksen kokouspöytäkirjoissa sekä ainut tarkempi kuvaus yhdistyksen vuoden 1914 vuosikertomuksesta. Vuosikertomuksessa kerrotaan, että vuonna 1914 vaatetustyöntekijäin osasto oli ollut jäsenmäärältään yhdistyksen suurin osasto. Lisäksi osasto oli ainut, joka oli saanut aikaan parannuksen jäsentensä työehtoihin, sillä keväällä 1914 saatiin ”[...] *miesräätäleitten [miesräätäleiden] ja työnantajien välillä uusittua kirjallinen työehto sopimus ja palkkatarifi, jonka mukaan työpalkatkin kohosivat keskimäärin noin 10 %.*” Enempää ei kertomus kerro, esimerkiksi sitä yrittikö osasto Ada Kurkisen johdolla saada muutosta myös naisten palkkoihin, vai pidettiinkö sitä mahdottomana.¹²⁶

Taulukko 4. Joensuun työväenyhdistyksen naisosastojen jäsenmäärät 1910–1914

Vuosi	1910	1911	1912	1913	1914
Naisosasto	25	alku v. 13 lop. v. 7	15	24	18
Äitiosasto	-	-	23		13
Vaatetus.	-	-	alku v. 25 lop. v. 24	39	alku v. 38, joista naisia 23 lop. v. 25, joista naisia 12

Taulukossa tyhjä ruutu tarkoittaa, ettei tietoa siltä vuodelta ole. Viiva taas tarkoittaa nollaa.

Jos vuosikertomuksissa on ilmoitettu kokonaan maksunsa maksaneiden jäsenten määrä, on se luku valittu taulukkoon.

Lähde: Joensuun T.Yn Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1911 28.1.1912, Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1912 26.1.1913, Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1913 tammikuu 1914 ja J TY Naisosaston vuosikertomus v.

¹²⁴ Hannam 2010, 335.

¹²⁵ Pöytäkirja 11.9.1912, Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA;

¹²⁶ Kertomus Joensuun työväenyhdistyksen toiminnasta v. 1914 aikana 20.2.1915, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun Ty CA 1 N: 10. TA.

1914 3.1.1915, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun T.y:sen toiminta- ja tilikertomus v. 1910 29.1.1911, Joensuun Työväenyhdistyksen toiminta- ja tilikertomus v. 1912 16.2.1913, Toiminta- ja tilikertomus laadittu Joensuun Tv. Yhdistyksen toiminnasta vuotena 1913 8.11.1914 ja Kertomus Joensuun työväenyhdistyksen toiminnasta v. 1914 aikana 20.2.1915, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun Ty CA 1 N: 10. TA.

Naisosaston jäsenmäärät ovat tiedossa uuden naisosaston aloitettua toimintansa ja voidaan huomata, että eniten jäseniä oli ensimmäisenä kokonaisena toimintavuonna 1910. Alkuinnostusta siis löytyi, mutta maksunsa kokonaan hoitavien jäsenten määrä väheni toisena toimintavuonna huomattavasti. Vuoden 1912 matalaa jäsenlukua naisosaston toimintakertomus selitti sillä, että lähemmäs 20 jäsentä jätti vuoden aikana naisosaston jäsenmaksujensa maksamisen kesken ja liittyi alku vuodesta perustettuun äitiosastoon. Äitiosaston jäsenmäärät ovat tiedossa vain kahdelta vuodelta ja ensimmäinen toiminta vuosi oli näistä selvästi myös äitiosaston vilkkain jäsenmäärällä mitaten. Sekä nais- että äitiosaston jäsenmäärän laskua vuonna 1914 selittää todennäköisesti ensimmäisen maailmansodan alku, joka hiljensi toiminnan lähes kokonaan. Vaatetustyöntekijäin osaston naisjäsenten määrä on tiedossa vain vuodelta 1914. Alku vuodesta eli ennen maailmansodan alkua naisia oli 23 eli suurin piirtein saman verran kuin nais- ja äitiosastossa parhaina vuosina. Sodan alku näyttää kuitenkin vaikuttaneen naisten jäsenyyteen myös ammattiosastossa ja vuoden lopussa naisia olikin vähemmän kuin miehiä. Naisten edustus oli todennäköisesti vuonna 1913 yhtä hyvä kuin vuoden 1914 alussa, mutta naisten ja miesten määrät eivät käy ilmi vuosikertomuksesta.¹²⁷

Taulukko 5. Joensuun työväenyhdistyksen naisosastojen pitämät kokoukset vuosina 1911–1914

Vuosi	1911 johtok.	1911 kuukausi.	1912 johtok.	1912 kuukausi.	1913 johtok.	1913 kuukausi.	1914 johtok.	1914 kuukausi.
Naisosasto	9	10	2	9	4	12	7	5
Äitiosasto	-	-					3	5
Vaatetus.	-	-					5	10

Taulukossa tyhjä ruutu tarkoittaa, ettei tietoa siltä vuodelta ole. Viiva taas tarkoittaa nollaa.

¹²⁷ Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1912 26.1.1913, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Taulukko 4. Joensuun työväenyhdistyksen naisosastojen jäsenmäärät 1910–1914.

Lähde: Joensuun T.Yn Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1911 28.1.1912, Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1912 26.1.1913, Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1913 tammikuu 1914 ja J TY Naisosaston vuosikertomus v. 1914 3.1.1915, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen toiminta- ja tilikertomus v. 1912 16.2.1913, Toiminta- ja tilikertomus laadittu Joensuun Tv. Yhdistyksen toiminnasta vuotena 1913 8.11.1914 ja Kertomus Joensuun työväenyhdistyksen toiminnasta v. 1914 aikana 20.2.1915, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun Ty CA 1 N: 10. TA.

Naisosastojen toiminnan vilkkaus pidettyjen kokouksen perusteella käy ilmi pidemmältä ajalta vain naisosaston osalta, sillä muilta naisosastoilta ei ole säilynyt vuosikertomuksia äitiosaston vuosikertomusta 1914 lukuun ottamatta. Joensuun työväenyhdistyksen toimintakertomuksesta vuodelta 1914 käy kuitenkin ilmi vaatetustyöntekijäin ammattiosaston kokousten määrät, joten ensimmäisen maailmansodan ajalta toimintaa voi verrata kaikkien kolmen osaston kesken. Kokousten yhteismäärän laskettua voidaan huomata, että vilkkainta toiminta olikin vaatetustyöntekijöiden joukossa. Tämä ei ole suuri yllätys, kun ottaa huomioon, että Joensuun työväenyhdistys kertoo toimintakertomuksessaan, että juuri vaatetustyöntekijäin osasto oli jäsenmäärältään suurilukuisin ja ainoa osasto joka oli taistellut parannuksen työehtoihin osalle osaston jäsenistä. Kokouksia on täytynyt pitää, että muutos on saatu aikaiseksi.¹²⁸

Äitiosaston toiminta oli vuonna 1914 kokousten perusteella huomattavasti hiljaisempaa kuin vaatetustyöntekijäin ammattiosastolla. Kuukausikokouksia äitiosasto piti viitenä kuukautena eli saman verran kuin naisosastokin, mutta johtokunnan kokouksia äitiosastolla oli vain kolme. Kumpikin osasto piti kokoukset todennäköisesti ennen ensimmäisen maailmansodan syttymistä. Sodan alku selittää osin äitiosaston kokousten vähyyttä, mutta toinen tekijä on mahdollisesti se, että äitiosaston puheenjohtajana toimi Mimmi Haapasalo, joka oli valittu kansanedustajaksi vuoden 1913 elokuussa. Eduskunta kokoontui kuitenkin ensimmäisen kerran vaalien jälkeen vasta helmikuussa 1914. Mimmi oli siis ehditty valita jo puheenjohtajaksi, mutta hänen oli lähdettävä pian Helsinkiin. Ehkä varapuheenjohtaja Ida Kyllönen ei ollut yhtä aikaansaava kuin Mimmi, eikä kutsunut johtokuntaa koolle.¹²⁹

¹²⁸ Kertomus Joensuun työväenyhdistyksen toiminnasta v. 1914 aikana 20.2.1915, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun Ty CA 1 N: 10. TA; Taulukko 5. Joensuun työväenyhdistyksen naisosastojen pitämät kokoukset vuosina 1911–1914.

¹²⁹ Eduskunta, Kansanedustajat Vaalikausi 1914–1914, 02.02.1914–03.04.1917.

https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/entiset_kansanedustajat/Documents/Vaalikausi-1914–1914.pdf. <11.11.2017>; Huttunen 2012, 44, 50, 71; Kertomus Joensuun työväenyhdistyksen toiminnasta v. 1914 aikana 20.2.1915, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun Ty CA 1 N: 10. TA; Taulukko 5. Joensuun työväenyhdistyksen naisosastojen pitämät kokoukset vuosina 1911–1914.

Mimmi ei ollut toisaalta ainut joka oli kiireinen, sillä äitiosaston kirjuriksi oli valittu Ada Kurkinen, joka toimi vaatetustyöntekijäin ammattiosaston puheenjohtajana. Ammattiosastolla piti keväällä 1914 kiirettä räätälien työehtoneuvotteluissa, joten ei ihme, jos Adakaan ei paljon ehtinyt äitiosaston johtokunnan asioihin keskittymään. Sekä Mimmi että Ada olivat molemmat aktiivisimpia Joensuun työväenliikkeen naistoimijoita 1910-luvun alussa. Heidän ollessa kiireisiä muissa toimissa ei nuorella äitiosastolla tainnut olla vielä kahden vuoden kuluttua perustamisesta riittävän rohkeita ja aktiivisia toimihenkilöitä paikkaamaan kokeneita konkareita, jonka myötä kokousten pito jäi vähälle.¹³⁰

Joensuun työväenyhdistyksen toiminta- ja tilikertomukseen liitettyinä olleet otteet äitiosaston vuosikertomuksesta kertovat kuitenkin siitä, että yhteinen harrastustoiminta kiinnosti äitiosaston väkeä, vaikka kokousten pitoon ei taitoja tai halukkuutta riittänytkään. Otteet kertovat, että vuonna 1914 ompeluiltoja pidettiin joka kuun ensimmäisenä keskiviikkona joko Joensuun tai Mutalan työväentalolla. Kokoontumiset kiinnostivat myös useita osastoon kuulumattomia naisia ja heidätkin oli otettu mukaan käsityöiltoihin.¹³¹

Naisosaston toiminta oli – yllättävää kyllä – vilkkainta vuonna 1911, jolloin jäsenmaksunsa hoitaneiden jäsenten määrä oli alimmillaan. Naisosaston vuosikertomuksesta käy kuitenkin ilmi, että alku vuonna jäseniä oli ollut yhteensä 18 ja loppu vuodesta 24. Nämä luvut sisältävät sekä maksunsa maksaneet, että kesken jättäneet henkilöt. Eli ehkä jäsenmäärä antaa väärän kuvan toiminnan vilkkaudesta, sillä on mahdollista, että naiset pysyivät mukana toiminnassa, vaikkeivat olleetkaan suorittaneet kaikkia maksujaan.¹³²

Seuraava vuosi 1912 oli puolestaan naisosaston hiljaisin. Sekä maksaneiden jäsenten määrä, että kokousten vähyys ovat samassa linjassa. Toiminnan hiljentymiseen oli kuitenkin selkeä syy. Vuonna 1911 naisosasto järjesti kolmet äiti-iltamat saadakseen osastonsa jäsenmäärän nousuun. Naisosaston jäsenet ovatkin saaneet agitoitua äitejä siinä määrin, että Joensuun työläisäitejä on saatu koolle riittävästi keskustelemaan erilaisista – todennäköisesti naisia

¹³⁰ Kertomus Joensuun työväenyhdistyksen toiminnasta v. 1914 aikana 20.2.1915, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun Ty CA 1 N: 10. TA.

¹³¹ Kertomus Joensuun työväenyhdistyksen toiminnasta v. 1914 aikana 20.2.1915, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun Ty CA 1 N: 10. TA.

¹³² Joensuun T.Yn Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1911 28.1.1912, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Taulukko 4. Joensuun työväenyhdistyksen naisosastojen jäsenmäärät 1910–1914.

koskevistä – kysymyksistä. Kävi kuitenkin niin, että jo naisosastoon kuuluneet äidit sekä vielä järjestäytymättömät äidit ovat halunneet perustaa aivan oman osastonsa, eivätkä liittyä naisosastoon. Todennäköisesti se on tuntunut näille uusille naisille omimmalta tavalta liittyä työväenliikkeeseen ja toisaalta ehkä aiemmin naisosastoon kuuluneet äidit ovat kokeneet äitiosaston sopivammaksi itselleen. Se miten nais- ja äitiosaston toiminta erosi toisistaan ei selviä pöytäkirjoista, koska äitiosastolta niitä ei ole säilynyt. Uusien jäsenten saaminen työväenliikkeeseen oli suuri voitto naisosastolle, mutta seuraavana vuonna kävi ilmi, että muutos vaikutti hidastavasti naisosaston toimintaan. Äitiosaston jäsenet eivät ole todennäköisesti olleet tottuneita järjestötyön käytäntöihin ja siksi heidän joukostaan ei ole löytynyt riittävästi toimihenkilöitä hoitamaan osaston asioita. Niinpä naisosaston on täytynyt opastaa ja toimia sekä äitiosaston että naisosaston toimihenkilöinä. Siitä johtuen naisosasto ei ole ehtinyt keskittyä riittävästi oman osastonsa asioihin.¹³³

Joensuun työväenyhdistys kuvaa uuden naisosaston ensimmäistä kokonaista toimintavuotta 1910 vilkkaaksi.¹³⁴ Seuraavana vuonna naisosasto on ollut ainut työväenyhdistykseen kuulunut veronsa maksanut osasto muurarien ammattiosaston lisäksi.¹³⁵ Naisosasto itse kuvasi kokousten perusteella vilkasta toimintavuottaan vuosikertomuksessaan seuraavasti:

”Työmme on ollut sellaista hiljaista myyrän työtä, jota on koeteltu tehdä ahkerasti, mutta enimmäkseen huonolla tuloksella sentähden, että Naisosaston henkilöillä on ollut liian paljon toimia muualla, joten oma osasto on jäänyt syrjään. Kuitenkin niillä pienillä voimilla mitä on ollut on koitettu mennä eteenpäin kaikissa edistys riennoissa, ja monta hyvääkin on aikaan saatu.”¹³⁶

Se kertoi myös, että johtokunnan yhdeksässä kokouksessa jäsenet ovat keskustelleet ja päättäneet monista hyvistä asioista. Naiset arvioivat itseään melko kriittisesti, mutta ymmärsivät kuitenkin, että hyvääkin oli saatu aikaan.¹³⁷

¹³³ Joensuun T.Yn Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1911 28.1.1912 ja Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1912 26.1.1913, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Taulukko 4. Joensuun työväenyhdistyksen naisosastojen jäsenmäärät 1910–1914.

¹³⁴ Joensuun T.y:sen toiminta- ja tilikertomus V. 1910 29.1.1911, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun Ty CA 1 N: 10. TA.

¹³⁵ Joensuun Työväenyhdistyksen Toimintakertomus v. 1911 5.2.1912, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun Ty CA 1 N: 10. TA.

¹³⁶ Joensuun T.Yn Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1911 28.1.1912, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA.

¹³⁷ Joensuun T.Yn Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1911 28.1.1912, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA.

Itsekriittisyys näkyi läpi kaikkien naisosaston vuosikertomusten vuosien 1911–1914 aikana. Vuoden 1912 toiminnasta naiset kertovat yrittäneensä parhaansa ja saaneet aikaan hyvää äitiosaston perustamisen myötä. He eivät kuitenkaan olleet tyytyväisiä vaan kertovat, että epäkohtia riittää edelleen. Naiset kaipasivat myös lisää jäseniä joukkoonsa.¹³⁸ Joensuun työväenyhdistys sen sijaan muisti mainita toimintakertomuksessaan, että naisosasto oli käyttänyt varansa valistustyöhön kuten lasten lehtiin.¹³⁹ Mielenkiintoista on, että vuoden 1913 vuosikertomuksesta paistaa jälleen itsekriittisyys, kun taas *Työläisnaiseen* lähetetty kuvaus vuosikokouksesta, jossa vuoden 1913 toimintakertomus on luettu, antaa paljon positiivisemmän kuvan. Toisin kuin vuosikertomuksessa lehtijutussa korostetaan jäsenmäärän nousua – eli juuri sitä mitä oli toivottu tapahtuvan edellisenä vuonna – ja toiminnan vilkkautta, sillä olihan kokoonnuttu vuoden jokaisessa kuussa ja pidetty ylimääräisiä kokouksiakin. Lehdessä mainittiin myös, se miten osasto on levittänyt ilmaiseksi ostamaansa agitaatiokirjallisuutta osaston ulkopuolisille. Myös toivo toiminnan parantumiseen on hieman toiveikkaamman oloinen lehtikirjoituksessa kuin vuosikertomuksessa.¹⁴⁰

Osasto siis halusi kuitenkin korostaa toimintansa parhaita puolia koko Suomen työläisnaisille, vaikka ehkä itse mielessään eivät pitäneet toimintaansa riittävänä vielääkään. Naisia itseään huolestutti juurikin osaston heikkous. Jäseniä oli tullut lisää, mutta ottaisivatko nämä osaa osaston toimintaan, kun syksyllä aloitettu käsityöseuratoimintakin oli täytynyt lopettaa, kun osallistujia ei enää ollutkaan riittävästi. Toisaalta ehkä naiset epäilivät uusien jäsenien pysyvyyttä, sillä esimerkiksi vuonna 1912 järjestetyissä perheiltamissa jäseniä oli tullut lisää huimat 96 kappaletta, mutta jotka eivät iltamien jälkeen jatkaneet maksujensa maksua vaan jättäytyivät pois. Naisten oli ehkä vaikea pysyä positiivisina kehnosten kokemusten jälkeen.¹⁴¹

Vuoden 1915 alussa naisosasto joutui toteamaan, että heidän pelkonsa oli ollut aiheellinen, eikä lisääntynyt jäsenmäärä ollut kasvattanut aktiivisten jäsenten määrää. Osasto kertoi vuoden 1914 vuosikertomuksessaan pettyneenä, että ” *Eipä etes ole saatu puolija jäsenistä saapumaan*

¹³⁸ Naisosaston vuosikertomus vlt 1912 26.1.1913, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA.

¹³⁹ Joensuun Työväenyhdistyksen toiminta- ja tilikertomus v. 1912 16.2.1913, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun Ty CA 1 N: 10. TA.

¹⁴⁰ Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1913 tammikuu 1914, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA.

¹⁴¹ Joensuun Työväenyhdistyksen toiminta- ja tilikertomus v. 1912 16.2.1913, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun Ty CA 1 N: 10. TA; Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1913 tammikuu 1914, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA.

*yleisiin kokouksiin, joka juuri vaikuttaa että toiminta on laimeaa sillä toimia suurella joukolla olisi paljo reippaampaa ja innostavaa ja sitä mee kyllin tarvittaisiin.*¹⁴² Osasto kuitenkin totesi, että tähän huonoon tilanteeseen on toki vaikuttanut ”*nykyinen ahtinko*”¹⁴³ eli ensimmäisen maailmansodan alku. Toimintaa naisosastossa oli pyörittänyt enempi johtokunta eli juurikin ne muutamat aktiiviset naiset. Naisilla oli kuitenkin luja toivo, että koko osasto ja seuraavat toimihenkilöt parantaisivat osaston toimintaa itsensä ja lastensa takia.¹⁴⁴

2.2 Naisosastot naisten ja lasten asialla

Uudelleen perustettu naisosasto oli melko pieni yhteisö ja pienuutta korosti juuri se, että aktiivisten naisten joukko oli ilmeisesti melko pieni. Ensimmäisen naisosaston jäsenmääristä ei ole säilynyt tietoa, mutta sekä se että uusi osasto pyrkivät kokoontumaan kerran kuussa kuukausikokoukseen. Ensimmäisen naisosaston aikaan Joensuun työväentalo ei ollut vielä valmistunut, joten silloin naiset kokoontuivat esimerkiksi kaupungintalolla tai yksityiskodeissa.¹⁴⁵ Naisosasto tuki myös itse työväenyhdistystä oman työväentalon rakentamisessa, sillä se lupasi luovuttaa vuoden iltamatuloista kymmenen prosenttia rakennusrahaston hyväksi.¹⁴⁶ Työväentalon valmistuttua käyttökelpoiseen kuntoon vuoden 1908 lopussa, oli se todennäköisin kokouspaikka uudelle naisosastolle ja sellaisena toimi ainakin kuukausikokouksessa 9.2.1913.¹⁴⁷

Kuukausikokousten lisäksi naisosasto piti johtokunnan kokouksia, vuosikokouksia sekä järjesti muun muassa naamiohuveja, iltamia, näytelmiä sekä otti osaa työväen vappujuhlaan. Naisosastolla oli oma johtokuntansa, johon kuului yleensä viisi henkeä sekä kaksi varajäsentä. Erilaisia toimihenkilöitä, jotka kuuluivat yleensä myös johtokuntaan, olivat puheenjohtaja, varapuheenjohtaja, kirjuri, talouden ja rahastonhoitaja sekä jäsenkirjuri. Kaikkiin toimiin ei ollut välttämättä erillistä henkilöä vaan yksi saattoi hoitaa useampaa tointa. Lisäksi naisosastolla oli oma huvitoimikunta, jonka koko vaihteli. Kokouksissa valittiin myös erilaisia

¹⁴² J T Y Nais-osaston Vuosikertomus v. 1914 3.1.1915, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA.

¹⁴³ J T Y Nais-osaston Vuosikertomus v. 1914 3.1.1915, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA.

¹⁴⁴ J T Y Nais-osaston Vuosikertomus v. 1914 3.1.1915, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA.

¹⁴⁵ Rajavahti 18.10.1907 ja 14.2.1908.

¹⁴⁶ Rajavahti 18.10.1907.

¹⁴⁷ Järvelin 1988, 109; Pöytäkirja 9.2.1913, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA.

toimikuntia hoitamaan erilaisia järjestelyjä kuten juhlien valmistelua. Osaston tehtäviin kuului myös edustaja ehdokkaiden valinta kunnallistoimikuntaan sekä piirikokoukseen. Vuonna 1913 naisosasto päätti myös valita keskuudestaan edustajan naisliiton edustajakokoukseen Tampereelle. Valituksi tuli yksi aktiivisimmista jäsenistä Mimmi Haapasalo ja ennen kokousta koko naisosasto sai evästä edustajaa, miten menetellä kokouksessa.¹⁴⁸

Naisosastot järjestivät myös muunlaista toimintaa. *Rajavahti* kertoi, että syksyllä 1907 naisosasto piti vierailuiltaan Liperissä, päätti aloittaa lukuiltojen pidon osaston jäsenten sivistämiseksi – ja lehtikirjoituksen mukaan porvareiden kauhuksi – sekä järjesti mielenosoituksen naisten työaikalakien puolesta. Mielenilmaus järjestettiin koska, työläisnaiset olivat närkästyneet porvarinaisten puheista eduskunnassa, jossa nämä olivat puhuneet, etteivät työläisnaiset muka kaipaisi työaikalakeja itselleen. Työläisnaisia ärsytti myös se, että porvarinaiset yrittivät esiintyä heidän asioidensa ajajina, vaikka eduskunnassa oli työläisnaisten omatkin kansanedustajat. Joensuulaiset työläisnaiset päättivät mielenosoituksessaan tukea vain omia edustajiaan ja pysyä tiukasti erillään porvarinaisista. Ainakin ensimmäisen naisosaston luokkatietoisuus näkyi siis selvästi heidän toiminnassaan.¹⁴⁹

Uudelleen perustettu naisosasto pyrki sekin valistamaan jäseniään työläisnaisten asemasta aloittamalla vuoden 1910 lopulla keskusteluillat tiistaisin työväentalolla. Alustukset keskusteluaiheisiin osasto sai Suomen sosialidemokraattiselta naisliitolta. Naisosasto nosti myös yhteenkuuluvuuden tunnetta osaston jäsenten sekä Suomen muiden työläisnaisten kesken järjestämällä juhlat Suomen sosialidemokraattisen naisliiton kymmenvuotisen taipaleen kunniaksi. Lisäksi osasto päätti tehdä itselleen oman lipun, joka vihittiin käyttöön pienessä juhlatilaisuudessa, jonne vain naisosaston jäsenet saivat osallistua.¹⁵⁰

Kuukausikokouksissa naisosastolla oli myös tapana, ainakin vuodesta 1910 alkaen, ottaa joku keskustelukysymys, jota varten edellisessä kokouksessa oli valittu yksi henkilö alustusta pitämään. Alustusten pito oli tyypillistä myös esimerkiksi Tampereen naisosastossa. Keskustelukysymysten alustaminen, kun toimi hyvänä keinona naisille harjoitella puheiden pitämistä. Keskustelukysymysten alustukset otettiin Joensuun naisosastossa vuosina 1910 ja

---

¹⁴⁸ Pöytäkirjat 28.1.1912–3.1.1915, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; *Rajavahti* 15.11.1907, 15.4.1910 ja 18.4.1910.

¹⁴⁹ *Rajavahti* 9.10.1907, 28.10.1907 ja 15.11.1907.

¹⁵⁰ *Rajavahti* 4.5.1910, 21.7.1910 ja 17.11.1910.

1911 *Työläisnaisesta*.¹⁵¹ Monille kokemattomille naisille se oli todennäköisesti helpompaa kuin kirjoittaa puhe kokonaan itse. Kevättalvella 1913 keskustelukysymyksinä olivat esimerkiksi kansamme raaistumisen syyt, osuustoiminta ja työväki sekä vaimon ansiotyössä käyminen.¹⁵²

Keskustelukysymysten lisäksi kokouksissa luettiin ja keskusteltiin saapuneiden kirjeiden sisällöstä, joita saattoi tulla esimerkiksi Kuopion itäiseltä vaalipiiriltä, kunnallistoimikunnalta tai naisliitolta.¹⁵³ Säännöllinen keskustelun aihe kokouksissa oli myös oman alueen äänenkannattajan *Rajavahtin* sekä työläisnaisten äänen kannattajan *Työläisnaisen* tukeminen ja levittäminen. Naisosaston kokouksista ja tapahtumista ilmoitettiin yleensä *Rajavahtissa*, mutta osaston toiminnasta raportoititiin myös silloin tällöin *Työläisnaisessa*. Osastosta valitsi yleensä kirjeenvaihtajat vuosittain, joiden tehtävänä oli laatia ilmoitukset ja selostukset. Vuonna 1912 kun äitiosasto oli vasta perustettu eikä osaston kassa ollut vielä karttunut suureksi, naisosasto halusi tukea *Rajavahtia* ostamalla osuuksia, mutta samalla naisosasto päätti lainata rahaa äitiosastolle, jotta sekin voisi ostaa *Rajavahtin* osuuksia. *Työläisnaisen* levittämistä tuettiin joka vuosi vielä säännöllisemmin valitsemalla muutamia osaston jäseniä lehden asiamiehiksi. Lisäksi osasto yritti järjestää joinakin vuosina iltamia *Työläisnaisen* hyväksi, joiden tuotto lahjoitettiin lehdelle.¹⁵⁴

Suomessa asiat, joihin työläisnaiset keskittyivät ja joita naiset halusivat edistää, liittyivät kaikki naisten elämänpiiriin. Taina Uusitalon mukaan: ”[...] työväenliikkeen naisaktiivit ’tyytyivät’ naisten aseman kehittämiseen, perhe- ja siveyskysymyksiin sekä kieltolain puolesta toimimiseen, koska heille nämä yhteiskunnalliset kysymykset olivat ensisijaisen tärkeitä.”¹⁵⁵ Uusitalon mukaan naisten halu keskittyä heitä koskeviin aiheisiin, lähti naisista itsestään. Miehet eivät vaatineet naisia paneutumaan vain naiskeskeisiin asioihin.¹⁵⁶ Joensuun uudelleen perustetun naisosaston kiinnostuksen kohteet eivät olleet poikkeus. Yksi näkyvimpiä naisosaston edistyspyrintöjä oli Ihanneliittotoiminta.

¹⁵¹ Kiviranta 2007, 21; Pöytäkirjat 28.1.1912–3.1.1915, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Työläisnainen 23.2.1911.

¹⁵² Pöytäkirjat 9.2.1913 ja 14.5.1913, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Työläisnainen 13.2.1913.

¹⁵³ Pöytäkirjat 28.1.1912–3.1.1915, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA.

¹⁵⁴ Pöytäkirjat 28.1.1912, 17.3.1912, 8.9.1912, 9.2.1913, 9.11.1913, 18.1.1914 ja 12.4.1914, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Työläisnainen 17.10.1912.

¹⁵⁵ Uusitalo 2015, 14.

¹⁵⁶ Uusitalo 2015, 14.

Vuonna 1902 Helsingin työväenyhdistyksen naisosasto pyrki perustamaan varhaisnuorisosaston, jonka oli tarkoitus olla vaihtoehto uskonnolliselle pyhäkoululle ja jota ruvettiin kutsumaan Ihanneliitoksi. Satujen, laulujen ja leikkien lisäksi Ihanneliitossa opetettiin lapsille työväenaatetta sekä kirjoitettiin käsin lehtiä ja opeteltiin keskustelemaan. Lapset saivat myös omat jäsenkortit. Puolue tuki Ihanneliittoja vuoden 1906 puoluekokouksen jälkeen ja Ihanneliitot levisivät ympäri Suomea. Niinpä myös Joensuussa naisosasto perusti Ihanneliiton. Ihanneliitot eivät ennättäneet toimia kovin pitkään, sillä toisen venäläistämiskauden aikana liitot lakkautettiin hallitsijan käskystä, koska esimerkiksi santarmit ja suomalaiset opettajat pitivät niitä kasvatustoiminnan takia yhteiskunnallisesti vaarallisina.¹⁵⁷

Joensuuhun Ihanneliitto perustettiin syksyllä 1910 naisosaston toimesta ja ensimmäisenä syksynä innostuneita oppilaita oli yli neljäkymmentä.¹⁵⁸ Joensuun työväenyhdistys tuki toimintaa alusta asti lupaamalla Ihanneliitolle huoneen käyttöön työväentalolta joka sunnuntai yhdestätoista yhteen. Maksu perittiin vain siivouksesta. Seuraavassa kuussa yhdistys antoi lisäksi huoneen viikoksi ilmaiseen käyttöön Ihanneliittokurssia varten.¹⁵⁹ Naisosasto pyysikin tämän jälkeen työväenyhdistyksen johtokunnalta epäsäännöllisen säännöllisesti huonetta ilmaiseksi vuokralle Ihanneliiton tapahtumille ja yleensä johtokunta antoi huoneen, mutta valosta naiset joutuivat maksamaan. Tuki jatkui myös seuraavana vuonna, kun toukokuussa huoneenvuokravelka annettiin Ihanneliitolle anteeksi ja marraskuussa palvelijoiden vapaaviikolla järjestetyn iltaman huone annettiin myös ilmaiseksi käyttöön.¹⁶⁰ Ensimmäiseen – ja viimeiseen – kokonaiseen toimintavuoteen oltiin naisosastossa suhteellisen tyytyväisiä ja toimintaa kuvattiin ripeäksi. Vuoden aikana oli tilattu myös kaikille oppilaille *Ihanne* lehti kotiin.¹⁶¹

Koulun pidon ja iltamien lisäksi toimintaan kuului lapsille joulun aikoihin järjestetty joulukuusijuhla. Itseasiassa naisosasto oli järjestänyt joulukuusijuhlan lapsille jo vuonna 1909, reilu vuosi ennen Ihanneliiton toiminnan aloittamista. Vuoden 1910 lopussa työväenyhdistyksen johtokunta lupasi antaa huoneen ja valon ilmaiseksi joulukuusijuhlaan,

¹⁵⁷ Lähteenmäki 1997, 110–111; Lähteenmäki 2000, 60–62.

¹⁵⁸ Työläisnainen 23.2.1911.

¹⁵⁹ Pöytäkirjat 5.10.1910 ja 10.11.1910, Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA.

¹⁶⁰ Pöytäkirjat 27.12.1910, 8.6.1911, 8.11.1911, Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA.

¹⁶¹ Joensuun T.Yn Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1911 28.1.1912, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA. Työläisnainen 23.2.1911.

mutta vain ne lapset olisivat saaneet osallistua, joiden vanhemmat kuuluivat työväenyhdistykseen tai -osastoon. Johtokunnan sihteerinä toiminut Mimmi Haapasalo – joka oli todennäköisesti mukana tai ainakin tunsu Ihanneliiton toimintaa – kertoi, että Ihanneliittoon kuuluvien lasten vanhemmista harva oli järjestäytyneen työväenliikkeen jäsen. Johtokunta päätti tämän jälkeen antaa huoneen ilmaiseksi, mutta periä valosta maksun.¹⁶² Huomattavaa on, että naisten järjestämä Ihanneliittotoiminta oli suureksi hyödyksi koko työväenliikkeelle Joensuussa, sillä se kykeni levittämään aatetta työläisten joukkoon, jotka eivät olleet vielä järjestäytyneet.

Seuraavana vuonna Mimmi Haapasalo ehdotti työväenyhdistyksen johtokunnalle, että he anoisivat 200mk Joensuun kaupunginvaltuustolta joulukuusijuhlaa varten. Johtokunta suostui ehdotukseen, mutta jätti anomuksen teon Mimmi Haapasalolle. Seuraavan vuoden toukokuun *Rajavahti* numerosta selviää, että Mimmin anomus oli hyväksytty ja Joensuun rahavaltuusto oli myöntänyt Ihanneliiton kuusijuhlaa varten 200mk Väkijuomien vähittäismyyntiosakeyhtiön voittovaroista.¹⁶³

Vuoden 1912 aikana Ihanneliittotoiminta lakkasi ympäri Suomea, myös Joensuussa. Lakkauttamisuutisia kuultiin Joensuussa pitkin huhtikuuta muun muassa *Rajavahtista*.¹⁶⁴ Naisosasto keskusteli kuukausikokouksessaan Ihanneliiton jatkamisesta pyhäkouluna, jos Ihanneliitot hajotetaan kokonaan. Rajavahtiin laitettiin myös ilmoitus, jossa ihanneliittolaisia pyydettiin 3.4.1912 saapumaan yhteiskuvaan työväentalolle, joka otetaan ”[...] *muistoksi siitä ajasta jolloin 'Piimäsuu pikkaraiset' olivat waltion waarallisimpia kansalaisia.*”¹⁶⁵ Huhti- ja toukokuu olivat hyvästien kuukausia Joensuun ihanneliittolaisille, kun ensin yksi oppilaista, 12-vuotias Anna Tikkanen, kuoli ja haudattiin yli sadan toverin ja opettajien voimien. Hyvästit piti sanoa lopulta myös Joensuun Ihanneliitolle, kun sen lopettajaiset pidettiin toukokuun lopussa työväentalolla.¹⁶⁶

---

¹⁶² Pöytäkirja 29.12.1909, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen Johtokunta v. 1910, Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Pöytäkirja 27.12.1910, Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA.

¹⁶³ Pöytäkirja 6.12.1911, Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA. Rajavahti 21.5.1912.

¹⁶⁴ Rajavahti 2.4.1912, 11.4.1912 ja 18.4.1912.

¹⁶⁵ Pöytäkirja 16.4.1912, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA.

¹⁶⁶ Rajavahti 25.4.1912 ja 25.5.1912.

Ihanneliitto hajosi, mutta naisosasto pyrki vuoden 1912 lopulla edistämään lasten asiaa muulla tavalla. Marraskuussa naisosasto pyysi kunnallistoimikuntaa kutsumaan kokoon kansalaiskokouksen, jossa keskusteltaisiin kunnallisasioista ja erityisesti koulukeittiöstä. Naisosasto halusi saada Joensuuhun koulukeittiön köyhiä kansakoululaisia varten. Naisosaston jäsen Ada Kurkinen piti Joensuun kunnallisjärjestön kokouksessa puheenvuoron, jossa hän kertoi, miten vaikeaa on köyhien perheiden lasten käydä koulua, kun vaatteita ja ruokaa ei ollut riittävästi. Hän esitti, että vaadittaisiin kunnanvaltuustolta varoja koulukeittiötä varten ja kokous hyväksyi esityksen ja valitsi viisihenkisen toimikunnan keräämään tilastoja ja esittämään asian kaupunginvaltuustolla.¹⁶⁷

Tilastot koottiin ja asia esitettiin valtuustolle, mutta Joensuun kaupunginvaltuusto hylkäsi täysin kunnallisjärjestön esityksen koulukeittiön perustamisesta. Valtuusto ehdotti, että: ”[...] eikö lastentyöhuoneessa, jossa on tarjottu wuoropäivin noin 60 warattomalle kansakoulun oppilaalle aterioita, voitaisi sen toimintaa laajentaen tarjota aterioita wielä runsaammalle oppilasmäärälle.”¹⁶⁸ Naisten ehdotus ei mennyt läpi. Asiaa ei kuitenkaan unohdettu, vaan koulukeittiön perustamista vaadittiin kaupungilta uudelleen Ada Kurkisen esittelemänä yleisessä kansalaiskokouksessa työväentalolla 14.11.1915. Tämäkään ehdotus ei mennyt läpi.¹⁶⁹

Joensuun työväenyhdistyksen naisosaston koulukeittiöhanke ei ollut ainokainen Suomessa. Helsingissä porvarisnaiset olivat perustaneet Koulukeittolayhdistyksen jo 1905. Työläisnaisten piirissä Joensuulaiset olivat kuitenkin hieman aikaansa edellä ensimmäisen koulukeittiötä koskevan kansalaiskokouksen aikaan, sillä Helsingin työväenyhdistyksen naisosasto ja naisliitto aloittivat koulukeittiöhankkeen ajamisen syyskuussa 1915. Joensuulaisten toinen yritys koulukeittiön saamiseksi Joensuuhun olikin todennäköisesti naisliiton innoittama, sillä syksyllä 1915 naisliitto oli päättänyt laatia koulukeittiötä puoltavan julistuksen työväenlehtiin.¹⁷⁰

Vuonna 1918, jolloin elintarvikkeista oli Joensuussa puute, saatiin parannus aikaan, kun lasten työhuoneelta ryhdyttiin kuljettamaan ateriat kansakoululle 160:lle oppilaalle. Joensuun

---

¹⁶⁷ Pöytäkirja 17.11.1912, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Työläisnainen 5.12.1912.

¹⁶⁸ Rajavahti 1.4.1913.

¹⁶⁹ Päivän tiedot 20.11.1915.

¹⁷⁰ Uusitalo 2014, 196–198.

naisosaston tavoite toteutui lopulta seuraavana vuonna ja koulukeittiö aloitti toimintansa Joensuun kansakoululla. Silloin kaikki koulun varattomat oppilaat alkoivat saada lämpimän keittoaterian joka koulupäivä. Syöjien määrä vaihteli vuoteen 1945 asti 50 ja 250 välillä.¹⁷¹

Ada Kurkinen oli myös niitä harvoja Joensuun naisosaston jäseniä, jotka kirjoittivat *Työläisnaiseen*. Muiden raportoidessa naisosaston toiminnasta hän kirjoitti lehteen ainakin kaksi mielipidekirjoitusta, toisen tammikuussa 1913 ja toisen vuotta myöhemmin helmikuussa 1914.¹⁷² Ensimmäinen kirjoitus koski naisten ansiotyötä, mikä oli myös naisosaston keskustelukysymyksenä Adan alustamana kevättalvella 1913. Ada piti naisten ansiotyötä: ”[...] yhtenä suurimmista kirouksista koko työväen luokkaa sekä yhteiskunnan sivistyksellistä ja kaikkea inhimillistä elämää vastaan.”¹⁷³ Hänen mukaansa köyhätkin äidit kykenivät huolehtimaan ja hoivaamaan lapsiaan, mutta jos heidän oli käytävä töissä, lapset jäivät vaille huolenpitoa ja saattoivat päätyä huonoon seuraan kaduille. Ada vaati että, teollisuus ei saisi toimia ihmisten kärsimysten kustannuksella ja että perheenäitejä ei saisi vaatia ansiotyöhön ennen kuin yhteiskunta huolehtisi heidän lapsistaan heidän töissä ollessaan.¹⁷⁴

Seuraavan vuoden mielipidekirjoitus viittasi myös naisten työssäkäyntiin. Ada kirjoitti, mitä mieltä hän oli perheiden lapsiluvun rajoittamisesta. Hänestä se oli sallittava siihen asti, kunnes yhteiskunta huolehtisi lapsista naisten töissä käydessä tai maksaisi miehille riittävän suurta palkkaa, ettei naisten tarvitsisi käydä töissä. Ennen näiden muutosten tapahtumista, oli Adan mielestä sallittava myös lasten määrän kontrollointi. Ada kertoi itse henkilökohtaisesti nähneen, ettei suuri lapsien määrä taannut työläisperheiden onnea vaan aiheutti useimmiten kurjuutta.¹⁷⁵

Koulukeittiö esityksen epäonnistuttua rupesi naisosasto pohtimaan vuoden 1913 alussa Ihanneliiton uudelleen perustamista. Johtokunnan kokous valitsi Mimmi Haapasalon alustamaan Ihanneliiton toiminnan jatkamista seuraavaan kuukausikokoukseen sekä äiti-iltamiin. Alustus oli saanut kannatusta, sillä kuukausikokouksessa naiset päättivät perustaa Ihanneliiton uudelleen toisen nimen turvin. Nimeksi valittiin pyhäkoulu ja myöhemmin puhuttiin myös sunnuntaikoulusta. Todennäköisesti naiset uskoivat, että uskonnollisuuteen

---

¹⁷¹ Ahonen & Tuunanen & Elsinen 1986, 331–332.

¹⁷² Työläisnainen 9.1.1913 ja 12.2.1914.

¹⁷³ Työläisnainen 9.1.1913.

¹⁷⁴ Työläisnainen 9.1.1913.

¹⁷⁵ Työläisnainen 12.2.1914.

viittaava pyhäkoulu tuskin herättäisi vastusta. Toiminnan henkiinherättämistä varten valittiin kuukausikokouksessa viisihenkinen toimikunta.¹⁷⁶

Toiminnan alkuun saaminen osoittautui kuitenkin ajateltua hitaammaksi. Viisihenkiseen toimikuntaan oli valittu Olga Nevalainen, Hilma Ratilainen, Veera Majonen, Ada Kurkinen ja Mimmi Haapasalo sekä varalle kaksi henkeä. Kokoonkutsujana oli Mimmi Haapasalo. Mimmi oli ollut myös se, joka oli alustanut asian. Siitä huolimatta hän ei ehtinyt kutsua toimikuntaa koolle. Mimmi toimi samaan aikaan Joensuun työväenyhdistyksen sekä johtokunnan kirjurina, Joensuun kunnallisneuvoston jäsenenä, Joensuun kunnallistoimikunnan toisena tilientarkastajana ja hänet valittiin eduskuntaehdokkaaksi. Todennäköisesti Mimmillä oli vain niin paljon vastuutehtäviä, ettei hän ehtinyt paneutua kaikkeen. Sunnuntaikoulutoimikunnalle annettiin ensimmäinen muistutus toukokuussa. Kun kesän aikanakaan ei tapahtunut mitään, kysyi kuukausikokous eduskuntavaalien jälkeen elokuussa, aikooko Mimmi kutsua toimikuntaa ollenkaan koolle. Vaalitulokset olivat tiedossa viimeistään 14.8.1913 kun *Rajavahti* sen julkaisi. Mimmi oli tullut valituksi ja johtokunta todennäköisesti epäili, ettei hän enää ennättäisi ruveta perustamaan sunnuntaikoulua ja johtokunta päättikin ehdottaa, että jos Ihanneliiton sihteeri kieltäytyy toimestaan ehdottavat he Ada Kurkista Mimmin tilalle.¹⁷⁷

Syyskuussa naisosasto päätti kuukausikokouksessaan valita lopultakin uuden toimikunnan sunnuntaikoululle.¹⁷⁸ Ilmeisesti koulutoiminta saatiin viimein myös käyntiin, sillä vuoden lopussa naisosaston johtokunta ehdotti, että sunnuntaikoulua kannattaisi jatkaa seuraavanakin vuonna.¹⁷⁹ Naisosaston vuosikertomuksesta ja *Työläisnaisessa* olleesta selostuksesta käy kuitenkin ilmi, että kun koulutoiminta oli saatu käyntiin, piti se jo pian keskeyttää Joensuussa puhjennun tulirokkoepidemian takia.¹⁸⁰ Naisten oli tarkoitus keskustella sunnuntaikoulutoiminnan jatkamisesta Ada Kurkisen alustuksen jälkeen osaston vuosikokouksessa tammikuussa 1914, mutta aika loppui kesken. Helmikuun kuukausikokouksessa asia piti ottaa uudelleen esille, mutta tällä kertaa Ada ei ollut paikalla.

¹⁷⁶ Pöytäkirjat 3.2.1913, 9.2.1913 ja 28.12.1913, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA.

¹⁷⁷ Pöytäkirjat 14.5.1913, 10.8.1913 ja 21.8.1913, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; *Rajavahti* 14.8.1913.

¹⁷⁸ Pöytäkirja 14.9.1913, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA.

¹⁷⁹ Pöytäkirja 28.12.1913, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA.

¹⁸⁰ Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1913, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; *Työläisnainen* 29.1.1914.

Tämän enempää pöytäkirjat eivät kerro, saatiinko toimintaa kevättalvella 1914 uudelleen käyntiin.¹⁸¹

Lasten aatteellisen opetuksen lisäksi Joensuun naisosastolle tärkeitä olivat raittiuskysymykset. Tämä näkyi hyvin heidän toimissaan helmikuussa 1911, kun naisosasto oli saanut kuulla, että Joensuuhun oltiin perustamassa uutta alkoholin vähittäisanniskeluyhtiötä. Osasto keskusteli tästä uudesta hankkeesta kuukausikokouksessaan ja raportoi siitä myös *Työläisnaiseen*. Naisten mukaan porvarit olivat ajatuksen takana, mutta pöyrityttävää oli, että hanketta tukivat myös kaupungin raittius- ja kristillismieliset henkilöt, jotka myös syyttivät sosialisteja kaikista kaupungin paheista. Naisosasto päätti kokouksessa, että he kutsuvat kansalaiskokouksen seuraavaksi sunnuntaiksi työväentalolle. *Työläisnaisen* Naistemme toimintaa -palstalle laaditun kirjoituksen loppuun Mimmi Haapasalo oli kirjoittanut: ”[...] kehoitettiin erittäinkin työläisiä tulemaan, sillä heitä tämä enimmäkseen tulee koskettamaan.”¹⁸²

Ensimmäinen joensuulainen sanomalehti *Karjalatar* – jonka näytenumero ilmestyi 1874 – toimi 1910-luvulla porvarillisen vanhasuomalaisen puolueen äänenkannattajana.¹⁸³ Se uutisoi naisosaston kuulemasta alkoholin vähittäisanniskeluyhtiön perustamishankkeen kokouksesta kertoen paikalla olleen kymmenkunta henkeä heidän joukossaan muurari W. Heiskanen, kauppias A. Eskelinen ja herra T. Partanen. Kaupungintalolla kokoontunut joukko oli sitä mieltä, että kahdesta pahasta, juopottelusta ja anniskeluyhtiöstä, anniskeluyhtiö on pienempi paha. Lisäksi osallistujien mielestä anniskeluyhtiöstä olisi kaupungille enemmän hyötyä, sillä se toisi kaupungille kaiken voiton, nykyiset anniskelurikokset loppuisivat, valvonta ja lakien noudattaminen paranisi ja rajoitetut anniskelupaikkojen aukioloajat vähentäisivät jonkin verran alkoholin käyttöä.¹⁸⁴ Porvarillisille kaupunkilaisille kaupungin varojen kartuttaminen oli annetuista syistä todennäköisesti tärkein peruste yhtiön perustamiseksi.

Vuosien 1907–1908 aikana, jolloin kunnallinen kieltolaki oli voimassa Joensuussa, kaupunki oli huomannut, ettei alkoholin käyttö ollut vähentynyt ainakaan juopumisen takia pidätettyinä olleiden määrän perusteella. Pidätettyjen määrä oli kasvanut ja väkeviä alkoholijuomia virtasi kaupunkiin rajan takaa Venäjältä. Ihmiset laittoivat siis rahojaan edelleen alkoholin käyttöön,

¹⁸¹ Pöytäkirjat 18.1.1914 ja 8.2.1914, Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA.

¹⁸² *Työläisnainen* 23.2.1911.

¹⁸³ Ahonen & Huurre & Vesajoki 1985, 481–487.

¹⁸⁴ *Karjalatar* 7.2.1911.

mutta nyt varat eivät kertyneet aikaisempaan tapaan kaupungin viinavoittokassaan vaan päätyivät kaupungin ulkopuolelle.¹⁸⁵ Porvarit eivät siis todennäköisesti uskoneet alkoholin käytön vähenevän kunnallisella kieltolailla, eivätkä halunneet menettää kaupungille hyödyllisiä varoja muiden käsiin turhan takia. Naisosaston jäsenille taas porvareiden käytös näyttäytyi todennäköisesti ahneena ja häikäilemättömänä. Raha pantiin raittiuden edelle.

Naisosaston koollekutsuma kansalaiskokous toteutui ja yleisö kannatti kokouksen pitämistä. Kokouksessa pidettiin useita puheenvuoroja, joiden perusteella kokous lausui ponnet anniskeluyhtiön perustamista vastaan. Niissä sanottiin:

*”Me Joensuun Työväentalolle, helmikuun 19 pnä 1911, kokoontuneet kansalaiset lausumme, Joensuussa hankkeilla olevasta uudesta Anniskeluyhtiön perustamishankkeesta, että: pidämme kyseessä olevaa hanketta paikkakunnalle tarpeettomana ja turmiollisena laitoksena, ja lausumme jyrkimmän vastustuksemme sen perustamispuuhiä vastaan, ja toiwomme samalla, että: kaupunkimme wiranomaiset eivät antaisi sille hankkeelle kannatustaan, waan wastustaisiwat kanssamme sen alkuunpanoa, kaikilla wallassaan olewilla keinoilla.”*¹⁸⁶

Kokouksessa ihmeteltiin myös, miksei kaupungin raittiusseura näytä vastustavan hanketta ja lopuksi kokous päätti ryhtyä keräämään adressia anniskeluyhtiön perustamista vastaan, ellei muu auttaisi.¹⁸⁷

Se kerättiinkö adressi ei käy lähteistä ilmi, mutta Joensuun työläiset eivät mahtaneet mitään alkoholin vähittäisanniskeluyhtiön perustamiselle. Kaupunginvaltuuston kokouksessa oli jo päätetty ennen kansalaiskokousta, että 14 äänellä 2 vastaan valtuusto hyväksyi alkoholin vähittäismyynnin oikeuksien antamisen yhdelle yhtiölle, joka käyttää voitot yleishyödylliseen tarkoitukseen.¹⁸⁸ Pientä pilaa työväenyhdistys kumminkin suunnitteli tekevänsä anniskeluyhtiön hankkeesta maaliskuussa järjestettävissä naamiohuveissa, kun ohjelmassa oli pilantekoa muun muassa Anniskeluyhtiön perustavasta kokouksesta.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Ahonen & Huurre & Vesajoki 1985, 474.

¹⁸⁶ Rajavahti 21.2.1911.

¹⁸⁷ Rajavahti 21.2.1911.

¹⁸⁸ Karjalatar 18.2.1911.

¹⁸⁹ Rajavahti 2.3.1911.

Maria Lähteenmäen mukaan Suomessa naisten erillisjärjestäytymisellä oli kolme ulottuvuutta: sosiaalinen, poliittinen ja taloudellinen. Sosiaaliseen kuului toiminta naisten kesken ja yhteinen vapaa-ajanvietto, mikä oli osa myös Joensuun naisosastojen elämää osastojen kokousten, iltamien, juhlien ja ompeluseurojen pidon kautta. Poliittinen ulottuvuus koostui naisille suunnatusta agitaatiosta sekä valistustyöstä, jota naisosasto järjesti Joensuussa muun muassa lukupiirillään, kokousten keskustelukysymyksillä ja alustuksilla sekä myöhemmin lasten parissa tehdyllä ihanneliitto- ja sunnuntaikoulutyöllään. Taloudellinen ulottuvuus sisälsi sosiaalisen avustustyön sekä taloudellisen avun, jota naisosastot antoivat työväenyhdistyksille. Joensuussa sosiaalinen avustustyö oli erityisen tärkeää äitiosastolle, mutta naisosaston mahdollisuuksiin tukea Joensuun työväenyhdistystä taloudellisesti palaamme naisosaston tilikirjaa tarkastellessa.¹⁹⁰

Joensuun työväenyhdistyksen äitiosasto ryhtyi avustamaan äitejä heti ensimmäisenä toimintavuonnaan perustamalla synnytyskassan, johon todennäköisesti kerättiin varoja työläisäitien auttamiseksi.¹⁹¹ Avustusta olisi tarvittu ensimmäisenä vuonna muun muassa köyhälle perheenäidille, jolla oli kotona sairas mies sekä neli- ja kuusi-vuotiaat lapset ja joka oli raskaana. Miehen sairastaessa kotona tuberkuloosia oli nainen yrittänyt elättää perhettä kerjäämällä, kunnes hänen synnytyksensä oli käynnistynyt kotona. Nainen ei ollut kyennyt sen jälkeen auttamaan itseään ja hän oli maannut lioissaan ja nälissään kolme päivää. Muu perhe ei ollut pystynyt auttamaan ja perheellä oli ollut syötävänä vain huonoa leipää. Äitiosaston puheenjohtaja oli lopulta kuullut vaikeuksissa olevasta perheestä ja mennyt auttamaan heitä. Akuutin avun jälkeen puheenjohtaja oli yrittänyt hankkia lisää apua Pielisensuun (Kontiolahden) vaivahoitolaitoksen Mutalan piiriltä, tuloksetta. Apua ei voinut hakea Joensuun kaupungista, sillä perheen hatara mökki sijaitsi Pielisensuun puolella Mutalassa Rapapuron rannalla.¹⁹²

Joensuun työläisistä läheskään kaikki eivät asuneet Joensuun kaupungin alueella, sillä oman mökin rakentaminen onnistui edullisemmin kaupungin ulkopuolelle Pielisensuun alueelle. Esikaupunkialueita oli alkanut nousta Pielisensuun puolelle 1900-luvun vaihteessa erityisesti Penttilän, Utran, Karsikon ja Pekkalan sahojen myötä, jotka houkuttelivat työläisiä töihin.

---

¹⁹⁰ Lähteenmäki 1995, 190–191. Rajavahti 2.4.1912.

¹⁹¹ Työläisnainen 13.2.1913.

¹⁹² Rajavahti 10.8.1912.

Joensuun kaupungin ulkopuolella asumisen suosion uskottiin johtuvan kalliiden tonttien lisäksi myös työläisten ahtaista asunnoista ja yksinkertaisesti vuokra-asuntojen puutteesta.¹⁹³

Joensuulaisia puhuttaneita alueita olivat erityisesti Siihtalan alue sekä siveettömäksi leimattu Mutala, jossa ahdingossa ollut perhekin asui. Siihtalassa oli vuoteen 1904 mennessä jo 30 mökkiä ja Mutalan mökkikylä jatkui jo Pataluotoon eli noin viiden kilometrin päähän Joensuun keskustasta. Karsikon ja Pekkalan sahojen purkamisen jälkeen ensimmäisen maailmansodan aikaan Siihtalan ja Mutalan asukkaista tuli enimmäksä määrin Joensuulaisia, sillä ennen sahoilla töissä ollut työväki, etsi nyt töitä Joensuusta. Kaupunki kuitenkin piti tarkkaa lukua esimerkiksi köyhäinhoidon ja koulun suhteen asukkaistaan. Yleensä vain Joensuun kaupungin alueella asuvat saivat laittaa lapsensa kaupungin kouluihin tai olla osallisina köyhäinhoidossa. Mikä vaikutti avun hankkimiseen ahdingossa olleen perheenkin osalta.¹⁹⁴

Tarkkoja lukuja Joensuun työväenyhdistyksen äitiosaston avustuksista on vain vuoden 1914 toimintakertomuksessa, josta käy ilmi, että tuona vuonna osasto oli avustanut yhteensä 44 äitiä. Suurin osa oli saanut vaatetusapua, seitsemän äitiä viiden markan raha-avustuksen sekä kolmelle äidille oli myönnetty kymmenen markan avustus. Avustuksen syy kävi ilmi vain yhden kymmenen markan avustuksen saaneen äidin osalta. Häntä oli avustettu, koska hänen miehensä oli joutunut vankilaan vappujuhlassa sattuneen rettelöinnin takia. Äitien avustaminen oli ollut osaksi mahdollista vuonna 1914 kaupungilta saadun 500mk viinavoittorahojen sekä osuuskaupan lahjoittaman 400mk ansiosta. Äitiosasto pyrki jatkamaan työläisäitien olojen parantamista jatkossakin, vaikka toimintakertomuksessa mainittiin, että heidän osastonsa toiminnalla oli vastustajia. Tietoa, keitä vastustajat olivat, ei kuitenkaan mainittu kertomuksessa.¹⁹⁵

Avustustyö oli osa naisosastojen toimintaa muuallakin Suomessa. Esimerkiksi Jyväskylässä naisosasto auttoi köyhiä jäseniään jäsenmaksuissa, avusti rahallisesti sairaita tai leskeksi jääneitä jäseniään, vieraili vaivaistalolla tarjoamassa kahvit vanhoille ja sairaille sekä järjesti kesälevon varattomille työläisnaisille ja lapsille. Osa avusta oli suunnattu nimenomaan osaston

---

¹⁹³ Ahonen & Huurre & Vesajoki 1985, 376, 395.

¹⁹⁴ Ahonen & Huurre & Vesajoki 1985, 301, 376, 397.

¹⁹⁵ Kertomus Joensuun työväenyhdistyksen toiminnasta v. 1914 aikana 20.2.1915. Joensuun Ty CA 1 N: 10. TA.

omille jäsenille ja Marja Kokon mukaan Jyväskylässä kuuluminen naisosastoon saattoi luoda yksittäiselle jäsenelle syvää turvallisuuden tunnetta.¹⁹⁶

2.3 Aktiivisia naisia toiminnan johdossa

Pitkäaikainen ja määrätietoinen järjestötyö vaati työläisnaisilta 1900-luvun alussa rohkeutta ja hyvää itsetuntoa, mutta työväenliikkeen aktiiviset naistoimijat kuten miehetkin olivat heterogeeninen joukko. Työläisnaiset koostuivat yksilöistä, jotka asuivat eri puolilla maata työskennellen erilaisissa ammateissa. Myös naisten organisoitumismuodot vaihtelivat, sillä pienimmissä kunnissa työläisnaiset toimivat pienen naisjoukon takia ainoastaan yhdessä miesten kanssa työväenyhdistyksissä naisosastojen sijaan.¹⁹⁷ Naisaktiivit vaikuttivat siis myös yleisissä järjestöissä eikä tätä vastustettu. Suomen sosialidemokraattinen puolue oli silti erittäin miesvaltainen ja monet naiset kokivatkin, etteivät yleiset työväenjärjestöt olleet parhaita organisaatioita parantamaan työläisnaisten ja -lasten asemaa. Naisten omissa osastoissa toimiminen koettiin tehokkaammaksi tähän työhön.¹⁹⁸

Joensuuhun uudelleen perustetun naisosaston pitkäaikaisia naisaktiiveja, jotka toimivat osastossa säännöllisesti, oli kourallinen. Elin Saarelainen toimi 1912–1913 johtokunnan jäsenenä, 1914 johtokunnan varajäsenenä ja naisosaston kirjuriina vuosina 1913–1914. Hän oli myös vastuussa naisosaston vuosikertomusten laatimisesta 1913–1914. Emmi Tikkanen aloitti puolestaan toiminnan naisosastossa jo 1911 ollessaan yksi johtokunnan jäsenistä. Seuraavan vuoden hän toimi jo osaston puheenjohtajana. Naisosaston lisäksi Tikkanen vaikutti Ihanneliitontoimikunnassa vuosien 1911 ja 1912 aikana. Naisosaston kunnallisneuvoston jäseneksi hänet valittiin 1914. Toinen naistoimija, joka vaikutti sekä naisosastossa että Ihanneliitossa, oli Olga Nevalainen. Hän oli aloittamassa Ihanneliitto toimintaa 1913 uudelleen Pyhäkoulun nimellä ja tämän lisäksi hän oli naisosaston huvitoimikunnan jäsen 1912–1913. Seuraavana vuonna hänellä oli naisosaston johtokunnan ja puolitoista vuotisen jäsenkirjurin toimen lisäksi toimia Joensuun työväenyhdistyksessä. Siellä hänet valittiin johtokuntaan, kirjastotoimikuntaan sekä teatterijohtokuntaan.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Kokko 1998, 186–187.

¹⁹⁷ Uusitalo 2014, 30, 64.

¹⁹⁸ Uusitalo 2014, 149–150.

¹⁹⁹ Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Työväen Naisyhdistys 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun Työväen Naisyhdistys 1. TA; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun Työväen Naisyhdistys 1. N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1.

Naisosaston toinen aktiivinen jäsen, joka toimi osaston puheenjohtajana oli Aliina Kirkinen. Hän aloitti osastossa *Työläisnaisen* asiamiehenä loppuvuodesta 1912 ja seuraavana vuonna hänet valittiin puheenjohtajaksi. Hän toimi puheenjohtajuuden lisäksi huvitoimikunnassa sekä käsityöiltojen toimikunnassa. Vuonna 1914 Kirkinen valittiin naisosaston johtokuntaan varapuheenjohtajaksi. Hän jatkoi myös toimintaansa huvitoimikunnassa ja palasi levittämään *Työläisnaista*. Anna Wänskä oli hänkin aktiivinen naistoimija Joensuussa. Hän keskittyi toimimaan Joensuun työväenyhdistyksen sekä naisosaston varainkeruun hyväksi molempien järjestöjen huvitoimikunnissa sekä työväenyhdistyksen ravintolatoimikunnassa vuosina 1911–1912 ja 1914. Hän oli ammatiltaan todennäköisesti ompelija, sillä hän kuului myös Joensuun työväenyhdistyksen vaatetustyöntekijöiden ammattiosastoon 1913–1914.²⁰⁰

Joensuussa vaikuttaneista työläisnaisaktiiveista erottuu kolme naista – Anna Hakkarainen, Ada Maria Kurkinen ja Mimmi Haapasalo – jotka arkistomateriaalin perusteella olivat muihin Joensuun naistoimijoihin verrattuna työväenliikkeeseen osallistumisellaan omalla tasollaan. Näistäkin kolmesta Ada Maria Kurkinen ja Mimmi Haapasalo erottuvat aktiivisuudellaan Anna Hakkaraisesta.²⁰¹

Anna Hakkarainen toimi neljässä eri työväenjärjestössä vuosien 1910–1914 aikana. Hakkaraisen ensimmäisiä tehtäviä oli toimia naisosaston *Työläisnaisen* tilausten kerääjänä vuonna 1910. Seuraavana vuonna hän toimi Joensuun työväenyhdistyksen ravintola-, huvi- ja arpajaistoimikunnassa sekä naisosaston johto- että huvitoimikunnan jäsenenä. Lisäksi Hakkarainen aloitti kolme vuotta kestäneen toiminnan Joensuun Ihanneliitossa. Vuonna 1912 hänen vastuullaan olivat naisosaston johtokunnan varajäsenyys sekä naisosaston taloudenhoitajan tehtävät. Hänet valittiin myös Kuopion läänin itäisen vaalipiiriin

---

TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA.

²⁰⁰ Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA.

²⁰¹ Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA.

piirikokoukseen edustajaksi. Hakkaraisen neljäs työväenjärjestö oli Joensuun kunnallistoimikunta, jonka jäsenenä hän oli vuodet 1912 ja 1913 ja jossa hänet valittiin 1913 kunnallistoimikunnan vaalilautakuntaan ja kotiagitaattoriksi. Lopulta vuonna 1914 hänet valittiin naisosaston puheenjohtajaksi. Puheenjohtajuudesta huolimatta Hakkarainen ennätti osallistua myös työväenyhdistyksen huvitoimikuntaan.²⁰²

Kuva 1. Ada Kurkinen

Lähde: Toveritar 1.6.1927.

Joensuussa vanhan työväenliikkeen aikaan toimineista naisista ompelija Ada Maria Kurkinen (o.s. Nousiainen) on ehdottomasti pisimpään Joensuussa vaikuttanut naisaktiivi.²⁰³ *Rajavahdissa* kerrotaan Kurkisen kuuluneen sosialidemokraattiseen puolueeseen lapsuudesta

²⁰² Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA; Työläisnainen 14.4.1910.

²⁰³ Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Karjalatar 16.2.1909; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA; Työmies 23.2.1906.

asti.²⁰⁴ Ada syntyi Joensuussa 11.5.1887 ja hänen vanhempansa olivat työmies Heikki Nousiainen ja vuonna 1845 syntynyt Greta Ruokolainen.²⁰⁵ Ada Kurkinen toimi vuosien 1906–1914 aikana Joensuussa työväenyhdistyksessä, naisosastossa, Ihanneliitossa, kunnallistoimikunnassa, ammattiosastossa sekä piiritoimikunnassa. Hän oli vasta 19-vuotias työskennellessään Joensuun piirin agitaatiovaliokunnan puheenjohtajana 1906 ja 20-vuotias edustaessaan Joensuun työväenyhdistystä Kuopion läänin itäisen vaalipiirin sos.dem. piirikokouksessa helmikuussa 1907. Järjestötoiminnan lisäksi Kurkinen toimi myös ajoittain puhujana omassa vaalipiirissään.²⁰⁶

Ennen Ada Kurkisen 20:tä syntymäpäivää järjestettiin ensimmäiset yleiset ja yhtäläiset eduskuntavaalit maaliskuun puolivälissä 1907. Joensuun työväenyhdistys oli päättänyt palkata kolme lisäpuhujaa vaaliviikoksi innostamaan työväkeä äänestämään ensimmäistä kertaa. Ada valittiin yhdeksi viime hetken puhujaksi. Vaalien jälkeen Adan täyttäessä 20 vuotta toukokuussa 1907 hänet valittiin Joensuun työväenyhdistyksen arpajaistoimikuntaan. Hän osallistui varainhankintaan liittymällä myös työväenyhdistyksen huvitoimikuntaan ja tarjoilemalla yhdistyksen talkoissa elokuussa 1907. Samana vuonna Joensuussa yritettiin perustaa ensimmäisen kerran kunnallisjärjestöä. Kurkinen valittiin järjestön jäseneksi, mutta toimintaa ei saatu kunnolla käyntiin ennen kuin vasta 1910.²⁰⁷

Vuosi 1908 toi Ada Kurkiselle mukanaan lisää piiritason toimintaa sekä suuren muutoksen hänen henkilökohtaiseen elämäänsä. Tammikuussa hänet valittiin piiritoimikuntaan jäseneksi ja kirjurin toimeen, jossa hän toimi maaliskuun alkuun asti. Maaliskuun kahdeksannen päivän piiritoimikunnan kokouksessa valittiin J. W. Sainion poismuuton takia uusi rahastonhoitaja, kirjuri sekä puheenjohtaja. Puheenjohtajasta tuli uusi rahastonhoitaja ja Kurkinen valittiin

²⁰⁴ Rajavahti 5.6.1913.

²⁰⁵ Joensuu syntyneet, 1880–1889. <http://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/HisKi-digiarkisto.php?bid=23551&pnum=63>. <11.3.2018>

²⁰⁶ Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Partanen 2006, 17; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA; Työmies 23.2.1906.

²⁰⁷ Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; TAULUKKO: Eduskuntavaalit 1907–2011. <http://www.vaalit.fi/uploads/o65lkcx.pdf>. <11.3.2018> Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA.

uudeksi puheenjohtajaksi.²⁰⁸ Puheenjohtajan toimi tarkoitti Adalle työväenliikkeen puolesta kampanjointia. Työ vei Kurkisen jo samassa kuussa Onttolaan työväenyhdistyksen perustamiskokoukseen, jossa hän puhui piiritoimikunnan puheenjohtajan ominaisuudessa.²⁰⁹ Samanlainen työ odotti reilun viikon päästä Pielisensuun naisosaston ensimmäisissä iltamissa.²¹⁰ Vappuna Kurkinen edusti piiriä puolestaan Jakokosken työväenyhdistyksen vappujuhlista ja heti kesäkuun alussa Adaa odotti piiriin vajaa kahden viikon puhujakiertue.²¹¹ Kesän lopulla Ada pääsi puhumaan kotikaupungissaan Joensuussa oman työväenyhdistyksensä kesäjuhlissa. Piiritoiminnasta huolimatta Kurkinen oli myös Joensuun työväenyhdistyksen jäsen ja ennätti mennä kihloihin marraskuussa 1908 Luopioisissa 3.6.1879 syntyneen rautatierakennustyöläisen Severi Kurkisen kanssa.²¹²

Ada ja Severi Kurkinen menivät kihloihin vuoden 1908 lopussa, mutta perinteisiä kirkkohäitä pari ei aikonut järjestää. He eivät halunneet edes kirkollista vihkimistä, vaan heidän avioliittonsa vahvistettiin Joensuun raastuvanoikeudessa 15.2.1909. Adan valtuuttama edustaja leipuri Antti Kolehmainen kertoi, että Adan mentyä kihloihin 7. marraskuuta 1908 Severi Kurkisen kanssa ja tämän maanseen hänen kanssaan, ei Kurkinen ollut suostunut vakaumuksestaan kirkolliseen vihkimiseen. Siksi Kolehmainen Adan edustajana kertoi Adan vaativan, että hänet julistettaisiin aviovaimoksi.²¹³ Näin myös tapahtui ja *Karjalatar* kertoi tapauksesta seuraavasti: ”*Täkäläisessä raastuvanoikeudessa eilen wahwistiwat naimiskaaren 3 luvun 9 mukaisesti awioliiton ja ompelijatar Ada Nousiainen ja Rajawahdin täkäläinen toimittaja Severi Kurkinen. Tämä oli ensimmäinen [avioliiton vahvistus] laatuaan tässä raastuwan oikeudessa.*”²¹⁴ Kesäkuun lopussa syntyiikin jo parin ensimmäinen lapsi Armi Laila

²⁰⁸ Rajavahti 5.2.1908 ja 11.3.1908.

²⁰⁹ Rajavahti 11.3.1908.

²¹⁰ Rajavahti 1.4.1908.

²¹¹ Rajavahti 22.4.1908 ja 1.6.1908.

²¹² Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Rajavahti 14.8.1908; Severi Kurkinen. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910837.aspx>. <11.3.2018> Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA; Työmies 11.11.1908.

²¹³ *Karjalatar* 16.2.1909; Varsinaisasiain pöytäkirjat 1909–1909, § 98, Joensuun raastuvanoikeuden arkisto Ca:74. JoMa.

²¹⁴ *Karjalatar* 16.2.1909.

Kurkinen.²¹⁵ Tästä johtuen jäi Ada lasta hoitamaan ja työläisnaisaktiivin järjestötoiminta hiljeni reiluksi kolmeksi vuodeksi.²¹⁶

Adan ollessa raskaana oli entinen rautatierakennustyöläinen Severi Kurkinen toiminut Kuopion läänin itäisen vaalipiirin sos.dem. piirisihteerinä ja helmikuun 1910 eduskuntavaaleissa hän tuli valituksi kansanedustajaksi, missä virassa hän toimi marraskuuhun 1917 asti.²¹⁷ Ada jäi yksin Joensuuhun alle vuoden ikäisen Armi tyttären kanssa. Miehen ollessa Helsingissä, ei Adalla ollut paljon mahdollisuuksia jatkaa toimintaa työväenliikkeessä ennen kuin tyttö oli hieman kasvanut. Ainakin vuonna 1910 Ada asui leskeksi jääneen äitinsä kanssa Joensuussa vuokralla nykyisellä Kauppakadulla.²¹⁸

Suuri osa työväenliikkeen jäsenistä hyväksyi aikakauden porvareiden kannattaman kansalaisuuskäsityksen, jossa miehet huolehtivat perheen elatuksesta ja työelämästä naisten synnyttäessä jälkikasvua, kasvattaessa lapsia ja hoitaessa kotia. Työläisnaiset käyttivät tätä näkemystä myös argumentoidessaan, miten huonolla tolalla työläisten asema oli, kun miehet ansaitsivat niin vähän, että vaimotkin olivat pakotettuja osallistumaan perheen elatukseen lasten hoidon kustannuksella.²¹⁹ Myös Ada Kurkinen hyväksyi tämän kaksijakoisen kansalaisuuskäsityksen, sillä hän kirjoitti lapsiluvun rajoittamisesta *Työläisnaiseen* helmikuussa 1914. Hänestä se oli sallittava, ellei yhteiskunta ottaisi lapsia hoitaakseen tai maksaisi miehille isompaa palkkaa, niin että äidit voisivat pysyä kotona.²²⁰ Arkistomateriaalista ei selviä, joutuiko Ada itse myös tekemään ompelijan töitä lapsen syntymän jälkeen ja miehen ollessa eduskunnassa.

²¹⁵ Rajavahti 9.7.1909.

²¹⁶ Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA.

²¹⁷ Severi Kurkinen. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910837.aspx>. <11.3.2018>

²¹⁸ Joensuun kaupungin henkikirja 1910.

<http://www.digihakemisto.appspot.com/edit?hakid=23412&kuvanumero=28&ay=1830034&sartun=227123.KA&atun=316375.KA&amname=Kuopion+1%C3%A4%C3%A4nin+henkikirjat&sarnimi=Henkikirjat&aynimi=Henkikirja+1910-1910+%28K%3A232%29&kuid=21987721>. <11.3.2018>

²¹⁹ Uusitalo 2014, 377–378.

²²⁰ Työläisnainen 12.2.1914.

Toisaalta Pertti Nurmisen mukaan: ”Työväenaate tarjosi naisille tien irrottautumiseen perinteisestä naisroolista ja mahdollisuuden uudenvälisen elämänsisällön löytämiseen.”²²¹

Vaaleissa sosiaalidemokraattisilla miehillä oli naisia paremmat mahdollisuudet tulla valituksia, koska naisehdokkaita oli vähemmän kuin miesehdokkaita. Piiri- ja paikallisjärjestöissä naiset kykenivät kohoamaan helpommin keskeisiin rooleihin, aivan kuten Ada Kurkinen.²²² Armin ollessa kolme-vuotias Ada palasi pikkuhiljaa Joensuun työväenyhdistyksen toimintaan. Hän piti juhlapuheen Järventauksen työväenyhdistyksen järjestämässä kansanjuhlassa heinäkuun lopussa 1912 keräsi avustuksia työväenyhdistyksen puolesta Kymin ja Voikan lakkolaisten hyväksi elokuussa. Ada oli liittynyt myös uudelleen perustettuun naisosastoon ja syyskuussa hän otti osaa sen iltamatoimikuntaan. Lokakuusta lähtien Ada toimi *Työläisnaisen* asiamiehenä ja joulukuussa hän päätti liittyä takaisin työväenyhdistyksen huvitoimikuntaan. Yksi tärkeimmistä asioista, joita Ada Kurkinen ajoi, oli koulukeittiö asia Joensuussa, ja vuoden lopussa naisosasto valitsi Adan alustamaan tätä asiaa Joensuussa järjestettävään kansalaiskokoukseen.²²³

Seuraavana vuonna 1913 Kurkisen toiminta vilkastui samalle tasolle kuin ennen tyttären syntymää. Hän jatkoi naisosastotoimintaansa huvitoimikunnassa, minkä lisäksi Ada otti osaa Ihanneliiton toiminnan uudelleen järjestämiseen. Hänet valittiin myös Joensuun kunnallistoimikunnan jäseneksi ja sen kirjuriksi ja hän toimi kunnallistoimikunnan edustajana Kuopion läänin itäisen vaalipiirin sos.dem. piirikokouksessa. Suurin harppaus työläisnaisaktiivina tapahtui kuitenkin touko-kesäkuun vaihteessa, kun piiritoimikunta asetti äänestyksen perusteella eduskuntaehdokkaat valitsijayhdistysten listoille. Ada oli mukana äänestyksessä ja hän sai kuudenneksi eniten ääniä. Ada Kurkinen laitettiin Enon listalle ensimmäiseksi.²²⁴ Rajavahtissa Jussi Tirkkonen esitteli vaalipiirin eduskuntaehdokkaita ja kertoi Adasta seuraavaan tapaan:

²²¹ Nurminen 2013, 354.

²²² Nurminen 2013, 354.

²²³ Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Rajavahti 20.7.1912; Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA.

²²⁴ Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Rajavahti 3.6.1913; Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA; Työmies 21.6.1913.

*”Ada Kurkinen on kuulunut puolueeseen lapsuudesta saakka sekä pirteästi toiminut walt. ja amm. järjestöissä. On teoreettisilla tiedoilla warustettu sekä ’orvoksi’ jääneenä tuntee isättömän ilottomat päiwät ja äitinsä katkerat leipähuolet. – Siis todellinen työläisäitien edustaja.”*²²⁵

Adan osalta vaalista ei kuitenkaan loppujen lopuksi tullut mitään. Kuvernööri oli myöntänyt hänelle äänioikeuden aikaisemmin, mutta ennen äänestystä jostain syystä senaatti hylkäsi sen ja Enon äänistä suuri osa meni hukkaan, koska ihmiset eivät tienneet, ettei Ada voinut osallistua vaaliin.²²⁶ Eri järjestöihin osallistumisen lisäksi Ada palasi takaisin puhujakorokkeelle puhumalla Enon vappujuhlassa, Joensuun työväenyhdistyksen 25-vuotisjuhlassa sekä toimimalla piiritoimikunnan lentävänä agitaattorina. Agitaattorina hän puhui 18 eri tilaisuudessa 390 kuulijalle.²²⁷

Ada Kurkinen ei päässyt eduskuntaan, mutta hänen miehensä Severi jatkoi kansanedustajana. Tämän lisäksi Severi Kurkisesta oli tullut helmikuussa 1912 äitiosaston alulle paneman Oma-apu osuusruokakaupan hallituksen jäsen ja kaupan Pielisensuun (Kontiolahden) myymälän myymälähoitaja vuoden 1913 alusta, kun kaupan toiminta alkoi.²²⁸ Vaikka mies oli taas Helsingissä, Ada ei jäänyt toimeettomaksi vaan oli tiiviisti mukana viiden eri järjestön toiminnassa vuonna 1914. Kurkisen toiminta on hengästyttävää luettavaa. Hän toimi työväenyhdistyksen kirjastotoimikunnassa ja johtokunnan varajäsenenä, naisosaston johtokunnassa, rahaston ja taloudenhoitajana, sanomalehtien kirjeenvaihtajana sekä *Työläisnaisen* levittäjänä. Hän ennätti myös olla äitiosaston kirjuri ja Kuopion läänin itäisen vaalipiirin sos.dem. piiritoimikunnan jäsen. Lisäksi Ada oli valittu ehkä korkea-arvoisimpaan virkaan sitten hänen sos.dem. piiritoimikunnan puheenjohtaja aikansa, sillä hänestä oli tehty Joensuun vaatetustyöntekijöiden ammattiosaston puheenjohtaja. Kaiken lisäksi maailman näki heinäkuun alussa 1914 Adan ja Severin toinen lapsi Tuukka Uljas Kurkinen, joka syntyi Joensuun Niinivaaralla.²²⁹

²²⁵ Rajavahti 5.6.1913.

²²⁶ Rajavahti 2.8.1913 ja 16.8.1913.

²²⁷ Karjalatar 25.11.1913; Rajavahti 29.4.1913 ja 21.3.1914.

²²⁸ Registeringstidning för varumärken 1913; Severi Kurkinen.

<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910837.aspx>. <11.3.2018>

²²⁹ Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Työväenyhdistys 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun Työväenyhdistys 1. TA; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun Työväenyhdistys 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1.

Severi Kurkinen toimi kansanedustajana vuoden 1917 lopulle asti ja Oma-avun myymälänhoitajana Pielisensuussa (Kontiolahdella) vuoteen 1918 asti. Tämän jälkeen hän työskenteli Haukivuoren osuuskaupan johtajana, mikä viittaisi siihen, että Kurkiset ovat jättäneet Joensuun seudun ja muuttaneet muualle. Severi joutui kuitenkin Kokkolan vankileirille ja oli vankilassa vuonna 1918 poliittisista syistä. Vastoinkäymisistä huolimatta Kurkisten perhe kasvoi vielä yhdellä lapsella toukokuussa 1919 kun toinen tytär Anja Liisa Kurkinen syntyi. Kurkisten lapsista ensimmäisestä Armi Lailasta tuli myös isänsä tapaan kansanedustaja. Armi pääsi ylioppilaaksi 1929, valmistui filosofian maisteriksi 1935 ja hänestä tuli opettaja. Naimisiin Armi meni 1932 Leo Hosian kanssa ja kansanedustajana Armi toimi Liberaalisen kansanpuolueen eduskuntaryhmässä 29.03.1954–04.04.1966. Vuosien 1962–1966 ajaksi hänestä tuli opetusministeri.²³⁰

Kuva 2. Mimmi Haapasalo Joensuun kaupungin teatterin näytäntökauden 1951–1952 ohjelmavihossa

Lähde: Pohjois-Karjalan museo.

TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Rajavahti 11.7.1914; Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA.

²³⁰ Aakkosellinen vankikortisto (Bb:21). <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=13102947>. <11.3.2018> Armi Hosia. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910515.aspx>. <11.3.2018> Kansan Voima 15.5.1919; Severi Kurkinen. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910837.aspx>. <11.3.2018>

Vilhelmiina Haapasalo (o.s. Jokinen), joka käytti itsestään nimeä Mimmi Haapasalo, oli aktiivisin Joensuun työväenyhdistyksen naisjäsen vanhan työväenliikkeen aikaan. Hän vaikutti eniten paikallisella tasolla Joensuussa, mutta osallistui myös sos.dem. piirintoimintaan ja käväisi eduskunnassakin. Mimmi ei ollut kotoisin Joensuun kaupungista, vaan hän syntyi 16.11.1881 nykyisen Jämsän alueella sijaitsevan Kuoreveden Joensuun kylässä maanviljelijä August Karlinpojan ja Hilda Maria Johanintyttären perheeseen. Mimmin isä oli entinen korvenraivaaja, mutta mentyään naimisiin pari jäi Hildan perintötaloon viljelemään maata.²³¹

Mimmi kävi kansakoulun ja työskenteli koulun päätyttyä kaksi vuotta lastanhoitajana tätinsä luona, minkä jälkeen 18-vuotiaana Haapasalo tunsu, että oma itsenäisempi ammatti olisi hänelle parempi. Vanhempien kannustuksen myötä hän haki Limingan tietopuoliseen meijerikouluun ja pääsikin sinne. Opinnot kestivät vuoden, minkä jälkeen Mimmi sai usean vuoden kestäneen meijerikön työn Pohjanmaalta Lappvartin kunnasta. Myöhemmin Mimmi haki Karjalankannaksella sijaitsevan Taipaleen kylän osuusmeijeriin töihin. Työpaikka vaikutti paremmalta, joten Haapasalo rohkaistui hakemaan töihin kauas toiselle puolelle Suomea vanhempien varoituksista huolimatta. Mimmi tykästy karjalaisiin ja viihtyi uudessa paikassa kuin kotonaan. Taipaleella nuori nainen liittyi ensimmäistä kertaa työväenyhdistykseen vuonna 1904. Mimmiä ei tarvinnut paljon houkutella, sillä häneltä löytyi omaa innostusta järjestötyöhön, sillä hänkin oli pannut lyhyen elämänsä aikana merkille yhteiskunnassa vallinneen epäoikeudenmukaisuuden rikkaiden ja köyhien välillä.²³²

Taipaleen työväenyhdistyksen tilaisuuksissa Mimmi tapasi myös tulevan aviomiehensä – 21.8.1882 syntyneen – Juho Haapasalon. Naimisiin pari meni Taipaleella 1907 ja työskenteli yhdessä meijerillä siihen asti, kunnes Taipaleen ja Liperin meijerien yhdistämisen myötä molempien työt loppuivat. Pariskunta uskoi kaupungista löytyvän helpommin töitä ja niin heidän tiensä vei Joensuun kaupunkiin vuoden 1909 alkupuolella, jonka läpi Mimmi oli

---

²³¹ 87 Mimmi Haapasalo. Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat, sid. 71. TA; Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Työväen CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun Työväen CA 1. TA; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Mimmi Haapasalo. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910392.aspx>. <12.3.2018> Piironen-Honkanen 1996, 62–63; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun Työväen CA 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA.

²³² Mimmi ja työväenliike. Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat, sid. 71. TA; Piironen-Honkanen 1996, 62–63.

matkannut muuttaessaan Taipaleelle. Joensuussa Juho valittiin pian muuton jälkeen työväenyhdistyksen vahtimestariksi ja Mimmille avautui mahdollisuus osallistua ensimmäisen kerran aktiivisesti työväenliikkeen toimintaan ilman muuta työtä ja nihkeästi suhtautuvia isäntiä.²³³

Ensimmäisenä vuonna Joensuussa Mimmi Haapasalo liittyi Joensuun työväenyhdistykseen sekä sen arpajaiskomiteaan ja ravintolatoimikuntaan. Seuraavana vuonna 1910 Haapasalon into ja lahjakkuus oli varmasti jo pantu merkille. Niinpä hän aloitti muun muassa Joensuun kunnallistoimikunnassa, joka perustettiin vuoden 1910 alussa. Mimmi työskenteli toimikunnassa kaksi vuotta. Ensimmäisen toimikunnan kirjurina, jonka jälkeen hänet valittiin vuodeksi 1911 kunnallistoimikunnan rahastonhoitajaksi. Myöhemmin 1913 Haapasalo toimi myös saman toimikunnan tilientarkastajana J. Tuomikosken kanssa.²³⁴

Mimmi Haapasalo kiinnostui myös piiritason toiminnasta ja kun hän oli tullut tutuksi kaupunkilaisille, oli 1910 myös vuosi, jolloin Haapasalo aloitti neljä vuotta kestäneen pestin Kuopion läänin itäisen vaalipiirin sos.dem. piiritoimikunnassa. Ensimmäisenä vuonna hän toimi kirjurina ja toukokuussa 1911 Mimmi valittiin piiritoimikunnan varapuheenjohtajaksi. Vuonna 1912 hän jatkoi piiritoimikunnan jäsenenä ja 1913 hän toimi jälleen kirjurina.²³⁵

Kolmas järjestö, johon Haapasalo kuului 1910 oli Joensuun työväenyhdistyksen uudelleen perustettu naisosasto. Mimmi otti paljon vastuuta Joensuun työläisnaistoiminnasta kuulumalla osaston johtokuntaan neljä vuotta. Vuoden hän toimi kirjurina ja huvitoimikunnan varajäsenenä, taloudenhoitajana kaksi vuotta, jäsenkirjurina kaksi ja puoli vuotta sekä rahastonhoitajana, Työläisnaisen asiamiehenä ja osaston sanomalehtien kirjeenvaihtajana kolme vuotta.²³⁶ Lisäksi toimelias rouva työskenteli Ihanneliiton hyväksi vuosina 1911–1913

²³³ 87 Mimmi Haapasalo. Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat, sid. 71. TA; Mimmi ja työväenliike. Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat, sid. 71. TA.

²³⁴ Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA.

²³⁵ Rajavahti 13.4.1910, 20.4.1911, 11.5.1911, 11.4.1912, 29.4.1913

²³⁶ Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Rajavahti 12.1.1910; Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA; Työläisnainen 14.4.1910.

ja oli perustamassa naisosaston mukana perheenäideille sopivaa äitiosastoa, jossa Mimmi vaikutti sen perustamisesta lähtien ja toimi osaston rahastonhoitajana sekä puheenjohtajana ainakin vuonna 1914.²³⁷

Kunnallis-, piiri- ja naistoiminnan lisäksi Mimmi Haapasalo jaksoi paneutua Joensuun työväenyhdistyksen toimintaan, jossa hän vaikutti vuosina 1909–1913. Hän kuului työväenyhdistyksen johtokuntaan kolme vuotta toimien kirjurina, kunnes hänet valittiin eduskuntaehdokkaaksi. Kirjurin työn lisäksi Haapasalo toimi kolme vuotta jäsenkirjurina, viisi vuotta ravintolatoimikunnan jäsenenä, jaksoi osallistua arpajaisten järjestämiseen kolme vuotta ja huvitoimikunnan työhön yhden vuoden. Mimmi oli myös se, joka vaati muita Joensuun työväenyhdistyksen johtokunnan jäseniä – jotka olivat miehiä – tilaamaan Joensuun työväentalolle *Työmiehen* ja *Rajavahtin* lisäksi myös *Työläisnaisen* joulukuusta 1910 lähtien.²³⁸

Mimmi Haapasalo osallistui moneen ja lähes kaikkeen mihin hän ryhtyi, oli toiminta erittäin järjestelmällistä ja pitkäjänteistä. Taina Uusitalo on selittänyt työväenliikkeen aktiivien osallistumista seuraavasti: *”Monien aktiivisten työväenliikkeen nais- ja miestoimijoiden kohdalla työväenliikkeestä muodostuikin ajan kuluessa toinen (tai ainoa) perhe. Yksittäisen toimijan identiteetti oli voimakkaasti sidoksissa työväenjärjestöjen arvomaailmaan ja toimintaan.”*²³⁹ Mimmi ja Juho Haapasalolla ei ollut vuoteen 1915 mennessä henkikirjojen mukaan lapsia Joensuussa asuessaan.²⁴⁰ Tästäkin johtuen Uusitalon näkemys pitää hyvin todennäköisesti paikkaansa myös Mimmi Haapasalon kohdalla, ainakin vanhan työväenliikkeen aikaan. Järjestötoimintaan paneutuminen oli mahdollista myös, koska

²³⁷ Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Karjalan Sanomat 20.2.1912; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Rajavahti 16.1.1912; Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA.

²³⁸ Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Rajavahti 6.8.1910; Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA.

²³⁹ Uusitalo 2014, 21.

²⁴⁰ Joensuun kaupungin henkikirja vuonna 1915.

<http://www.digihakemisto.appspot.com/edit?hakid=23418&kuvanumero=22&ay=1830180&sartun=227123.KA&atun=316375.KA&amnimeke=Kuopion+1%C3%A4%C3%A44nin+henkikirjat&sarnimi=Henkikirjat&aynimi=Henkikirja+1915-1915+%28K%3A263%29&kuid=22000011. <12.3.2018>>

Haapasalo ei ilmeisesti työskennellyt samaan aikaan muissa ansiotöissä ja koska hänen miehensä toimi itsekin Joensuun työväenyhdistyksen palkkaamana vahtimestarina. Aviomiehen kuuluessa itsekin työväenliikkeeseen, oli naistoimijan osallistuminen helpompaa, sillä mies ymmärsi vaimonsa aatteenpaloa paremmin kuin järjestäytymätön aviomies.²⁴¹

Haapasalot saivat myös palkkaa työstään työväenliikkeen hyväksi. Uusitalon mukaan suurelle osalle työväenliikkeen toimintaan osallistaville oli elintärkeää, että järjestötyöstä sai ansiotuloja. Osan aktiiveista oli vaikeaa saada muuta ansiotyötä, sillä 1900-luvun alun työnantajat saattoivat melko helposti irtisanoa työntekijöitään, jotka vaativat parempaa palkkaa tai työehtoja.²⁴² Mimmin mies Juho toimi vahtimestarina vuodesta 1909 syyskuuhun 1914; syyskuussa hänet irtisanottiin.²⁴³ Juhon palkan suuruus ei selviä arkistolähteistä ja Mimminkin palkka on tiedossa vain työväenyhdistyksen johtokunnan kirjurin työstä. Aloittaessaan kirjurina hän sai vähemmän kuin 50 markkaa vuodessa. Toisena vuonnaan 1911 palkka nousi 50 markkaan ja seuraavana kahtena vuonna hän sai 60 markkaa vuodessa.²⁴⁴

Ruuan hintojen nousun takia oli äitiosasto ryhtynyt vuoden 1912 alussa pohtimaan oman osuusruokakaupan perustamista Joensuuhun. Lopulta äitiosasto kutsui 12.2.1912 yleisen kansalaiskokouksen keskustelemaan asiasta työväentalolle ja paikalle oli saapunut noin 60 henkeä. Kuulijat olivat kaupan kannalla ja kokous valitsi puheenjohtajakseen Mimmi Haapasalon. Kun asiasta oli keskusteltu, kokous päätti ryhtyä toimeen ja valitsi seitsemän henkisen joukon viemään osuuskauppaa eteenpäin. Mimmi Haapasalo oli luonnollisesti yksi seitsemästä.²⁴⁵ Vuoden kesti, ennen kuin kauppa oli pystyssä, mutta viimein 4.3.1913 oli osuusliike Oma-avun säännöt hyväksytyt. Mimmi Haapasalo kuului liikkeen hallitukseen ainakin vuodet 1913–1914.²⁴⁶

²⁴¹ Joensuun työväenyhdistyksen toiminta ja tili kertomus v. 1912 ja Kertomus Joensuun työväenyhdistyksen toiminnasta v. 1914 aikana, Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäsenluettelot 1902–1922. Joensuu Ty B1. TA.

²⁴² Uusitalo 2014, 70.

²⁴³ Joensuun työväenyhdistyksen toiminta ja tili kertomus v. 1912 ja Kertomus Joensuun työväenyhdistyksen toiminnasta v. 1914 aikana, Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäsenluettelot 1902–1922. Joensuu Ty B1. TA.

²⁴⁴ Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Pöytäkirja 30.1.1911, Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA.

²⁴⁵ Karjalan Sanomat 20.2.1912.

²⁴⁶ Registeringstidning för varumärken 1913; Registeringstidning för varumärken 1914.

Vuosi 1913 oli muutenkin mullistava Mimmi Haapasalon elämässä, sillä toukokuussa 1913 Joensuun työväenyhdistys valitsi ahkeran jäsenensä eduskuntavaaliehdokkaakseen. Toukokuun 30. päivänä pidetyssä piiritoimikunnan kokouksessa äänestettiin vaaliehdokkaista ja Haapasalo sai viidenneksi eniten ääniä ennen neljää mies ehdokasta. Ehdokkuuden myötä, Mimmi joutui lähtemään puhumaan muualle piiriin ennen ja jälkeen vaalien. Hän sai lisää harjoitusta puheen pitoon myös Kuopion läänin itäisen vaalipiirin järjestämän lentävän agitaation myötä, johon hän osallistui yhtenä agitaattoreista samana vuonna. Piirin puolesta Haapasalo puhui 1913 kahdeksan kertaa yhteensä 593 kuulijalle. Vaalit pidettiin elokuun 1913 alussa ja Mimmi tuli kuin tulikin valituksi eduskuntaan. Tosin työt eduskunnassa alkoivat vasta 2.2.1914.²⁴⁷

Ennen eduskuntatyön alkamista Haapasalo äänestettiin myös edustamaan syksyllä 1913 Tampereella pidettäviin Suomen sosialidemokraattisen naisliiton seitsemänteen edustajakokoukseen sekä Suomen sosialidemokraattisen puolueen puoluekokoukseen. Naisliiton kokouksessa Mimmi Haapasalo edusti Joensuun naisosastoa, Joensuun äitiosastoa ja Pielisensuun Mutalan naisosastoa. Puoluekokouksessa hän oli yksi kolmesta Kuopion läänin itäisen vaalipiirin edustajista.²⁴⁸

---

²⁴⁷ Eduskunta, Kansanedustajat Vaalikausi 1914–1914, 02.02.1914–03.04.1917.

https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/entiset_kansanedustajat/Documents/Vaalikausi-1914-1914.pdf. <12.3.2018> Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 2. TA; Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Kirjeenvaihtoa 1913–1918. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö F 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA; Pöytäkirjasidos 1910–1913. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Pöytäkirjat 1912–1914. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö C 1. TA; Rajavahti 29.4.1913, 3.6.1913, 5.7.1913, 4.9.1913 ja 21.3.1914; TAULUKKO: Eduskuntavaalit 1907–2011. <http://www.vaalit.fi/uploads/o65lkcx.pdf>. <12.3.2018> Toimintakertomus 1911. Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö D 1. TA.

²⁴⁸ Pöytäkirja 23.–25.10.1913 Suomen Sosialidemokratian Naisliiton VII edustajakokous; Työmies 14.10.1913.

Kuva 3. Sos.dem. eduskuntaryhmän naiset v. 1914, Mimmi Haapasalo ylärivissä vasemmalla toisena

Lähde: Sillanpää 1925, 61.

Eduskunnassa Haapasalo valittiin Sivistys- ja Suureen valiokunta.²⁴⁹ Tämän lisäksi Mimmille ja eräälle toiselle naisedustajalle annettiin tehtäväksi laatia lakialoite kättilöasiassa kesän aikana, kun eduskunta oli lomalla. Maailmansota kuitenkin alkoi kesän lopulla eikä eduskuntaa kutsuttu enää koolle. Kansanedustaja kun kuitenkin oli, Mimmi Haapasalo kutsuttiin heinäkuun lopulla 1914 juhlapuhujaksi Outokummun työväenyhdistyksen kesäjuhlille. Syksyllä eduskunnasta vapautumisen myötä Mimmille aukeni tilaisuus ruveta toimimaan äitiosaston aikaan saamassa Joensuun osuusruokakaupassa Oma-avussa. Haapasalosta tuli sen myymälänhoitaja viideksi vuodeksi.²⁵⁰ Kaupan lisäksi Mimmi innostui Joensuun työväenteatterin toiminnasta ja liittyi sen johtokuntaan kirjuriksi ja rahastonhoitajaksi syksyllä 1914.²⁵¹

Viiden vuoden myymälätyön jälkeen Haapasalojen oli tarkoitus lähteä Juhon sukulaisten perässä Amerikkaan. Kaikki oli pariskunnalla passeja myöten valmiina, mutta juuri ennen heidän lähtöään he saivat tiedon, ettei maasta päästetä sillä hetkellä enää siirtolaisia lähtemään. Haapasalot eivät halunneet jäädä enää Joensuuhun, kun kaikki oli valmisteltu matkaa varten,

²⁴⁹ Mimmi Haapasalo. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910392.aspx>. <12.3.2018>

²⁵⁰ Mimmi ja työväenliike. Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat, sid. 71. TA; Rajavahti 14.7.1914.

²⁵¹ Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918. Joensuun Ty CA 1. TA; Jäljennöksiä. Joensuun TY CA 1. TA; Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun TY CA 1 N: 10. TA.

joten he päättivät muuttaa Mänttään, joka oli lähellä Mimmin yhä elossa olevia vanhempia. Juho työskenteli rakennuksilla ja Mimmi piti kanalaa sekä kahvilaa työmiehille. Myös työväentoiminta jatkui ja Mimmi meni ehdokkaaksi kunnanvaltuustoon ja tuli valituksi. Myöhemmin Haapasalot palasivat töiden ehdyttyä Mäntässä takaisin Joensuuhun. Mimmiä innosti edelleen teatteritoiminta ja hän työskentelikin Joensuun teatterin puvuston hoitajana 1947–1954. Juho Haapasalo kuoli Joensuussa vuonna 1957 ja Mimmi Haapasalo 16.5.1970.²⁵²

III. RAHANHANKINTAA JA VIERAILIJOITA

3.1 Tarkan markan ajat

Joensuun työväenyhdistyksen ensimmäinen naisosasto näyttää eläneen puolitoista vuotta melkein kädestä suuhun. Vuodelta 1906 kassassa on ollut noin 12,5mk ja vuoden 1908 helmikuussa kassassa oli noin 13,5mk. Tuloja on tullut osastoon liittymis- ja kuukausimaksujen muodossa. Iltamia osasto on tilikirjan mukaan pitänyt viidet vuonna 1907, mutta niiden tulot ovat olleet hyvin vaatimattomia, vain joitain markkoja. Suurin menoerä ovat taas olleet työväenyhdistykselle maksettavat jäsenverot sekä Ada Nousiaisen ja Alma Vuoren matkalaskut.²⁵³ Ensimmäiset eduskuntavaalit pidettiin 15. ja 16. maaliskuuta 1907.²⁵⁴ Matkalaskut on päivätty vaalien jälkeen.²⁵⁵ Jääkin epäselväksi, olivatko Ada Nousiaisen ja Alma Vuoren matkat agitoinnin tähden tehtyjä puhujamatkoja ennen vaaleja, vai jotain muuta. Todennäköisesti naisosasto käytti vähät varansa naispuhujien lähettämiseen maakuntaan ennen vaaleja.

Vuoden vaihteen jälkeen naisosaston toiminta näyttää hiljentyneen tilikirjankin mukaan, sillä ainoat merkinnät ovat jäsen- ja liittymismaksut. Jos toimintaa edelleen järjestettiin, ei sitä ole

²⁵² Mimmi ja työväenliike. Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat, sid. 71. TA; Piironen-Honkanen 1996, 62–63.

²⁵³ Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 3. TA.

²⁵⁴ Huttunen 2012, 44.

²⁵⁵ Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 3. TA.

kirjattu enää tilikirjaan. Viimeiset maksut jäsenet ovat maksaneet heinäkuun lopulla 1908, jonka jälkeen tilikirja herää eloon vasta uudelleen perustetun naisosaston myötä lokakuun alussa 1909.²⁵⁶

Uudelleen perustettu naisosasto ei näytä onnistuneen varojen kartuttamisessa edellistä naisosastoa paremmin. Vuoden vaihteen jälkeen tehdyistä tilien tarkastuksista käy ilmi, että naisosaston säästöt vaihtelivat nollan markan ja 18 markan välillä vuosien 1909–1914 välillä. Eniten osasto oli säästänyt vuonna 1914, mikä johtuu todennäköisesti maailmansodan aiheuttamasta toiminnan hiljenemisestä. Rahaa ei kulunut, kun toimintaakaan ei ollut. Tiukimmillaan naisosaston tilit olivat 1912. Tuona vuonna osastolla oli enemmän ylimääräisiä kuluja kuin muina vuosina ja se joutui lainaamaan rahaa jäseneltään Mimmi Haapasalolta sekä Ihanneliitolta. Kuluja aiheutti Ihanneliitolle Helsingistä tilatut lehdet (50mk), uuden äitiosaston tukeminen (noin 10mk), *Rajavahdin* tukeminen ostamalla sen viisi osaketta (50mk) sekä oikeuskulut (noin 36mk). Oikeuskulut koostuivat lunastetuista käräjapöytäkirjoista, jotka koskivat Mimmi Haapasalon oikeusjuttua.²⁵⁷

Joensuun työväenyhdistys joutui vuonna 1912 maksamaan sakkoja ainakin neljä kertaa pidettyään iltamia, joista ei ollut maksettu kahden markan iltamalupaa.²⁵⁸ Yksi neljästä sakon saajasta oli naisosaston toimikunnan jäsen Mimmi Haapasalo ja hänen tapauksessaan työväenyhdistys päätti viedä jutun korkeimpaan oikeuteen asti, jossa yhdistys hävisi jutun.²⁵⁹ Kahden markan iltamalupajupakoissa oli kyse lain tulkinnasta. Työväenyhdistys tulkitsi, että perustuslaissa taattu kansalaisten kokoontumisvapaus tarkoitti myös, ettei kokoontumisesta tarvitse maksaa ja että iltamat kuuluvat tähän kokoontumisvapauteen. Poliisi taas vaati kokoontumisilmoituksen hyväksymisestä maksua, jonka yhdistys oli tavannut kiertää antamalla suullisen ilmoituksen tilaisuuksistaan maistraattiin.²⁶⁰

Käytäntö oli ilmeisesti toiminut ennen, mutta 1912 virkavalta kävi yhä epäilevämmäksi vallankumouksellisen toiminnan suhteen. Epäluottamus johti siihen, että senaatista lähetettiin

²⁵⁶ Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 3. TA.

²⁵⁷ Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 3. TA.

²⁵⁸ Joensuun Työväenyhdistyksen toiminta- ja tilikertomus v. 1912 16.2.1913, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun Ty CA 1 N: 10. TA

²⁵⁹ Joensuun Työväenyhdistyksen toiminta- ja tilikertomus v. 1912 16.2.1913, Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909. Joensuun Ty CA 1 N: 10. TA; Järvelin 1988, 102–103.

²⁶⁰ Järvelin 1988, 102–103.

kyselyjä maistraatille, joissa tivattiin, onko Joensuussa löydetty kiellettyjä painotuotteita sekä siihen, että poliisi otti työväenyhdistyksen tarkempaan valvontaan kyselemällä sen jäsenistä ja perustamisesta. Yhdistyksen puheenjohtaja ei luovuttanut tietoja yhdistyksestä poliisille, koska laki ei sitä vaatinut, mikä johti poliisin kimpaantumiseen, jota seurasivat tiukemmat toimet iltamamaksujen perimisen suhteen.²⁶¹ Epäluuloisuus ja tiukentuvat käytännöt johtuivat kaikki hiljalleen 1908 alkaneesta toisesta venäläistämiskaudesta, mikä huipentui suomalaisten silmissä selviin sortotoimiin 1912, kun Venäjän kansaneduskunta hyväksyi yhdenvertaisuuslain. Laki määräsi, että venäläisillä olisi samat oikeudet Suomessa kuin suomalaisilla. Käytännössä tämä oli jo toteutunut aiemminkin, mutta suomalaiset eivät olisi periaatteesta halunneet hyväksyä venäläistä lakia Suomessa päteväksi. Myös Joensuussa maistraatti jätti 11 venäläistä veronkantokirjasta pois, vedoten vuoden 1865 lakiin, joka kielsi henkirahan perimisen muilta kuin Suomen kansalaisilta. Pormestari ja neuvosmiehet saivat yhteensä 5000mk sakot.²⁶²

Kaiken kaikkiaan 1912 naisosasto kykeni hoitamaan maksunsa vain lainattuaan hieman yli 30mk rahaa huolimatta siitä, että tuona vuonna osasto järjesti eniten iltamia ja sai suurimmat iltama tulot. Ylimääräisten kulujen lisäksi naisosasto ei saanut myöskään jäseniltään jäsenmaksuina puoliakaan rahoista, jotka olisi tarvittu työväenyhdistykselle, piiritoimikunnalle, kunnallistoimikunnalle sekä naisliitolle menevien jäsenverojen maksuun. Tämän lisäksi 1912 osasto käytti toiseksi eniten varoja lehti-ilmoituksiin (reilu 40mk).²⁶³

Seuraavana vuonna osasto sai velkansa maksettua ja vuoden lopussa säästössä oli taas tavanomainen 10mk seuraavalle vuodelle. Muita osastoja, työväenyhdistystä, naisliittoa tai *Rajavahtia* naisosasto ei kyennyt kuitenkaan enää tukemaan. Vuonna 1911 naisosasto oli tukenut kahta omaa jäsentään 10 markan opintorahalla sekä Ihanneliittoa lähes 40 markalla. Sitä edellisenä vuonna 1910 osasto oli puolestaan laittanut 30 markkaa työväenyhdistyksen rakennusrahastoon, tukenut yhdistyksen arpajaisia 10 markalla ja avustanut jäsentään Mimmi Haapasaloa 10 markan kurssiavustuksella. Uuden naisosaston perustamissyksynäkin osasto oli kyennyt auttamaan sekä piiritoimikuntaa että naisliittoa.²⁶⁴

---

²⁶¹ Järvelin 1988, 102–103.

²⁶² Ahonen & Huurre & Vesajoki 1985, 548–549; Haataja et.al. 1978, 69.

²⁶³ Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 3. TA.

²⁶⁴ Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 3. TA.

Joensuun työväenyhdistyksen naisosasto sai selvästi eniten varoja iltamien pidosta, sillä vaikka jäsen- ja liittymismaksutkin kerryttivät kassaa, eivät ne tulot pysyneet kassassa, sillä osaston oli maksettava veroja ylemmille tasoille. Ainut todellinen tulonlähde osastolle näyttääkin olleen iltamien pito. Niitä naisosasto piti 2–6 vuodessa. Yleisimmin alku vuodesta, kesällä sekä marras- tai joulukuussa.²⁶⁵ Vesa Kurkelan mukaan illamat olivat muutenkin työväenyhdistysten ja ammattiosastojen tyypillisin tulonlähde työväenliikkeen alkuaikoina ja taloudellinen vaikutus oli syy iltamaperinteen monimuotoisuudelle. Kurkela on myös todennut, että rahavaikkeudet olivat tyypillisiä työväenjärjestöille, eivätkä jäsenmaksut lähes koskaan riittäneet pyörittämään yhdistysten toimintaa. Yhdistykset joutuivat itse kehittämään tulon lähteitä, koska esivalta suhtautui epäilevästi työväenliikkeeseen, eikä siksi tukenut sen toimintaa lähes lainkaan.²⁶⁶ Joensuun työväenyhdistys näyttää puolestaan hankkineen iltamien sijasta suurimmat tulonsa arpajaisista, vaikkakin arpajaisluvan saanti ei ollut taattua. Eri tulonlähteestä huolimatta yhdistys eli naisosaston tavoin kädestä suuhun. Tämä johtui oman työväentalon rakentamisesta. Työväentalot olivat yksi tyypillisin syy työväenyhdistysten taloudelliseen ahdinkoon. Oma talo haluttiin lähes hinnalla millä hyvällä ja velkaa maksettiin useita vuosia. Naisosastokaan ei kyennyt iltamillaan tukemaan työväenyhdistystä kuin yhtenä vuonna.²⁶⁷

Huvitoiminnan järjestäminen saattoi palvella myös toisenlaisia tavoitteita. Se toimi keinona hankkia uusia jäseniä työväenjärjestöihin.²⁶⁸ Britannian National Federation of Women Workers -naisammattijärjestön paikallisosastot järjestivätkin huvitilaisuuksia ja tapahtumia pääasiassa saadakseen lisää jäseniä järjestöönsä varain keruun sijaan. Britannian naisille ammattiyhdistystoiminta ei ollut selkeä hovin ja työnkohtaamispaikka, vaan naiset näkivät järjestötoiminnan vain ajan ja rahan viejänä. Ammattijärjestön organisoijat eivät halunneet kilpailla työläisnaisten kortilla olevasta ajasta muiden huvien kanssa ja siksi omien huvitilaisuuksien järjestäminen koettiin ainoaksi toimivaksi värväyskeinoksi. Oli huomattu, että seuraelämän tarjoaminen houkuttimena ammattiyhdistystoimintaan osallistumiselle oli tehokkaampi keino hankkia uusia jäseniä kuin ovelta ovelle kampanjointi. Huvitilaisuuksista

---

²⁶⁵ Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930. Joensuun Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 3. TA.

²⁶⁶ Kurkela 1983, 48, 50.

²⁶⁷ Järvelin 1988, 110–112.

²⁶⁸ Työläisnainen 21.11.1912.

huolimatta National Federation of Women Workers -ammattijärjestön oli vaikea saada pysyviä jäseniä.²⁶⁹

3.2 Naispuhujat vierailuilla

Jari Ehrnrooth on jakanut sosialidemokraattisen puolueen toisella venäläistämiskaudella toteuttaman agitaation erilaisiin agitaatiomuotoihin, jotka perustuvat sosiaalidemokraattisten puoluejärjestöjen käyttämiin agitaatiotyyppeihin. Hän selostaa, että puhutut agitaatiotilaisuudet jaettiin esimerkiksi kotiagitaatioon, yleisiin puhetilaisuuksiin ja luentokursseihin. Kotiagitaatiossa puolueen ruohonjuuritason jäsen kertoi sosialismista naapureilleen, jotka eivät kuuluneet vielä työväenjärjestöihin. Yleisissä puhetilaisuuksissa yleisö saapui kuuntelemaan ammattipuhujaa puolueen ohjelmasta. Luentokursseja järjestettiin paikallis- ja piiritason työväenjärjestöjen jäsenille ja luennoimassa oli puolueen valistustyöntekijä.²⁷⁰

Puhuttu agitaatio oli Suomen sosialidemokraattiselle puolueelle hyvin tärkeä agitaatiomuoto, sillä monien työläisten luku ja kirjoitustaito olivat heikot, eivätkä he sen tai rahan puutteen takia käyttäneet varojaan kirjoihin tai sanomalehtiin. Tämän takia puolueen oli helpointa levittää sosialismia puhujien välityksellä. Lisäksi puolue tarvitse sekä mies- että naispuhujia, sillä naiset liittyivät työväenliikkeeseen todennäköisemmin naispuhujan kuin miespuhujan agitoimana. Taina Uusitalo selittää tätä sillä, että naisista miesagitaattorit eivät ymmärtäneet naisten elämää riittävän hyvin ollakseen uskottavia puhujia.²⁷¹ Naispuhujien palkkaaminen oli kuitenkin haastavampaa kuin miesten, sillä työ oli vaarallista erityisesti naisille. Työväenliikkeen puhujat yleensäkin herättivät voimakkaita tunteita yleisössä, kun he vaativat puheissaan radikaaleja muutoksia. Työläisnainen puhumassa yhteiskunnallisista kysymyksistä oli suoranainen yleisen ihmetyksen ja paheksunnan aihe. Naispuhujia rikkoi lähes kaikkia aikakauden sukupuolirooleja vastaan.²⁷² Taina Uusitalo on kuvannut ylempien sosiaaliluokkien edustajien olettaaneen työläisnaisen olevan: ”[...] *työteliäs, sievä, hiljainen ja miehelleen sekä esivallalle kuuliainen.*”²⁷³ Eikä naisagitaattori sopinut millään tuonkaltaiseen muottiin.²⁷⁴

---

²⁶⁹ Hunt 2007, 116.

²⁷⁰ Ehrnrooth 1992, 313–315.

²⁷¹ Uusitalo 2014, 66.

²⁷² Uusitalo 2014, 65–66.

²⁷³ Uusitalo 2014, 65.

²⁷⁴ Uusitalo 2014, 65.

Suurlakon jälkeen puolueagitaattoreiden tärkeimpiä tehtäviä oli työväenliikkeen ruohonjuuritason kasvattaminen ja lujittaminen eli työväenyhdistysten perustaminen. Lisäksi puhujat kertoivat uudesta vaalilaista, patistivat piirilehtien perustamiseen sekä kirjallisuuden levittämiseen. Agitointia hoiti sekä puoluehallinto että kunkin alueen piiritoimikunta. Syksyllä 1906 Pohjois-Karjalassa pidettiin yhteensä 138 puhetilaisuutta ja seuraavana vuonna, jolloin pidettiin ensimmäiset eduskuntavaalit, puhetilaisuuksia oli epävirallisen tiedon mukaan 119. Eniten tilaisuuksia järjestettiin puoluehallinnon toimesta vuonna 1909 kun puhetilaisuuksia pidettiin 686.²⁷⁵ Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piiritoimikunnalla oli tavallisesti yksi vakituinen palkattu puhuja, joka oli mies. Naispuhujan palkkaamiseen ei piiritoimikunnalla ollut varoja.²⁷⁶

Usein myös puolueen Pohjois-Karjalaan lähettämät puhujat olivat miehiä. Pohjoiskarjalaiset työläisnaiset pääsivät kuulemaan naispuhujia yleensä vain naisliiton ja *Työläisnaisen* lähettämien agitaattoreiden myötä.²⁷⁷ Tutuimmaksi puhujaksi naisille tuli naisliiton puhuja Aura Kiiskinen, joka vieraili Pohjois-Karjalassa lukuisia kertoja vuosien 1907–1912 välillä ja joka tunnettiin tulisena puhujana. Syksyllä 1907, kun Joensuun työväenyhdistys näytti torkkumisen merkkejä, ilmoitti Kiiskinen saapuvansa syyskuun 19. päivänä puhumaan Joensuuhun. Tavallisesta poiketen oli Kiiskiselle saatu käyttöön lyseon juhlasali.²⁷⁸ *Rajavahti* kertoi, että: ”[...] se oli ensimmäinen kerta kuin sosialismista sosialistin suun kautta Lyseon juhlasalissa wääristelemättä puhuttiin.”²⁷⁹ Kaupungin porvarit eivät kuitenkaan todennäköisesti innostuneet esityksestä, sillä kun työväenyhdistyksestä kysyttiin lyseon salia vuokralle seuraavassa kuussa, kieltäytyi lyseon rehtori tiukasti vuokraamasta salia sosialisteille.²⁸⁰

---

²⁷⁵ Partanen 2006(a), 42–43.

²⁷⁶ Partanen 2006(a), 43–44.

²⁷⁷ Partanen 2006(a), 44; Rajavahti 1.3.1907, 23.9.1907, 8.11.1907 ja 25.9.1908; Tilastoja 1909–1911, 1913, 1914 valistustyöstä. Sosialidemokraattisen naisliiton arkisto D 1. TA; Työläisnainen 17.10.1912.

²⁷⁸ Järvelin 1988, 117–118; Tilastoja 1909–1911, 1913, 1914 valistustyöstä. Sosialidemokraattisen naisliiton arkisto D 1. TA.

²⁷⁹ Rajavahti 23.9.1907.

²⁸⁰ Järvelin 1988, 117–118; Rajavahti 2.10.1907.

Taulukko 6. Sosialidemokraattisen naisliiton järjestämien puhujamatkojen ja kuulijoiden määrät Pohjois-Karjalassa 1907–1914

Vuosi	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914
Joensuu	3	1	1	1 250	1 300	1 80	1 78	1 45
Värtsilä	2		1 80	1 400		1 245		1 110
Pielisjärvi			1	1 500	1 340			
Nurmes	1		*1			1 14		
Liekka	1					1 150		1 40
Pankakoski	1					1 100		
Utra	1						1 47	
Lehmo							1 80	
Onttola							1 22	
Ruokolahti							1 39	
Liperinsalo							1 45	
Liperi							1 36	
Kaltimo			*1					1 60
Pielisensuu		1						
Mutala	1	1						
Tikkala	2							
Leppälänpää	1							
Mulo	1							
Juuka	1							
Eno	1							
Hammaslahti	1							
Kemie	1							
Yhteensä	18 ?	3 ?	4 ?	3 1150	2 640	5 589	7 347	4 215

Ylin numero tarkoittaa puhujamatkojen määrää ja alla oleva numero kuulijamäärää. Jos sarakkeessa on vain yksi numero, ei kuulijamäärää ole tiedossa. Isommissa paikoissa puhuja puhui joskus useampana päivänä. Matkat tarkoittavat kuitenkin matkakertoja tiettyyn kuntaan/kylään, ei päiviä. Jos matkoja on useampi kuin yksi, on puhuja matkustanut kyseiseen paikkaan useamman kerran vuoden aikana. Vuosilta 1907–1908 ei ole tilastotietoja sosialidemokraattisen naisliittotoimikunnan teettämistä puhujamatkoista Pohjois-Karjalaan. Tiedot ovat pöytäkirjoista ja sanomalehdistä ja siksi matkoja on voinut olla enemmänkin

Lähde: Rajavahti 1.3.1907, 18.9.1907, 23.9.1907, 25.9.1908; Sos.dem. Naisliittotoimikunnan pöytäkirja 27.10.1909. Sosialidemokraattinen naisliitto C 1.1. TA; Tilastoja 1909–1911, 1913, 1914 valistustyöstä. Sosialidemokraattisen naisliiton arkisto D 1. TA.

*Ei varmuutta kävikö puhuja Nurmeksessa vai Kaltimolla, sillä suunnitelmissa oli käydä jommassakummassa.

? Ei tietoa kuulijamäärän yhteenlasketusta määrästä.

Naisliiton puhujat tekivät agitaatiomatkoja Pohjois-Karjalaan jokaisena vuonna vuosien 1907–1914 välillä, joskin vuonna 1911 tehtiin vain kaksi matkaa. Nuo vierailut teki jälleen Aura Kiiskinen ja matkakohteena olivat Joensuu ja Pielisjärvi. Yksi syy matkojen vähyyteen tuona vuonna ovat mahdollisesti vuoden alussa pidetyt eduskuntavaalit. Äänestysuurnille lietsontaa ei siis tarvinnut tehdä. Toinen syy on mahdollisesti naisliiton varallisuus. Kiiskinen matkusti puolet joulukuusta 1910, koko tammi- ja helmikuun 1911 sekä puolet huhtikuusta. Naisliitolla ei ollut varaa kiertää koko maata joka vuosi. Esimerkiksi vuoden 1907 syyskuun liittohallinnon kokouksessa keskusteltiin vakituisen puhujan palkkaamisesta, mutta kokous totesi, ettei naisliitolla riittänyt varoja siihen. Sen sijaan naisliiton sihteeri Aura Kiiskinen ilmoitti lähtevänsä kiertämään Joensuun ja Sortavalan seutuja.²⁸¹

Selvästi eniten puhujamatkoja Pohjois-Karjalaan tehtiin vuonna 1907. Vuosi oli ainut, jolloin naisliiton puhuja kiersi puhumassa Pohjois-Karjalassa niin monessa paikassa. Ensimmäiset eduskuntavaalit pidettiin samana vuonna maaliskuussa, mutta vain Joensuun alueella ja Värtsilässä kampanjoitiin ennen vaaleja. Suurin osa puhujamatkoista tehtiin syksyllä. Kyseessä oli Aura Kiiskisen naisliiton syyskuun kokouksessa tekemä ilmoitus Joensuun ja Sortavalan seudun matkasta. Ehkä naisliitto halusi taata, etteivät työläisnaiset lakkaisi toimimasta, vaikka ensimmäiset yleiset ja yhtäläiset eduskuntavaalit olikin saatu pidettyä. Toisaalta ehkä

²⁸¹ TAULUKKO: Eduskuntavaalit 1907–2011.

http://www.vaalit.fi/material/attachments/vaalit/vaalit/M0UEms59b/Tilasto_Edsukuntavaalit_1907-2011.pdf. <16.2.2018>; Taulukko 6. Sosialidemokraattisen naisliiton järjestämien puhujamatkojen ja kuulijoiden määrät Pohjois-Karjalassa 1907–1914; Tilastoja 1909–1911, 1913, 1914 valistustyöstä. Sosialidemokraattisen naisliiton arkisto D 1. TA; Työläisnainen 19.9.1907.

kuulijamäärät jäivät pienemmissä paikoissa pieniksi ja tulevaisuudessa matkoja suunnattiin vuotta 1913 lukuun ottamatta isompiin kuntiin.²⁸²

Tarkat kuulijamäärät ovat tiedossa vain vuosilta 1910–1914 ja niistä voidaan huomata, että kuulijoiden joukko pieneni vuosi vuodelta.²⁸³ Samaan aikaan naisosastojen tai työväenyhdistyksiin kuuluneiden naisten määrä ei kuitenkaan laskenut Pohjois-Karjalassa samalla tavalla vuodesta 1910 vuoteen 1914.²⁸⁴ Kolmena vuonna naisliitto teki agitaatiomatkoja Pohjois-Karjalaan ennen tulevia eduskuntavaaleja innostaakseen naisia äänestämään. Kuulijoiden huippu saavutettiin vuonna 1910, jolloin agitaattori saapui kiertämään piirin pääpaikat ennen eduskuntavaaleja. Tämän jälkeen kuulijamäärä kääntyi laskuun ja vaikka vuonna 1913 kasvatettiin matkojen määrää – todennäköisesti eduskuntavaalien takia – oli kuulijoita yhä vähemmän. Vuoden 1913 lasku johtui kuitenkin osaksi siitä, ettei puhuja kiertänyt ollenkaan Värtsilässä ja Pielisjärvellä, joissa kuulijoita oli aikaisempina vuosina ollut runsaasti.²⁸⁵ Jää kuitenkin epäselväksi, mikä vähensi kuulijoita muina vuosina niin radikaalisti.

Siitä mistä naisagitaattorit puhuivat matkoillaan Pohjois-Karjalassa, on tilastoja vuosilta 1909–1912 ja 1914. Useimmin vuosien aikana puhetilaisuuksissa toistunut aihe oli kunnallispolitiikka, josta järjestettiin kymmenen tilaisuutta. Toiseksi eniten puhuttiin naisiin liittyvistä aiheista kuten naisten järjestäytymisestä sekä naisten ja lasten työnsuojelusta. Naisliiton agitaattorit puhuivat kuulijoilleen naisiin liittyvistä aiheista, koska ne varmasti kiinnostivat naisia ja toisaalta niihin eivät todennäköisesti kovin monet miesagitaattorit keskittyneet. Kunnallispolitiikan suosiota selittänee se, ettei ennen Suomen itsenäistymistä ollut vielä yleisiä ja yhtäläisiä kunnallisvaaleja. Vain varakkailta oli mahdollisuus vaikuttaa kunnan asioihin ja työväki koki tämän epäoikeudenmukaiseksi. Lakiin piti saada aikaan muutos

²⁸² Rajavahti 1.3.1907; TAULUKKO: Eduskuntavaalit 1907–2011.

http://www.vaalit.fi/material/attachments/vaalit/vaalit/M0UEms59b/Tilasto_Edsukuntavaalit_1907-2011.pdf. <16.2.2018>; Taulukko 6. Sosialidemokraattisen naisliiton järjestämien puhujamatkojen ja kuulijoiden määrät Pohjois-Karjalassa 1907–1914; Työläisnainen 19.9.1907.

²⁸³ TAULUKKO: Eduskuntavaalit 1907–2011.

http://www.vaalit.fi/material/attachments/vaalit/vaalit/M0UEms59b/Tilasto_Edsukuntavaalit_1907-2011.pdf. <16.2.2018>.

²⁸⁴ Taulukko 1. Tilastotietoja Suomen sosialidemokraattiseen puolueeseen kuuluneista Kuopion läänin itäisen vaalipiirin työväenyhdistyksistä 1905–1916; Taulukko 3. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin naisosastojen määrä ja sijaintipaikat 1905–1916.

²⁸⁵ TAULUKKO: Eduskuntavaalit 1907–2011.

http://www.vaalit.fi/material/attachments/vaalit/vaalit/M0UEms59b/Tilasto_Edsukuntavaalit_1907-2011.pdf. <16.2.2018>; Taulukko 6. Sosialidemokraattisen naisliiton järjestämien puhujamatkojen ja kuulijoiden määrät Pohjois-Karjalassa 1907–1914.

myös kunnallisvaalien osalta ja se ei onnistunut ilman kampanjointia ja ihmisten valistamista.²⁸⁶

Taulukko 7. Naispuhujien vierailut Joensuussa 1907–1914

Vuosi	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914
Päivien lukumäärä	4	1	-	4	1	2	1	1
Kuulijamäärä	-	-	-	250	300	80*	78	45
Puhujat	Anni Roisto Aura Kiiskinen Hanna Ranta	Tilda Kaihosalo	Aura Kiiskinen	Aura Kiiskinen	Aura Kiiskinen	Aura Kiiskinen Elsa Viertovirta	Tilda Kaihosalo	Hilda Herrala

Viiva tarkoittaa, ettei määrää ole tiedossa.

Lähde: Rajavahti 1.3.1907, 18.9.1907, 23.9.1907, 8.11.1907 ja 25.9.1908; Sos.dem. Naisliittotoimikunnan pöytäkirjat 27.10.1909 ja 24.11.1909. Sosialidemokraattinen naisliitto C 1.1. TA; Tilastoja 1909–1911, 1913, 1914 valistustyöstä. Sosialidemokraattisen naisliiton arkisto D 1. TA; Työläisnainen 17.10.1912.

*Vain toisen päivän kuulijamäärä on tiedossa.

Joensuu oli ainoa paikka Pohjois-Karjalassa, jossa naispuhujat vierailivat jokaisena vuonna vuosien 1907–1914 välillä. Toiseksi vierailuin paikka oli Värtsilä, jossa naispuhujat kiersi viitenä vuonna kahdeksasta. Koska Joensuu oli kaupunki ja piirin keskuspaikka, oli se todennäköisin syy, miksi kaupungissa kävi naisagitaattori joka vuosi, vaikka kuulijamäärät laskivat Joensuussakin radikaalisti vuoteen 1914 mennessä. Useimmiten agitaattori viipyi kaupungissa vain päivän pitäen yhden puhetilaisuuden ja puhujat olivat lähes aina naisliiton agitaattoreita.²⁸⁷

²⁸⁶ Ahonen & Huurre & Vesajoki 1985, 545; Tilastoja 1909–1911, 1913, 1914 valistustyöstä. Sosialidemokraattisen naisliiton arkisto D 1. TA.

²⁸⁷ Taulukko 6. Sosialidemokraattisen naisliiton järjestämien puhujamatkojen ja kuulijoiden määrät Pohjois-Karjalassa 1907–1914; Taulukko 7. Naispuhujien vierailut Joensuussa 1907–1914.

Ensimmäisten eduskuntavaalien vuonna 1907 Joensuussa kävi vuoden aikana peräti kolme eri naispuhujaa ja yksi näistä – Hanna Ranta – oli *Työläisnaisen* kiertävä asiamies. Seuraavan kerran Joensuuhun saatiin useampi eri puhuja 1912, kun naisliiton agitaattorin lisäksi kaupungissa kävi syksyllä *Työläisnaisen* asioitsija Elsa Viertovirta. Tuolloin Joensuun työväentalolle oli saapunut suuri joukko kuulijoita. Viertovirta piti pohjustuspuheen, minkä jälkeen kuulijajoukko oli keskustellut *Työläisnaisen* aseman vakiinnuttamisesta. Naiset olivat myös todenneet, että lehti piti säilyttää ja sen taloudellista asemaa pitäisi yrittää kohentaa sekä sisältöä kehittää.²⁸⁸ Kuten koko Pohjois-Karjalalle, tutuin puhuja Joensuun työläisnaisille oli Kuopion maalaiskunnasta kotoisin oleva ompelija ja kansanedustaja Aura Kiiskinen (s. 9.3.1878). Kiiskinen toimi naisliiton sihteerinä ja rahastonhoitajana vuosina 1907–1912 ja hän vieraili Joensuussa kaikkina naisliiton virkavuosinaan lukuun ottamatta vuotta 1908.²⁸⁹

Syksyn 1912 agitaatiomatkasta Aura Kiiskinen raportoi *Työläisnaiseen*. Nurmeksesta ei Kiiskisellä ollut mitään hyvää sanottavaa. Siellä oli ollut työväenyhdistys, ammatti- ja naisosasto sekä osuuskauppa, mutta matkan aikaan toiminnassa oli vain nuokkuva työväenyhdistys. Puhujaa kummastutti myös vähälukuinen kuulijakunta, joiden joukossa olleet naiset tirskuivat ja supattivat kuin nuoret konsakaan, vaikka eivät todellakaan olleet nuorisoa. Joensuukaan ei herättänyt suurempaa hilpeyttä Kiiskisessä. Hän olisi toivonut enempää kuin 80 kuulijaa. Mainitsi kuitenkin, että kaupunkiin oli perustettu äitiosasto ja työväenteatteri. Lähes yhtä kriittisesti Kiiskinen suhtautui Värtsilän työväkeen. Kertoi, että paikkakunnalla toimi kyllä naisosasto, mutta ei kovin aktiivisesti. Ainoa ilon pilkahdus Pohjois-Karjalassa oli Kiiskisen mukaan Pielisjärven (Lieksan) ja Pankakosken työväenliikkeen toiminta. Tosin naisten toiminta oli hiljentynyt ja Pielisjärven entinen 50 jäsenen naisosasto nukahtanut. Joensuussakin käynyt *Työläisnaisen* asioitsija Elsa Viertovirta oli tosin saanut levitettyä Pielisjärvelle *Työläisnaista* siinä määrin, että tilauksia oli toista sataa ja irtonumeroiden myynti 50 kappaleen luokkaa viikossa.²⁹⁰

Puolitoista vuotta myöhemmin, kun naisliiton uusi sihteeri Hilda Herrala oli omalla puhujamatkallaan Pohjois-Karjalassa, vaikutti naisten toiminta hieman vilkastuneen. Vaikka puhetilaisuuksien kuulija määrät olivat alhaisimmillaan, Herrala kehui sekä Joensuun että

²⁸⁸ Rajavahti 8.11.1907. *Työläisnainen* 17.10.1912.

²⁸⁹ Aura Kiiskinen. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910721.aspx>. <21.2.2018>; Taulukko 7. Naispuhujien vierailut Joensuussa 1907–1914.

²⁹⁰ *Työläisnainen* 31.10.1912 ja 7.11.1912.

Värtsilän naisia ja iloitsi, että hänen käyntinsä jälkeen oli Pielisjärvelle (Lieksaan) viimeinkin perustettu naisosasto uudelleen 70 jäsenen voimin.²⁹¹

---

²⁹¹ Taulukko 6. Sosialidemokraattisen naisliiton järjestämien puhujamatkojen ja kuulijoiden määrät Pohjois-Karjalassa 1907–1914; Työläisnainen 7.5.1914.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tehtävänä on ollut tutkia sitä, minkälaisia paikkoja ja rooleja naisilla oli Joensuun työväenyhteisössä vuosina 1907–1914 alueellisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Hyödyntämäni laajan aineiston perusteella esitän seuraavat johtopäätökset.

Joensuulaisessa työväenyhteisössä naisten paikka määrittyi naisosastoissa. Joensuussa toimi pääasiassa kaksi naisosastoa. Ensimmäinen oli suurlakosta lähtien työläisnaisten hallussa ollut naisosasto. Sen toiminnassa oli reilun vuoden mittainen katkos, mutta tämän jälkeen naiset jatkoivat toimintaa entistä innokkaammin. Toiminnan uudelleen aloittaminen oli kuitenkin kohdannut vastustusta. Voi siis päätellä, että Joensuussa oli aktiivinen työläisnaisten joukko, joka itse halusi toimia mieluiten naisten erillisjärjestössä. Naiset todennäköisesti kokivat toiminnan helpommaksi siinä, kuten monet muut naiset ympäri maata. Toinen naisosasto perustettiin 1912, ja se oli suunnattu työläisäideille. Joensuulaisessa työläisyhteisössä työläisäitienkin paikka näyttää pääasiassa olleen omassa osastossaan. Tämä oli kuitenkin myös äitien oma valinta, sillä he eivät halunneet liittyä työväenyhdistykseen tai naisosastoon.

Joensuulaisten naisosastojen haasteena oli naisten tottumattomuus järjestötyöhön. Lisäksi haasteena oli saada jäsenet osallistumaan toimintaan aktiivisesti. Naisosasto joutui tinkimään omasta toiminnastaan äitiosaston perustamisvuonna, sillä järjestötoiminnan käytännöt eivät olleet työläisäideille tuttuja. Pitkäjärjestöjen järjestöaktiivien ryhmä oli Joensuussa pieni. Joensuulaisilla naisilla oli mahdollisuus osallistua työläisnaisten omaan erillistoimintaan kaupungissaan, mutta moni tuntui valitsevan enemmän sivustakatsojan roolin.

Työläisnaisia, erityisesti ompelijoita, veti puoleensa Joensuussa myös oma ammattiosasto. Vaatetustyöntekijäin osastossa oli naisjäseniä samassa määrin kuin naisosastoissa. Ammattiosaston johdossa oli myös vuonna 1914 Ada Kurkinen. Joensuusta löytyi vähintäänkin pari naisaktiivia, jotka kykenivät johtamaan myös miesten ja naisten yhteisjärjestöä. Kurkisen ollessa puheenjohtajana sai osasto myös aikaan uuden työehtosopimuksen ja palkkatariffin räätäleille.

Naisten rooli Joensuussa oli toimia työläisnaisten, erityisesti äitien, sekä lasten olojen parantamisen puolesta, eli sillä oli sama painotus toiminnassaan kuin valtakunnallisella sosialidemokraattisella naisliitollakin. Ensimmäinen naisosasto järjesti mielenosoituksen

naisten työaikalakien puolesta. Uudelleen perustettu naisosasto pyrki puolestaan valistamaan jäseniään esimerkiksi kokouksiin otettavilla keskustelukysymyksillä. Tärkeimpiä saavutuksia lasten parissa olivat Ihanneliittotoiminta sekä koulukeittiöhankkeen alullepano. Äitiosasto keskittyi taas työläisäiteihin ja perusti synnytyskassan sekä avusti äitejä vaate- ja rahalahjoituksilla. Naisosastot tukivat työläisnaisia myös kampanjoissaan raittiuden puolesta sillä he tiesivät, että työläisäidit ja koko perheyhteisö kärsi miestensä alkoholin käytöstä.

Kuten muuallakin päin Suomea, myös Joensuussa naisten ja lasten asioihin perehtyminen oli naisosastojen varassa, sillä Joensuun työväenyhdistys ei kiinnittänyt huomiota naisasiaan. Pieni kuvaava esimerkki työväenyhdistyksen vähäisestä kiinnostuksesta naisiin oli sanomalehtien tilauksen yhteydessä 1910. Yhdistyksen johtokunnan kokouksessa ehdotettiin *Työmiehen* ja *Rajavahdin* tilaamista, mutta *Työläisnainen* otettiin tilattavien lehtien joukkoon vasta kun johtokunnan jäsen Mimmi Haapasalo sitä erikseen vaati. Tilanteen huomioon ottaen voidaan todeta naisten tehneen osastoissaan tärkeää työtä omien ja perheidensä asioiden ajamiseksi, ja ilman naisia tämä merkittävä työ olisi jäänyt todennäköisesti tekemättä. Ihanneliitotyön myötä naiset osallistuivat lisäksi uusien työläissukupolvien valistamiseen ja monien ihanneliittolaisten ollessa järjestäytymättömistä työläisperheistä, pystyivät naiset ihanneliittotyöllään vaikuttamaan myös järjestäytymättömiin työläisnaisiin. Omalla työllään joensuulaiset työläisnaiset rakensivat demokraattisempaa ja tasa-arvoisempaa Suomea ruohonjuuritasolta käsin.

Kuten on jo tullut mainittua, Joensuun aktiivisten työläisnaisten joukko oli pieni ja todellisia naisaktiiveja oli vain pieni joukko. He olivat niitä, jotka mainittiin pöytäkirjojen sivuilla miesten joukossa. He ovat niitä naisia, joita kiinnostivat työväenaatteet muultakin kuin naisasian osalta. Siksi he olivat valmiita osallistumaan työväenyhdistyksen, kunnallisjärjestön ja piirijärjestön toimintaan sekä asettumaan ehdolle eduskuntavaaleissa naisosastoissa toimimisen lisäksi. Naisaktiiveista erottui erilleen kaksi naista – Ada Kurkinen ja Mimmi Haapasalo – joiden järjestötoiminta oli sekä aktiivista että pitkäjänteistä.

Joensuun aktiivisimpia työläisnaisia Kurkista ja Haapasaloa yhdisti se, että molempien puoliset ottivat myös osaa työväenliikkeeseen. Naiset eivät olleet kotona yksin aatteidensa kanssa ja saivat todennäköisesti tarvittavaa tukea järjestötoimintaansa miehiltään. Mimmi Haapasalo oli täysin omistautunut työväenliikkeelle, sillä heillä ei ollut Juho Haapasalon kanssa lapsia Joensuussa asuessaan. Haapasalo kykenikin järjestötyön ohella kansanedustajan työhön sekä

toimi osuusruokakaupan myymälän hoitajana. Ada Kurkisen elämään lapset kuuluivat työväenjärjestötoiminnan ohella tiiviisti. Kurkinen joutui pitämään taukoa työväenliikkeen toiminnasta ensimmäisen tyttärensä ollessa pieni ja miehen ollessa eduskunnassa, mutta heti kun Kurkinen kykeni, hän palasi järjestöjen pariin. Joensuun naisaktiivit ovatkin todistaneeet, että sekä työläisäidit sekä lapsettomat työläisnaiset kykenivät osallistumaan aktiivisesti työväenliikkeeseen, jos heillä vain oli omaa tahtoa ja puolisoidensa tuki takanaan. Lisäksi osallistumista auttoi se, että naiset kykenivät hankkimaan ansiotuloja toimiessaan erilaisina toimihenkilöinä.

Joensuun työväenyhdistyksen naisosaston selvin varainhankintakeino oli huvitilaisuuksien, kuten iltamien järjestäminen. Jäsen- ja liittymismaksut eivät jääneet kassaan, sillä osaston oli maksettava veroja työväenyhdistykselle sekä muille ylemmille puolueen tasoille. Taloudellisesti naisosasto oli 1907–1914 omavarainen lukuun ottamatta vuotta 1912. Taloudellisesti tiukkaa osastolla silti oli ja kaikki, mitä saatiin kassaan, myös käytettiin. Ennen vuotta 1913 naisosasto pystyi tukemaan myös *Rajavahtia*, *Työläisnaista*, työväentalon rakentamista sekä Ihanneliittoa. Vuosi 1912 osoittautui kuitenkin kulujen vuodeksi ja yksi yllättävä kuluerä osastolle olivat oikeudenkäyntikulut, joita aiheutui virkavallan kiristyneestä huvitilaisuuksien järjestämispolitiikasta toisen venäläistämiskauden kiihtyessä. Lopulta osaston oli lainattava varoja Ihanneliitolta sekä jäseneltään Mimmi Haapasalolta. Naisosasto ei kyennyt tukemaan työväenyhdistystä varallisesti, mutta se ei myöskään ollut sille taakaksi.

Pohjois-Karjalan eri kunnissa vieraili valtakunnallisentason naispuhujia *Työläisnaisen* tai naisliiton lähettäminä useita kertoja vuosien 1907–1914 aikana. Piirille tutuimmaksi tuli naisliiton puhuja ja sihteeri Aura Kiiskinen. Puhetilaisuuksien epätäydellisten kuulijamäärien perusteella naispuhujia oli piirissä kuulemassa suurin yleisö 1910. Kuulijoiden suuri määrä johtui todennäköisesti tulevista eduskuntavaaleista. Huippuvuodesta kuulijamäärät lähtivät tasaiseen laskuun, mikä ei korreloinut Pohjois-Karjalan työväenliikkeen naisjäsenten määrän kanssa, joka pysyi melko tasaisena. Selkeää syytä kuulijamäärien romahdukselle ei löydy. Yksi vaikuttava tekijä kuitenkin oli, ettei Pielisjärvellä (Lieksassa) vierailut viimeisenä kolmena vuonna ollenkaan naisliiton puhujia. Kunnan kuulijamäärät olivat olleet aiemmin korkeat, joten paikan poisjäänti puhujakiertueen kohteiden joukosta, vähensi todennäköisesti kuulijamääriä. Piirissä pidettiin tilastojen valossa puheita eniten kunnallispolitiikasta. Tämä oli ymmärrettävää, sillä eihän yleinen ja yhtäläinen äänioikeus koskenut vielä kunnallisvaaleja.

Joensuussa työläisnaisyhteisö oli kiinteä osa kansallista työläisnaisliikettä ja -yhteisöä, sillä toisin kuin muualla piirissä, piirin ainoassa kaupungissa Joensuussa työläisnaiset saivat nauttia naispuhujan käynneistä joka vuosi. Kaiken kaikkiaan Joensuun työväenyhteisön työläisnaisten joukko otti oman paikkansa työväenliikkeessä pääasiassa naisten erillisosastojen kautta. Toisaalta pitkäjänteisimmät naisaktiivit eivät tyytyneet naisten ja lasten asioiden edistämiseen, vaan he olivat valmiita toimimaan työväenliikkeen kaikilla tasoilla miesten rinnalla.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Arkistolähteet

Joensuun maakunta-arkisto (JoMa), Joensuu

Joensuun raastuvanoikeuden arkisto

Varsinaisasiaain pöytäkirjat 1909–1909

Työväen Arkisto (TA), Helsinki

Enon Työväenyhdistyksen Naisjaosto I

Enon työväenyhdistyksen Naisosaston Tilikirja

Joensuun sos-dem kunnallisjärjestö

Pöytäkirjasidos 1910–1913

Pöytäkirjat 1912–1914

Joensuun sos-dem naisyhdistys

Joensuun työväenyhdistyksen Naisosaston Kassa Tili Kirja 1905–1930

Joensuun Työväen Naisosaston pöytäkirja 1912–1914

Joensuun Työväenyhdistys

Joensuun Työväenyhdistyksen pöytäkirja vuosina 1910–1918

Jäljennöksiä

Jäsenluettelot 1902-1922

Pöytäkirjat vuosilta 1906–1909

Pohjois-Karjalan Sosiaalidemokraattinen piiri arkisto

Pidetyt luennot ja esitelmät/Kuopion läänin itäisen vaalipiirin Sosialidemokraattisten

kunnallisosastojen tilit 1917–1919

Sosialidemokraattisen naisliiton arkisto

Kirjeenvaihtoa 1913–1918

Pöytäkirjat 1909–1917 Sos.dem. Naisliittotoimikunta

Tilastoja 1909–1911, 1913, 1914 valistustyöstä

Toimintakertomus 1911

Värtsilän Työväenyhdistys

Tilastotietoja 1905–1931

Painetut lähteet**Kokousasiakirjat**

Suomen Sosialidemokratisen Naisliiton seitsemännen edustajakokouksen pöytäkirja
 Kokous pidetty Tampereella lokak. 23.–25. p. 1913. Suomen Sosialidemokratinen Naisliitto.
 Porvoo 1914

Tilastot

Suomen sosialidemokraattisen puolueen puoluetilastot 1905–1916

Kuva 2. Mimmi Haapasalo Joensuun kaupungin teatterin näytäntökauden 1951–1952 ohjelmavihossa

Pohjois-Karjalan museo

Muistitietoaineisto

Työväen Arkisto (TA), Helsinki

Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat, sid. 71, 87 Mimmi Haapasalo

Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat, sid. 71, ”Mimmi ja työväenliike”, Mimmi Haapasalo

Lehdet

Kansan Voima 15.5.1919

Karjalatar 16.2.1909, 7.2.1911, 18.2.1911, 25.11.1913

Karjalan Sanomat 20.2.1912

Päivän Tiedot 20.11.1915

Registeringstidning för varumärken 1913

Registeringstidning för varumärken 1914

Rajavahti

1.3.1907–15.11.1907

5.2.1908–25.9.1908

8.1.1909–9.7.1909

12.1.1910–17.11.1910

21.2.1911–11.5.1911

16.1.1912–10.8.1912

1.4.1913–4.9.1913

21.3.1914–14.7.1914

Toveritar 1.6.1927

Työmies 23.2.1906, 11.12.1906, 11.11.1908, 21.6.1913, 14.10.1913

Työläisnainen

19.9.1907–31.10.1907

23.1.1908

14.4.1910

23.2.1911–6.4.1911

17.10.1912–5.12.1912

9.1.1913–13.2.1913

29.1.1914–2.7.1914

Työläisnaisten päivä 1917

Internet -lähteet

Aakkosellinen vankikortisto (Bb:21). <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=13102947>

(luettu 11.3.2018)

Armi Hosia. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910515.aspx>

(luettu 11.3.2018)

Aura Kiiskinen. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910721.aspx>

(luettu 21.2.2018)

Eduskunta, Kansanedustajat Vaalikausi 1914–1914, 02.02.1914–03.04.1917.

https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/entiset_kansanedustajat/Documents/Vaalikausi-1914-1914.pdf

(luettu 11.11.2017)

Joensuun kaupungin henkikirja 1910.

<http://www.digihakemisto.appspot.com/edit?hakid=23412&kuvanumero=28&ay=1830034&startun=227123.KA&atun=316375.KA&amnimeke=Kuopion+1%C3%A4%C3%A4nin+henkikirjat&sarnimi=Henkikirjat&aynimi=Henkikirja+1910-1910+%28K%3A232%29&kuid=21987721>

(luettu 11.3.2018)

Joensuun kaupungin henkikirja vuonna 1915.

<http://www.digihakemisto.appspot.com/edit?hakid=23418&kuvanumero=22&ay=1830180&startun=227123.KA&atun=316375.KA&amnimeke=Kuopion+1%C3%A4%C3%A4nin+henkikirja>

irjat&sarnimi=Henkikirjat&aynimi=Henkikirja+1915-1915+%28K%3A263%29&kuid=22000011

(luettu 12.3.2018)

Joensuu syntyneet, 1880–1889. <http://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/HisKi-digiarkisto.php?bid=23551&pnum=63>

(luettu 11.3.2018)

Karjalatar. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/titles/1458-0950/data>

(luettu 28.3.2018)

Mimmi Haapasalo. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910392.aspx>

(luettu 12.3.2018)

Rajavahti. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/titles/fk10401/data>

(luettu 28.3.2018)

Severi Kurkinen. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910837.aspx>

(luettu 11.3.2018)

TAULUKKO: Eduskuntavaalit 1907–2011. <http://www.vaalit.fi/uploads/o65lkcx.pdf>

(luettu 11.3.2018)

Työläisnainen.

<https://fennica.linneanet.fi/vwebv/search?searchType=0&searchCode=GKEY%5E%2A&searchArg=fk01892&recCount=25>

(luettu 28.3.2018)

Kirjallisuus

Ahonen, Kalevi & Huurre, Matti & Vesajoki, Heikki 1985. Joensuun kaupungin historia 1 : Joensuun kaupunki 1848–1920. Joensuun kaupunki, Joensuu.

Ahonen, Kalevi & Tuunanen, Erkki & Elsinen, Pertti 1986. Joensuun Kaupungin Historia: 2–4 : Joensuun Kaupunki 1921–1953. Joensuun kaupunki, Joensuu.

Björn Ismo 2006. Metsämaakunta siirtyy kotitarpeesta metsätalouteen. Teoksessa Pohjois-Karjalan historia [4] 1809–1939 : maakunnan synty, toim. Jaana Juvonen ja Kimmo Katajala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 147–174.

del Moral Vargas, Marta 2014. The Women's Socialist Group of Madrid (1906–1927): (Re)defining citizenship for Spanish women. *International Journal of Iberian Studies*, 27: 2+3, 203–218.

Ehrnrooth, Jari 1992. Sanan vallassa, vihan voimalla : sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914. Suomen historiallinen seura, Helsinki.

Haataja, Lauri & Hentilä, Seppo & Kalela, Jorma & Turtola, Jussi (Toimituskunta) 1978. Suomen työväenliikkeen historia (kolmas painos). Työväen Sivistysliitto, Helsinki.

Hanhikangas, Helena 2007. Aliina Salomaa – Tampereen tuntematon äänioikeustaistelija. Teoksessa Piiasta päättäjäksi – naisten äänioikeus 100 vuotta, toim. Marjo-Riitta Saloniemi. Tampereen museot, Tampere, 27–33.

Hannam, June 2010. 'The Victory of Ideals Must Be Organized': Labour Party Women Organizers in the Inter-War Years. *Management & Organizational History*, 5:3-4, 331–348.

Hentilä, Marjaliisa 1989. Maa jossa piiatkin saivat äänestää : Suomen työläisnaisliikkeen kuva kansainvälisessä lehdistössä 1906–1914. Teoksessa Tuntematon työläisnainen, toim. Leena Laine ja Pirjo Markkola. Vastapaino, Tampere, 162–185.

Hunt, Cathy 2007. Dancing and Days Out: The Role of Social Events in British Women's Trade Unionism in the Early Twentieth Century. *Labour History Review*, 76: 2, 104–120.

Huttunen, Taina 2012. Pitkä tie Pohjois-Karjalasta Arkadianmäelle : naisten edustajaehdokkuudet ja naiskansanedustajien kouliintumishistoria. Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Joensuu.

Ignatius, Tarja 2010. Aatteen kuohuissa : 105 vuotta sosialidemokratiaa Pankakoskella. Pankakosken sos.dem. yhdistys, Pankakoski.

Juvonen, Jaana 2006(a). Kaskiviljelystä karjatalouteen. Teoksessa Pohjois-Karjalan historia [4] 1809–1939 : maakunnan synty, toim. Jaana Juvonen ja Kimmo Katajala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 65–95.

Juvonen, Jaana 2006(b). Uusia yhteyksiä myöten maailmalle. Teoksessa Pohjois-Karjalan historia [4] 1809–1939 : maakunnan synty, toim. Jaana Juvonen ja Kimmo Katajala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 96–110.

Juvonen, Jaana 2006(c). Monen alan kauppahuoneet ja liike-elämä. Teoksessa Pohjois-Karjalan historia [4] 1809–1939 : maakunnan synty, toim. Jaana Juvonen ja Kimmo Katajala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 111–146.

Juvonen, Jaana 2006(d). Sanomalehtien pontimina suomalaisuusliike ja maaseutuhenki. Teoksessa Pohjois-Karjalan historia [4] 1809–1939 : maakunnan synty, toim. Jaana Juvonen ja Kimmo Katajala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 253–270.

Järvelin, Esko 1988. Vaalien vartiotulta : Joensuun työväenyhdistys 1888–1988. Joensuun Työväenyhdistys, Joensuu.

Katajala, Kimmo & Juvonen, Jaana 2006. Mikä oli ja on maakunta? Teoksessa Pohjois-Karjalan historia [4] 1809–1939 : maakunnan synty, toim. Jaana Juvonen ja Kimmo Katajala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 13–26.

Kettunen, Pauli 1989. Missä mielessä vanha työväenliike oli poliittinen liike. Teoksessa Kansa liikkeessä, toim. Risto Alapuro. Kirjayhtymä, Helsinki, 236–250.

Kettunen, Raimo 1996. Juuan työväenyhdistys r.y:n 90-vuotishistoriikki. Juuan Työväenyhdistys, Juuka.

Kinnunen, Erkki 2006. Äänioikeus aktivoi osallistumaan. Teoksessa Pohjois-Karjalan historia [4] 1809–1939 : maakunnan synty, toim. Jaana Juvonen ja Kimmo Katajala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 338–351.

Kiviranta, Elina 2007. Aatesiskot vaaliurnille – Tamperelaisten sosialistinaisten äänioikeuskamppailu. Teoksessa Piiasta päättäjäksi – naisten äänioikeus 100 vuotta, toim. Marjo-Riitta Saloniemi. Tampereen museot, Tampere, 18–26.

Kokko, Marja 1998. Sisaret, toverit : naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus ja kansalaistuminen Jyväskylässä 1800-luvun lopulta 1930-luvulle. Jyväskylän yliopisto.

<http://urn.fi/URN:ISBN:951-39-0354-0>. 18.11.2014.

Korppi-Tommola, Aura & Lähteenmäki, Maria & Sulkunen, Irma 2006. Naiset eduskunnassa. Suomen eduskunta, Helsinki.

Kuisma, Markku 2007. Modernia Suomea rakentamassa. Teoksessa Suomalaisen arjen historia 3. Modernin Suomen synty, toim. Pertti Haapala ja Kai Häggman. Weilin + Göös, Porvoo, 8-45.

Kurkela, Vesa 1983. Taistojen tiellä soiteltiin - ja soiton tahdissa tanssittiin: Varkautelaiset työväeniltamat ja niiden musiikki työväen osakulttuurin kaudella. Työväenmusiikki-instituutti, Jyväskylä.

Lampinen, Anssi 1998. Kohti kuivaa kaupunkia : Joensuun Raittiusseura 1884–1919. Teoksessa Elämää entisajan Joensuussa : Joensuun kaupunki 1848–1998, toim. Pasi Tuunainen. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, Joensuu, 300–309.

Lähteenmäki, Maria 1989. ”Pohjoinen mallimaa” Suomen työläisnaisliikkeen kansainvälistyminen. Teoksessa Tuntematon työläisnainen, toim. Leena Laine ja Pirjo Markkola. Vastapaino, Tampere, 140–161.

Lähteenmäki, Maria 1995. Mahdollisuuksien aika : työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-luvun Suomessa. Suomen historiallinen seura, Helsinki.

Lähteenmäki, Maria 1997. Maria Paaso Laine – Peloton peräpohjalainen. Teoksessa Yksi kamari - kaksi sukupuolta : Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset, toim. Maria Lähteenmäki, Pirjo Markkola ja Alexandra Ramsay. Eduskunnan kirjasto, Helsinki, 106–121.

Lähteenmäki, Maria 2000. Vuosisadan naisliike : naiset ja sosialidemokratia 1900-luvun Suomessa. Sosialidemokraattiset naiset, Helsinki.

Markkola, Pirjo 1989. Maaseudun työläisvaimot. Teoksessa Tuntematon työläisnainen, toim. Leena Laine ja Pirjo Markkola. Vastapaino, Tampere, 39–60.

Matikainen, Erkki 2005. Uittokeksistä kännykkään : Lehmon työväenyhdistys 100 vuotta. Lehmon työväenyhdistys, Kontiolahti.

Metsämäki, Mikko & Nisula, Petteri 2006. Aktivistit : suomalaisten kansalaisliikkeiden tarina. Edita, Helsinki.

Mustonen, Jari 2006. Sukupolvesta toiseen. Teoksessa Pohjois-Karjalan historia [4] 1809–1939 : maakunnan synty, toim. Jaana Juvonen ja Kimmo Katajala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 40–62.

Nurminen, Pertti 2013. Aatteesta ammatiksi - puoluetyötä ja punapäätöitä : Julius Nurmisen ja Anna Haverisen (ent. Nurminen) elämä ja toiminta työväenliikkeen järjestöaktiiveina 1900-luvun alkukymmeninä. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Palokas, Unto 2002. Voimakas kansanliike: Lieksan sosialidemokraatit 100 vuotta. Lieksan sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, Lieksa.

Partanen, Jukka 2006(a). Tovereissamme meissä on voima : Pohjois-Karjalan sos. dem. piirijärjestö 1906–2006. Pohjois-Karjalan sos. dem. piiri, Joensuu.

Partanen, Jukka 2006(b). Työväenliike omalla tiellään. Teoksessa Pohjois-Karjalan historia [4] 1809–1939 : maakunnan synty, toim. Jaana Juvonen ja Kimmo Katajala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 335–337.

Piironen-Honkanen, Marja (toim) 1996. Sosialidemokraattiset Naiset Suomen hallituksessa ja eduskunnassa 1907–1996. Matrikkeli, Vantaa.

Pöysä, Jyrki 2010. Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. Teoksessa Vaeltavat metodit, toim. Helmi Järviluoma, Jyrki Pöysä ja Sinikka Vakimo. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu, 331–360.

Sillanpää, Miina 1925. Naiset eduskuntatyössä. Teoksessa Naiset ja sosialidemokratia Suomessa : 25-vuotismuisto. Helsinki: Suomen sos.-dem. työläisnaisliitto, 59–66.

Simola, Marja 2002. Joensuun marttayhdistys 1899-2000 : on martat niin monessa mukana - vuosisata marttatyötä Joensuussa. Joensuun marttayhdistys, Joensuu.

Sivonen, Seppo 2006. Valistuspyrkimyksistä yhdistystoimintaan. Teoksessa Pohjois-Karjalan historia [4] 1809–1939 : maakunnan synty, toim. Jaana Juvonen ja Kimmo Katajala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 307–337.

Soikkanen, Hannu 1975. Kohti kansan valtaa. 1, 1899–1937 : Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, Helsinki.

Sulkunen, Irma 1989. Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa Kansa liikkeessä, toim. Risto Alapuro. Kirjayhtymä, Helsinki, 157–175.

Sulkunen, Irma 1991. Retki naishistoriaan. Hanki ja Jää, Helsinki.

Tolonen, Simo 1931. Tohmajärven Kemien työväenyhdistys 25-vuotias : piirteitä sen toiminnasta 23. 4. 1906–23. 4. 1931. Tohmajärven Kemien työväenyhdistys, Sortavala.

Tommila, Päiviö 1982. Taustasidonnaisuus ja maailmankuva: Lehistöhistorian tutkimusongelmia. Helsinki.

Uusitalo, Taina 2014. Elämä työläisnaisten hyväksi : Fiina Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus 1900-1930 : tutkimus työväenliikkeen sukupuolisdonnaisista käytännöistä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5976-15-1>. 19.11.2014.

Uusitalo, Taina 2015. Naisten kansalaistoiminnan sukupuolittuneisuus 1800- ja 1900-luvun taitteen Suomessa. Sukupuolentutkimus-Genusforskning 3/2015, 5–17.

Vänskä-Kauhanen, Tarja 1991. Enon työväenyhdistys 85 vuotta. Enon työväenyhdistys johtokunta, Eno.